

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*КОБЗАР Олександр Федорович
ЧАПЛИНСЬКИЙ Костянтин Олександрович*

**МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ КИШЕНЬКОВИХ
КРАДІЖОК**

Навчальний посібник

Дніпропетровськ

2018

ББК 67.9(4УКР)308.11

Ч 43

УДК 343.95

*Рекомендовано Науково-методичною радою
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(протокол № 2 від 20 жовтня 2017 р.)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

доктор юридичних наук, професор **Є. Д. Лук'янчиков** –
професор кафедри інформаційного права та права інтелектуальної власності
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»;
доктор юридичних наук, доцент **І. Ф. Хараберюш** –
професор кафедри права та публічного адміністрування Маріупольського
державного університету;
кандидат юридичних наук **Очеретяний М. А.** –
начальник управління превентивної діяльності ГУНП України
в Дніпропетровській області

К 43 Кобзар О. Ф., Чаплинський К. О. Методика розслідування та попередження кишенькових крадіжок : навчальний посібник. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. – 161 с.

У навчальному посібнику викладено основні проблеми розслідування кишенькових крадіжок. Висвітлено стан розкриття проблеми протидії кишеньковим крадіжкам з наукової та історичної точок зору. Розкрито специфіку провадження окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні кишенькових крадіжок та специфіку здійснення заходів загальної та індивідуальної профілактики вчинення кишенькових крадіжок.

Необхідність цього видання зумовлена значними змінами в економічному, соціальному та політичному становищі в Україні, що призвело до ускладнення криміногенної обстановки, зростанню злочинності.

Видання може бути корисним як для студентів, курсантів, слухачів та магістрів, які вивчають правові науки, практичних працівників правоохоронних органів, так і для широкого кола читачів.

© О.Ф. Кобзар, К.О. Чаплинський, 2018

© ДДУВС, 2018

Зміст

Передмова.....	4
РОЗДІЛ 1. ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КИШЕНЬКОВИХ КРАДІЖОК	
1.1. Стан розкриття проблеми протидії кишеньковим крадіжкам з наукової та історичної точок зору	6
1.2. Особливості криміналістичної характеристики кишенькових крадіжок.....	13
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ КИШЕНЬКОВИХ КРАДІЖОК	
2.1. Особливості висунення слідчих версій на початковому етапі розслідування.....	46
2.2. Особливості планування розслідування.....	57
2.3. Тактичні особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій (тактика допиту потерпілого, свідків, підозрюваного, тактика огляду місця події, тактика проведення особистого обшуку та за місцем проживання підозрюваного тощо).....	64
РОЗДІЛ 3. ПРОФІЛАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КИШЕНЬКОВИХ КРАДІЖОК	
3.1. Причини та умови, які сприяють вчиненню кишенькових крадіжок.....	113
3.2. Основні напрями і засоби попередження кишенькових крадіжок.....	120
Література.....	136

Передмова

Зміни в економічній та політичній системах України, послаблення контрольних функцій держави, інші економічні та соціальні процеси мають побічний результат – зростання злочинності, у тому числі збільшення кількості кишенькових крадіжок. Так, збільшення кількості таких крадіжок в Україні трансформувалося останнім часом у велику проблему, яка набула значного економічного, соціального та криміногенного впливу на життя суспільства. Нестабільність у суспільстві, зниження життєвого рівня, ріст безробіття, втрата частиною громадян моральних орієнтирів створюють умови для вчинення кишенькових крадіжок і збільшення тісно пов'язаної з нею злочинності.

Одним з основних напрямів діяльності підрозділів поліції щодо захисту прав людини на володіння майном є розслідування кишенькових крадіжок. Практика діяльності підрозділів карного розшуку свідчить, що у великих містах склалася складна оперативна обстановка щодо протидії кишеньковим крадіжкам. Переважна більшість з них було скоєно у громадському транспорті та ринках. У той же час соціологічні дослідження показують, що кількість кишенькових крадіжок у порівнянні з іншими видами злочинів значно вища. Подібна латентність зумовлюється сукупністю факторів. По – перше, небажання потерпілих звертатись із заявою до правоохоронних органів. По – друге, незрозумілою неочевидністю найбільш „майстерних” крадіжок. По – третє, небажання самих працівників Національної поліції України реєструвати повідомлення про злочин, а згодом і розслідувати кримінальну справу.

Така криміногенна ситуація, яка склалася в Україні, та її несприятливий прогноз зобов'язують суспільство та практичні підрозділи Національної поліції України постійно відшукувати нові шляхи протидії цьому явищу. На наш погляд, це означає, що практичні органи часто стикаються з проблемами, вирішити які досить важко, тому що відсутні теоретичні рекомендації щодо методики розслідування кишенькових крадіжок.

Новизна та різноманітність способів вчинення кишенькових крадіжок, „винахідливість” сучасних злочинців, які використовують усі особливості науково–технічного прогресу, відставання правового регулювання – все це потребує розробки рекомендацій по виявленню, розслідуванню та попередженню цих злочинів, а також рекомендацій щодо тактики проведення СРД при їх розслідуванні.

Слідча практика висуває нагальну потребу вивчення, аналізу та узагальнення вивчення злочинів цієї категорії, з метою розробки методів їх виявлення та розслідування.

Не претендуючи на охоплення усіх питань цієї складної проблеми, особлива увага приділяється розкриттю основних елементів криміналістичної характеристики кишенькових крадіжок, тактики допиту підозрюваного, потерпілого, свідків, тактиці огляду місця події, проведення особистого огляду та обшуку помешкання тощо.

Автори сподіваються, що аналіз і висновки, запропоновані ним, будуть мати позитивне значення для подальшої активізації науково-дослідної роботи з цієї проблеми, а головні висновки, пропозиції і рекомендації стануть значним внеском в актуальну проблему вдосконалення криміналістичної науки, кримінального законодавства та поліпшення громадської безпеки громадян.

РОЗДІЛ 1.

ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КИШЕНЬКОВИХ КРАДІЖОК

1.1. Стан розкриття проблеми протидії кишеньковим крадіжкам з наукової та історичної точок зору

Визначити з точною достовірністю як давно з'явилися кишенькові крадіжки, складно, навіть неможливо, оскільки сам термін „кишенькові крадіжки” в юридичній літературі визначений відносно пізно – в середині XIX ст. До того часу у вітчизняному кримінальному праві таємне викрадення майна мало назву „татьбою”. Терміном „крадіжка” тоді визначався будь-який злочин, подібно тому, як у „Руській правді” родовою назвою всіх правопорушень була „образа”. Більше того, протиправне вилучення грошей, цінностей та інших предметів із кишень не вважалося крадіжкою, а кваліфікувалось як шахрайство. В основі кваліфікуючої ознаки був не обман, а спритність.

Кишенькові крадії, як правило, спеціалізувались на своєму „ремеслі” і тому рідко скоювали інші злочини. Досліджуючи на початку XX ст. звичай сахалінської каторги та її мешканців, відомий журналіст тих часів В.М. Дорошевич наводить слова одного кишенькового крадія, незаконно підозрюваного у вбивстві: „Помилуйте! Навіщо мені вбивати, коли я природжений кишеньковий злодій!? Ви всю Росію пройдіть, спитайте, чи може кишеньковий злодій людину вбити... Та вам кожен в очі розсміється”.

Крадіжки в основному вчинялись у трамваях, залізничних вагонах, на ринках, вокзалах, у церквах, а також у натовпі під час похоронних процесій або при масових гуляннях.

Найбільш поширеними способами їх вчинення був розріз кишені та крадіжка за допомогою прикриття („ширми”). Як знаряддя злочину злодії використовували пінцети, гачки, мініатюрні леза, вставлені в каблучки чи браслети. Ширмою служили плащі, газети, квіти, портфелі тощо.

Особливі труднощі для поліції царської Росії представляло викриття так званих „марвіхерів” – міжнародних кишенькових крадіїв, які вважались елітою злочинного світу. Злодії цієї категорії мали, як правило, декілька прізвищ, вільно володіли багатьма мовами та викрадали гаманці заможних громадян, особливо іноземців, які дуже часто відвідували кіноконцертні комплекси, театри, світські раути і навіть похорони. Марвіхери регулярно стежили за афішами, газетними оголошеннями та світською хронікою, щоб не пропустити наступний концерт чи виставу. Кишеньковим злодієм-марвіхером необхідно народитись. Одних пальців замало. Необхідно мати від природи відповідний склад нервової системи, миттєву, точну реакцію, відповідну будову пальців, долонь, ліктів і плечей, а також належну артистичність. Щоб крадійський талант розвивався, треба багато років тренувань.

Кишенькові крадії мають своє татуювання: павук без павутиння між великим та вказівним пальцем руки. На початку ХХ ст. в Англії та Франції існували навіть спеціальні школи, які готували марвіхерів. Крадій-початківець тренувався на манекенах, одягнутих відповідно до пори року. На другому етапі учень повинен був непомітно витягнути гаманця у свого товариша, і лише потім вчитель приступав до індивідуальних занять. Режим і дисципліна були досить жорсткими, порушника могли навіть піддати тілесним покаранням. Іноді карали за просту необережність у „роботі”.

„Кузнею” крадійських кадрів завжди був Санкт-Петербург, де з’явилися такі марвіхери, як Олександр Макаров („Пузан”), Полонський („Інженер”), Шейндля Соломоніак („Сонька - Золота Ручка”).

Поліція різних країн вела з кишеньковими крадіями активну боротьбу, поєднуючи зусилля, створюючи спеціальні дактилоскопічні картотеки на „марвіхерів”. „Найбільш сувора установа для цієї категорії небезпечних рецидивістів у теперішній час, - писав В.Л. Лебедев, - це реєстраційне бюро пошукових відділень, і тільки за допомогою правильного їх фотографування, опису особливих прикмет, а також ретельних відміток у реєстраційних картках про всіх їх співучасників, особливо затриманих разом по одній

справі, – і можливо перешкоджання подальшій діяльності крадійських банд” [41, с.135].

На початку 20-х років ХХ століття розповсюдженість кишенькових крадіжок сягала значних розмірів. Однак до 1925 р. організована та цілеспрямована боротьба з кишеньковими крадіями практично не велась. „Кишенькові крадіжки розкриваються тоді, - писав І.Н. Якимов, - коли потерпілий сам затримає злодія” [246, с.51].

Створення спеціальних груп по боротьбі з кишеньковими крадіжками (на основі дореволюційного досвіду) тривалий час не приносило видимих успіхів, оскільки в працівників був відсутній досвід і професійні навички затримання крадіїв „на кишені”. Агенти (працівники карного розшуку), не знаючи та не маючи можливості затримати злодія під час вчинення крадіжки, щоб показати, що вони щось роблять, здійснюють приводи знайомих крадіїв, встановлюють за ними спостереження, а крадії, потрапивши „в привід”, мало чого бояться, оскільки знають, що через декілька годин їх звільнять, а ці „вільні” години проводять із користю, вдивляючись у зовнішність працівників поліції та розпорядку роботи” [246, с.51].

Але у 20-х роках молода радянська поліція винайшла оригінальний спосіб боротьби з кишеньковими крадіями – їм переламували пальці, адже для кишенькового злодія пальці – це знаряддя злочину.

Слід зазначити, що з великим розмахом діяли кишенькові злодії в умовах НЕПу, збагативши свій арсенал новими видами та способами крадіжок. З’явилась зовсім нова категорія крадіїв – „банківські крадії”, які діяли групою в дві-три особи. Вишукано одягнуті, вони приходили в приміщення банку, вишукували чоловіка, який отримував кредит і починали „роботу”. Крадіжка зазвичай вчинялась за допомогою надрізу дна портфеля бритвою [128, с.38].

Друга категорія крадіїв („хевра”) також діяла групою, „працюючи” в багатолюдних місцях, у натовпі, який злочинці майстерно створювали організацією імітованих сварок або бійок („понта”). Доки частина злодіїв робила „понт”, їх співучасники обкрадали кишені спостерігачів.

Третя – здійснювала крадіжки за допомогою дресированих собак, які за сигналом крадія кидались на перехожого та збивали його з ніг. Підіймаючи його, крадій одночасно вчиняв крадіжку у переляканої людини.

Кишенькових крадіїв класифікували тоді як за способом вчинення злочину, так і за положенням, яке він займав у злочинному світі. Наприклад московським карним розшуком кишенькові крадії поділялись на „стрільців” (крадії-жебраки), „халамидників” (базарні крадії), „ширмачів” (викрадають під ширмою), „гастролерів” (досвідчені крадії, які діють у різних місцях), „марвіхерів” (крадії найвищої кваліфікації), „хипесників” (крадії які діють за допомогою напарниць), „порушників” (вони вчиняють крадіжки в натовпі під час похорон). Однак, як зауважив М.Н. Гернет, ця встановлена карним розшуком класифікація крадійського злочинного світу не мала вичерпного значення. Самі крадії-професіонали „диференціюють” себе значно ретельніше і крім перелічених груп мають ще багато інших [185, с.14].

З початком розбудови соціалізму в радянській країні відбулись значні зміни у структурі злочинного світу. Не минули вони і кишенькових крадіїв. По-перше, скоротилась кількість самих злочинців. По-друге, під впливом соціально-економічних факторів та, безумовно, завдяки активізації роботи апаратів карного розшуку, що набирали силу та досвід, стали розпадатися найбільш стійкі та небезпечні злочинні угруповання, ліквідуватися всілякі притони та „малини”. Втратили значення такі центри злочинного світу, як московські Хитров і Сінний ринки, Мар’їна Роща тощо. Взагалі зникли найбільш винахідливі різновидності кишенькових крадіжок: „банківські покупки”, крадіжки з використанням тренуваних собак тощо.

У той же час крадіжки за допомогою технічних засобів і „під ширмою” залишались незмінними. Зберігалась злочинна ієрархія з різноманітними видами злочинних груп. Практично не змінилась психологія кишенькових крадіїв. Однак вони були змушені пристосовуватись до реальної обстановки, діяти більш конспіративно. Дане явище спостерігалось й в інших видах злочинів, що вчинялися тогочасними професіоналами.

Наприкінці Великої Вітчизняної війни та особливо в перші повоєнні роки рівень кишенькових крадіжок знову різко виріс. Кишенькові крадії, опинившись в умовах, характерних для відбудовного періоду, наче ожили. Однак такого розмаху, притаманного їхній діяльності в 20-х – 30-х роках ХХ століття, їм вже було не досягнути.

Саме явище існування кишенькових крадіїв завдає не тільки матеріальної шкоди громадянам. Являючись своєрідними хранителями злочинних традицій ще за часів царської Росії, вони передають ці традиції частині нестійкої молоді, заряджаючи її ідеями „легкого життя”.

Вчинення кишенькових крадіжок і досі є один із небагатьох у нашій країні видів антигромадської діяльності, яка має професійний характер. Нами повністю поділяється точка зору О.І. Гурова, який застосував термін „професійні злочинці” стосовно кишенькових крадіїв, а також наведені ним обґрунтування такої позиції: „...ми виходимо з поняття професії не як роду антигромадської діяльності, а навпаки, із зайняття нею як професією. Таким чином, враховуючи, що кримінальна діяльність зовні відображає всі ознаки професії, а саме поняття „професійна злочинність” у кримінологічній лексиці склалось історично, передбачаємо можливим його використання в такому ж значенні” [72, с.42].

Аналіз практики боротьби з кишеньковими крадіжками свідчить про те, що даний вид посягань на майнову недоторканність громадян слід розглядати не в буквальному значенні слова, а значно ширше. Сюди також відносяться крадіжки з ридикюлів, портфелів, дамських і господарських сумок; прикрас із верхнього одягу (кулонів, ланцюжків), зрізання і зняття годинників, каблучок, фотоапаратів, мобільних телефонів тощо.

Поняття кишенькової крадіжки включає два основні елементи: по-перше, наявність спеціальних прийомів та способів вчинення злочину; по-друге, знаходження викраденого майна при потерпілому.

Так О.І. Гуров визначає, у кримінологічному аспекті, кишенькову крадіжку як таємне викрадення грошей, прикрас, документів та інших

предметів, що становлять матеріальну або іншу цінність, які знаходяться безпосередньо у потерпілого, у його одязі або поверх нього, у сумках, портфелях, а також інших місцях зберігання, яка вчиняється, як правило, при масовому скупченні людей за допомогою спеціально відпрацьованих, традиційних злочинних прийомів [73, с.59].

За даними Генеральної прокуратури України, у 2013 р. вчинено 6798 кишенькових крадіжок, за якими лише у 1267 випадках було складено обвинувальні акти; у 2014 р. – 5695, за якими обвинувальний акт було складено лише у 1091 кримінальному провадженні; у 2015 р. – 6626, тоді як обвинувальний акт було складено лише у 976 провадженнях; 2016 р. – 9604, а обвинувальний акт – лише у 1445 провадженнях. Більше того, з досліджуваної категорії кримінальних правопорушень, за якими провадження направлено до суду, близько 10 % вчинювались особами, що раніше вчинювали суспільно-небезпечні діяння, і більшість злочинів залишається нерозкритими. Окреслені статистичні дані свідчать про те, що вчинення кишенькових крадіжок є поширеним видом злочинів, кількість яких дедалі збільшується. Це зумовлено суттєвим погіршенням криміногенної ситуації в Україні, проведенням антитерористичної операції на сході держави, зменшенням доходів громадян тощо.

На наш погляд, головним критерієм для кваліфікації крадіжки як кишенькової є зумовленість застосування спеціальних прийомів і способів її вчинення, знаходження викраденого майна безпосередньо при потерпілому. Безпосередність в цьому випадку може означати, що предмет злочинного посягання або те, в чому він знаходився (сумка, портфель, кишеня), торкається тіла потерпілого, завдяки чому останній може відчувати наявність свого майна. Майно громадян, яке вони носять на собі і з собою, у всіх випадках відповідає критерію безпосереднього знаходження його при потерпілому, і саме таке майно є предметом злочинного посягання при вчиненні кишенькових крадіжок.

Застосування кишеньковим злодієм спеціальних прийомів та способів пояснюється саме тим, що йому потрібно зважати на можливість потерпілого відчувати незаконне вилучення свого майна. Дії злочинця в своїй основі ґрунтуються на знаннях особливостей людської психології.

Ґрунтуючись на наведених вище міркуваннях та думках таких вчених, як О.І. Гурова, В.І. Бобиря, В.П. Самойлова, І.В. Сервецького, сформулюємо, на наш погляд, більш коротке визначення кишенькової крадіжки. Під *кишеньковою крадіжкою* слід розуміти таємне викрадення у особи майна, цінностей, які він носить і які знаходяться з ним у контакті, і наявність яких він контролює за допомогою органів чуття.

1.2. Особливості криміналістичної характеристики кишенькових крадіжок

Перш ніж розглянути криміналістичну характеристику кишенькових крадіжок, необхідно зупинитися на передумовах виникнення, формування, а також на значенні криміналістичної характеристики злочинів у цілому.

Науковцями неодноразово наголошувалося на необхідності вивчення окремих рис злочинів, особливості їх вчинення тощо. Так ще Г. Гросс у своїй фундаментальній праці „Посібник для судових слідчих як система криміналістики” звертав увагу на необхідності виділення загальної частини криміналістики, яка б називалася „Теоретичне вчення про прояви злочинів” і була б присвячена опису деяких рис і ознак окремих видів злочинів [71. с.345]. Р.А. Рейсс до „технічних методів слідчого провадження” відносив не тільки застосування наукових методів дослідження для розкриття злочинів, але й „вивчення характеру і форми діяльності злочинців” [195, с. 98].

У радянській криміналістиці 20-х – 40-х років також зверталася увага на необхідність вивчення окремих сторін злочину. Так І.М. Якімов, С.О. Голунський і Б.М. Шавер зазначали вагомість наявних даних про спосіб вчинення і приховування злочинів [245, с.114] В.І. Громов – даних про особистість можливого злочинця [70, с.98], М.Є. Євгенєв – про місце і час вчинення злочину [89, с.76].

У наступні роки в криміналістичній методиці розслідування вивчення проблеми способу вчинення злочинів набуло подальшого розвитку, а їх опис і аналіз стали традиційними в усіх окремих методиках розслідування. При цьому справедливо вказувалося на те, що дані про спосіб учинення злочину сприяють установленню багатьох обставин злочину й особистості злочинця. Однак, як показали подальші дослідження, інші елементи злочину, що пов'язані між собою, відіграють також значну роль в інформаційно-пізнавальній діяльності слідчого. Постало завдання визначити коло криміналістично значимих елементів злочину, проаналізувати кожен із них,

виявити взаємозв'язки, що існують між ними, й охарактеризувати таку сукупність елементів злочину в цілому.

Наукові розробки та аналіз слідчої практики показують, що мета швидкого і повного розкриття різних категорій злочинів може бути досягнута не тільки шляхом оптимізації процесу розслідування, але і шляхом поглибленого дослідження діяльності по вчиненню злочинів. І цьому є відповідне пояснення. Основним завданням розслідування є встановлення сутності минулої події, яка містить ознаки злочину й усіх її обставин. Інакше кажучи, злочин – об'єкт пізнання слідчої діяльності, отже і об'єкт наукових криміналістичних досліджень.

Отже, ефективні методи, прийоми і засоби ретроспективного пізнання розслідуваної події, прогнозування і припинення злочинної діяльності, що продовжується, можуть бути розроблені за умови правильного уявлення про структуру такої діяльності, її криміналістично значимих елементів і зв'язків між ними, про механізм слідоутворення як її відображення в навколишньому середовищі (у матеріальній обстановці, а також у вигляді уявних образів, зафіксованих у пам'яті окремих осіб).

Проблема криміналістичної характеристики злочинів стала розглядатися в теоретичних положеннях криміналістики, а також як самостійний елемент у структурі методик розслідування окремих категорій злочинів.

Разом із тим вона і сьогодні не знайшла однозначного вирішення. Більше того, мають місце дискусії стосовно її сутності, змісту, значення, співвідношення з іншими поняттями і структурними елементами окремих методик, і навіть про доцільність виділення такого поняття. У зв'язку із цим перед подальшим розглядом криміналістичної характеристики корисливо-насильницьких злочинів необхідно зупинитися на низці принципових дискусійних положень проблеми.

Погляди на сутність, місце і значення криміналістичної характеристики злочинів у криміналістичній літературі висловлюються всілякі, а інколи й полярні: від відведення їй ролі загальної криміналістичної теорії [231, с.17-21;

91, с.67] та віднесення її до теоретичних і методологічних основ криміналістики – до повного заперечення необхідності і доцільності виділення такої наукової категорії [135, с.318]. Найчастіше криміналістична характеристика злочинів розглядається як структурний елемент методики розслідування окремих категорій злочинів [133, с.487].

Теоретичне значення криміналістичної характеристики полягає в системному описі криміналістично значимих елементів певної категорії злочинів, у визначенні їх зв'язків і відносин, які зумовлюють відповідну картину слідоутворення, джерела і характер доказової інформації, що істотно впливає на розроблення наукових рекомендацій для застосування методів, прийомів і засобів, спрямованих на розкриття і розслідування таких злочинів.

Практичне значення криміналістичної характеристики злочину полягає в тому, що при розслідуванні конкретного злочину, як відзначає В.П. Бахін, „...зіставлення наявних про нього даних (що, де, коли, яким чином, за яких обставин тощо) із системою узагальнених відомостей про раніше розслідувані злочини цього виду дозволяє виділити аналогічні злочини за криміналістично значимими ознаками, що збігаються, і на цій основі визначити – чим раніше характеризувалися поки ще невідомі в даному розслідуванні обставини” [17, с.9]. А це, у свою чергу, служить базою для висунування слідчих версій про коло осіб, серед яких потрібно шукати злочинця; про конкретну особу, що вчинила даний злочин; про найважливіші обставини розслідуваного злочину (цілі, мотиви, способи, місце, час тощо.); про джерела доказів і місця їх перебування.

У розслідуванні конкретної справи важливо усвідомити, що криміналістична характеристика цієї категорії злочинів відображає інформаційні залежності у двох зустрічних напрямках:

- відомості про систему і взаємозв'язки елементів криміналістичної характеристики певного виду (групи) злочинів, можуть бути використані для побудови версій про конкретну обставину розслідуваної події;

- відомості про встановлену обставину злочину можливо використовувати за допомогою типової моделі цієї категорії злочинів для пошуку і прогнозування інформації про інші його обставини, а також для побудови моделі розслідуваного злочину в цілому.

Зазначене вище стосується й визначення поняття криміналістичної характеристики злочинів. При розгляді криміналістичної характеристики корисливо-насильницьких злочинів слід виходити з її загального поняття. У цьому плані буде доцільним взяти за основу дефініцію, запропоновану В.Є. Коноваловою і О.М. Колесніченко, у якій криміналістична характеристика злочину визначається як „система відомостей (інформації) про криміналістично значимі ознаки злочинів даного виду, що відображує закономірні зв'язки між ними і є основою для побудови і перевірки слідчих версій для вирішення конкретних завдань розслідування” [102, с.15-19].

З урахуванням розглянутих положень, криміналістична характеристика кишенькових крадіжок являє собою загальну модель цієї категорії злочинів, що відображає криміналістичні особливості змісту і взаємозв'язку її елементів з метою оптимального вирішення завдань, властивих розслідуванню таких злочинів.

Щодо поняття криміналістичної характеристики окремого злочину в літературі єдиної думки немає. Деякі вчені стверджують, що криміналістична характеристика злочину – наукова абстракція і модель визначеної групи злочинів, тому помилково говорити про криміналістичну характеристику окремого злочину [23, с.337-338; 11, с.100]. Однак більшість авторів вважає, що така характеристика може і повинна існувати [144, с.37; 217, с.18; 51, с.113-124; 76, с.43-48]. Приєднуючись до думки останньої групи авторів, потрібно обґрунтувати доцільність такої характеристики.

Практичне значення криміналістичної характеристики, на наш погляд, полягає в тому, що слідчий, який аналізує результати розслідування в конкретній кримінальній справі, обставини злочину, дає йому особисту криміналістичну характеристику, у тому числі за відповідними елементами,

тим самим накопичуючи і збагачуючи власний досвід і коло знань про злочини відповідної категорії.

Надзвичай важливий і інший практичний аспект криміналістичної характеристики окремих злочинів. У розслідуванні нерозкритих кишенькових крадіжок криміналістичний аналіз установлених обставин дозволяє виявити між ними спільні й особливі риси, зробити висновок про можливе вчинення цих злочинів однією і тією ж особою або однією і тією ж групою осіб. Такий висновок може бути зроблений не тільки на підставі повної криміналістичної характеристики кожного окремого злочину, але й на підставі криміналістичного аналізу його окремих обставин.

Виходячи з названих раніше функцій поняття криміналістичної характеристики злочинів, необхідно виділити ті структурні елементи, що у своєму взаємозв'язку визначають його специфічний зміст.

З моменту появи розглянутого поняття в літературі цьому питанню приділялося дуже багато уваги. Як структурні елементи в поняття криміналістичної характеристики злочинів пропонувалося включати відомості про спосіб вчинення злочину (практично всі автори, що розглядають проблему, у тій чи іншій інтерпретації), характерні сліди, що залишаються на місці злочину (С.П. Мітрічев, О.М. Колесніченко), механізм злочинного діяння (М.П. Яблоков), обстановку вчинення злочину (М.П. Яблоков, В.Г. Танасевич), типові кримінальні ситуації (І.Ф. Пантелєєв, В.В. Радаєв), осіб, що чинять злочини даної категорії (В.О. Образцов, М.О. Селіванов), предмети посягання (О.М. Колесніченко, Г.А. Матусовський), особистість потерпілого (О.М. Колесніченко, М.П. Яблоков), слідчу ситуацію (В.К. Гавло, С.І. Винокуров), поширеність розглянутих злочинів (І.Ф. Герасимов), обставини, що сприяють вчиненню злочинів (В.Г. Танасевич), наслідки злочинів (Г.А. Матусовський), характерні мотиви (В.А. Ледащев), характеристику вихідної інформації (Р.С. Белкін), обставини, що підлягають доказуванню (В.Г. Танасевич), переваги та недоліки розкриття даного виду злочинів (В.К. Гавло) тощо.

Це свідчить про відсутність єдиного критерію, який дозволяє виділити стабільну сукупність елементів криміналістичної характеристики злочинів, що утворюють її як систему. Низка учених, які займалися вивченням цієї проблеми, вважають, що таким критерієм може бути склад злочину і його елементи [205, с.174]. Така позиція, на наш погляд, є логічною, оскільки склад злочину, як і криміналістична характеристика злочинів, можуть бути подані у вигляді інформаційної моделі певного виду злочинів, що „утворюється в результаті узагальнення ознак усіх злочинів даного різновиду”. Однак не потрібно забувати, що склад злочину виконує саме кримінально-правові, а не криміналістичні функції.

Ключове місце в системі криміналістичних знань про злочин певного виду займає характеристика способів вчинення цих злочинів. Для того, щоб ефективно розслідувати злочини, треба знати, як вони вчиняються.

Спосіб злочину є об'єктом вивчення низки наук кримінального циклу: кримінального права, кримінального процесу, криміналістики, кримінології. У криміналістиці, зокрема в методиках розслідування злочинів окремих видів, цьому питанню приділяється особлива увага і використовуються теоретичні положення споріднених наук. Але в спосіб вчинення злочину в криміналістиці включається не тільки дії по його вчиненню, але й дії по підготовці та маскуванню злочину. Як справедливо зазначає А.Ф. Волобуєв, такий підхід дозволяє з усією повнотою розкрити механізм вчинення злочинів окремих видів, що має велике значення при формуванні рекомендацій для їх розслідування. Зокрема, порядок дій злочинців закономірно пов'язаний як із предметом посягання, так і з їх соціальними, психологічними та фізіологічними особливостями [50, с.48].

Необхідною передумовою ефективної боротьби з кишеньковими крадіжками служить знання способів їх вчинення. Спосіб вчинення злочину можна визначити як практичну сторону діяльності, систему об'єктивних і суб'єктивних детермінант, функціонально пов'язаних із місцем, часом, засобами досягнення мети [100, с. 249].

Різноманіття способів, як зазначається в криміналістичній літературі [21, с.257; 102, с.45; 152, с.154], залежить від сукупності різних взаємодіючих факторів, які прийнято поділяти на зовнішні, тобто ті, які знаходяться в навколишньому середовищі, та на внутрішні, ті, які стосуються самої особи злочинця.

Ураховуючи той факт, що в результаті дій низки причин способів вчинення злочину повторюється, а це дозволяє проводити їх систематизацію та використовувати отримані дані для розробки криміналістичних рекомендацій загального значення, застосування яких не обмежується завданнями розслідування конкретних кримінальних справ.

Способи вчинення кишенькових крадіжок нерозривно пов'язані та зумовлені тією обставиною, що предмет злочинного посягання (найчастіше гаманець із готівкою) знаходився безпосередньо при потерпілому. Виходячи з цього, слід визнати, що способом вчинення кишенькової крадіжки виступає комплекс дій злодія, направлений на протиправне заволодіння майном, іншими словами являє собою сукупність дій, за допомогою яких злочинець проникає до місця зберігання потерпілим цінностей (кишеня куртки, сумка тощо) та вилучає їх.

Необхідно зауважити, що дефініція способів вчинення кишенькових крадіжок достатньо широка. Нерідко вона має у своїй основі місце зберігання цінностей, ступінь складності дій кишенькового злодія з вилучення майна потерпілого. Залежно від способу вчинення кишенькові крадіжки можуть бути поділені на кваліфіковані і прості. До перших відносять крадіжки, які вчиняються із застосуванням технічних засобів [74, с.96]. До простих – усі види крадіжок, що вчиняються як із використанням „ширм”, так і без таких, іншими словами – шляхом вільного доступу.

На наш погляд, поділ кишенькових крадіжок на кваліфіковані і прості являє собою спроби юристів диференціювати цей злочин. Практична значимість подібного поділу, на жаль, незначна: по-перше, оскільки поняття „кваліфікована” має не кримінально-правовий сенс, а криміналістичний; по-

друге, такий поділ фактично відносить кишенькові крадіжки, які вчиняються без застосування технічних засобів, до розряду простих, що, у свою чергу, виключає можливість відділити у відповідних видах обліків дійсно прості кишенькові крадіжки від крадіжок, складних за механізмом їх вчинення.

Це все призводить до того, що практичні працівники ведуть облік та аналіз кишенькових крадіжок (з метою класифікації цих злочинів та осіб, що їх вчиняють), часто використовують термінологію, вироблену багатьма поколіннями кишенькових крадігів, що не тільки складно, але й малоефективно внаслідок різноманіття цих термінів.

Як зазначалося раніше, однією з основних особливостей криміналістичної характеристики кишенькових крадіжок є той факт, що особисте майно завжди викрадається в присутності потерпілого і, більше того, предмет злочинного посягання знаходиться в безпосередньому контакті з останнім. Кишеньковий крадіг, вчиняючи злочин, не має повної впевненості в тому, що господар не відчуває вилучення у нього грошей або цінних предметів. Оскільки заходи обережності, до яких вдаються громадяни для збереження готівки та цінностей, як правило, залежать від вартості (суми) останніх, то, зрозуміло, що це позначається і на характеристиці місць, де вони зберігаються.

З метою оптимізації боротьби з указаним видом злочинів, пропонується спростити класифікацію кишенькових крадіжок шляхом поділу їх на три види. При виділенні нової класифікації передбачалось, що віднесення конкретного злочину до одної з трьох груп повинне, по-перше, відобразити обсяг і зміст вчинених злочинних дій, направлених на досягнення злочинного результату, тобто охарактеризувати його професійні навички, по-друге, удосконалити аналіз боротьби з кишеньковими крадіжками.

Ми згодні із запропонованою В.І. Бобирем [27, с.36-37] класифікацією кишенькових крадіжок, має наступний вигляд:

1) *проті крадіжки* – крадіжки з розкритих сумок або зовнішніх кишень на одязі, які вчиняються без застосування будь-яких технічних засобів і додаткових прийомів із відкриття речей (ємностей), де зберігається предмет

крадіжки. Наприклад, гаманець потерпілого знаходиться у відкритій сумочці, яка лежить на пакунках, лежить на виду. Або стільниковий телефон, який знаходиться у зовнішній кишені брюк чи куртки. Зазвичай, крадіжки за таких обставин у практиці називаються крадіжками, вчиненими шляхом „вільного доступу”;

2) *складні крадіжки* – злочинець сам відкриває сумку (сумочку, кишеню), закриту блискавкою, гудзиком, проникає в кишені одягу потерпілого, знімає годинника з руки тощо і робить це з використанням як природних, так і штучно створених умов для відволікання уваги потерпілого, тобто в процесі вчинення злочину злодій зазнає певних труднощів при проникненні в ємність, де зберігається предмет злочину;

3) *крадіжки із застосуванням технічних засобів* – кишенькові крадіжки, які вчиняються з використанням лез, скальпелів, ножиців, пінцетів, гачків тощо. До цієї групи злочинів належать крадіжки через розріз сумки (портфеля, кишені тощо), викрадання сумочок, фотоапаратів, стільникових телефонів шляхом зрізання шнурка або ремінця, на якому він висить, витягування гаманця з кишені шляхом підчіплювання його рибальським гачком.

Аналіз матеріалів кримінальних справ та інших джерел дає підставу зробити висновок, що сьогодні основним способом вчинення кишенькових крадіжок є так звана „вилка” або схожий з ним спосіб, при якому проникнення в кишеню або сумку здійснюється двома пальцями. Частка таких злочинів у середньому по регіонах складає 64%.

Як зазначалось вище, така класифікація кишенькових крадіжок пропонується з метою оптимізації боротьби з указаним видом злочинів. Але, у додаток до наведеної класифікації, доцільно було б запропонувати таку класифікацію кишенькових крадіжок, яка більш детально визначає способи вчинення кишенькових крадіжок. Крім цього, у класифікації спостерігається залежність способу вчинення кишенькової крадіжки від самої особи злочинця.

Перший спосіб вчинення кишенькової крадіжки, який ми розглянули, це вчинення крадіжки за допомогою ширми. „Ширмачі”, крадії, для яких

характерний цей спосіб викрадання, накривають кишеню чи сумку жертви плащем або піджаком, перекинутим через руку. Доки рукою під плащем крадій витягує гаманця, вільна рука відволікає увагу – жестикулює, махає газетою або іншим предметом. Іноколи замість плаща чи піджака крадіями використовується букет квітів. Траплялись випадки, коли злодії використовували протез руки, на якому висів плащ або пальто, а вільною рукою, схованою під одежею, витягував у потерпілого гаманець.

Другим способом вчиняють крадіжку „трясуни”. Вони здійснюють крадіжки в давках, найчастіше у громадському транспорті. Вони притуляються до потерпілої особи і починають різкими, але точними ударами вибивати з внутрішніх кишень гаманець. Уся процедура займає не більше хвилини.

Третій спосіб – спосіб вчинення кишенькової крадіжки, під час якої злодій („писар” або „хірург”) розрізає кишені та сумки гострими предметами – бритвою або загостреною монетою. У даному випадку гаманець випадає сам. „Хірурги” зазвичай використовують для крадіжки хірургічний скальпель або пінцет. Якщо жертва розпізнає „писаря” („хірурга”) та почне звати на допомогу або знімати галас, то він може у помсту розрізати одяг жертви або, у найгіршому випадку – заподіяти тілесні ушкодження.

Четвертим способом можна визначити спосіб, характерний для кишенькових крадіжок, скоєних у пасажирів залізничних вагонів, при цьому крадії використовують у своїх крадіжках рибальські гачки. Ними чіпляють гаманець із кишені чи цінний предмет із сумки. Дуже часто „риболови” вчиняють крадіжки в поїздах, залазячи на верхню полицю та спускаючи гачок до майна пасажирів, що знаходиться внизу.

П’ятим способом вчинення кишенькової крадіжки слід визначити спосіб, у який злодій „щипач” без використання технічних засобів (виняток складає лише використання пінцету) проникає в кишеню або сумку потерпілого, при цьому інші співучасники відволікають жертву. Потім „команди” міняються

ролями. При небезпеці крадії можуть навіть відтіснити потерпілу особу, відволікти її увагу та інше.

Підсумовуючи викладене, слід підкреслити, що знання типових способів у комплексі з типологічними характеристиками особи злочинця при вчиненні кишенькових крадіжок дає можливість працівникам правоохоронних органів своєчасно виявляти ці злочини, приймати правильні рішення в стадії порушення кримінальної справи, якісно планувати і проводити розслідування. Значення встановлення способу кишенькової крадіжки по кожному кримінальному провадженню визначається його належністю до предмета доказування, а в окремих випадках – і його впливом як кваліфікуючої обставини (наприклад, коли використання певного способу крадіжки можливе за попередньою змовою групою осіб). Треба звернути увагу й на те, що спосіб вчинення кишенькової крадіжки береться до уваги судом при індивідуалізації покарання винного, оскільки він характеризує не тільки саме діяння, але й суб'єкт злочину. Усе це і зумовлює необхідність описання способу вчинення злочину в обвинувальному акті (ст. 291 КПК України).

У криміналістичному аспекті особа кишенькового злодія дуже цікава, тому що вона за своїми рисами та якостями виділяється серед інших категорій злочинців, у тому числі корисливого типу. Це породило своєрідне ставлення до неї практичних працівників та науковців. Наприклад, існує думка про фатальну неможливість виправлення злодіїв, унаслідок успадкованої чи набутої психічної хвороби у вигляді kleptomaniї (потяг до таємного викрадення майна). У відомчій літературі наводилося навіть посилення на одного „класичного” кишенькового злодія-клептомана – героя Ільфа та Петрова – Шуру Балаганова, який маючи 50 тисяч карбованців, вчинив крадіжку гаманця в тролейбусі [73, с.23].

У кримінологічній та криміналістичній науці проблеми особи злочинця, механізму злочинної поведінки в тій чи іншій мірі розглядалися у працях С.Б. Алімова, Ю.М. Антоняна, Ю.Д. Блувштейна, А.І. Долгової, К.Є. Ігошева,

В.Н. Кудрявцева, Н.Ф. Кузнецової, Г.М. Міньковського, С.В. Нікітенка, Н.А. Стручкова, С.А. Тарарухіна, А.М. Яковлева та інших.

В своїй роботі ми використовували матеріали досліджень таких вчених, як О.І. Гурова та В.І. Бобиря, які проводилися у 70-і та 80-і роки минулого століття. Не зважаючи на їх давність, деякі показники досліджень суттєвих змін не зазнали. Криміналістичну характеристику особи кишенькового злодія складає сукупність ознак та якостей особистості, пов'язаних з даною злочинною поведінкою. Це дозволило виявити низку особливостей цієї характеристики, знаючи які можна не тільки визначити коло осіб, схильних до такого виду злочинів, та розробити ефективні засоби впливу на них, але й установити особливі обставини, які сприяють вчиненню кишенькової крадіжки, виділити основні напрями діяльності Національної поліції України з розслідування та попередження цієї категорії злочинів. У загальній масі кишенькових крадіїв можна виділити тих, для яких вчинення кишенькових крадіжок було епізодичним, не типовим для їхньої поведінки в цілому, і злодіїв-рецидивістів, більшість з яких не бажає жити за рахунок чесної праці. Для них вчинення кишенькових крадіжок – це основне джерело паразитичного існування [27, с.189].

Однією зі значущих соціально-демографічних ознак є стать злочинця. За нашими даними, кишенькові крадіжки в більшості випадків (86,8%) вчиняються особами чоловічої статі. Зрозуміло, що жінок-кишенькових крадіїв менше, але при цьому слід мати на увазі одну особливість. Так, на думку О.І. Гурова, жінки-злодійки поділяються на дві категорії – на активних та на „тихонь”. Останні можуть займатися крадіжками протягом значного проміжку часу та не потрапляти в поле зору поліції. До „тихонь” в основному зараховують жінок, які вийшли заміж та у зв'язку з цим покінчили зі злочинним минулим. Припинивши активну злочинну діяльність, вони періодично крадуть, причому переважно тоді, коли їм негайно потрібні гроші на придбання якогось жіночого товару. У чоловіків подібна різновидність злодіїв трапляється рідше [73, с.24]. При цьому не слід забувати, що

кишенькові крадіжки дають жінкам-зłodійкам певну „незалежність”. Разом із цим зłodійські групи кишенькових крадіїв з числа жінок – явище доволі рідке. Вони вчиняють злочини або поодиночі, або в співучасті із чоловіками, при цьому спритністю нічим не поступаються останнім, але крадуть переважно в магазинах та на ринках із дамських сумочок і зовнішніх кишень. Як приклад, можна згадати славнозвісну Шейндлю Соломоніак, більш відому як „Сонька – Золота Ручка”.

Психологічна особливість жінки-зłodійки полягає в тому, що вона рідко стає на злочинний шлях самотійно. Її антисуспільна „кар’єра”, як правило, починається із співмешкання з кишеньковим зłodієм та надання йому будь-яких послуг. Лише після засудження зłodія судом вона, будучи зваблена „красивим життям”, або починає співмешкати з іншим зłodієм, або красти самотійно.

На характер злочинної поведінки суттєво впливає вік злочинців, у силу чого віковий фактор привертає увагу вчених, які займаються вивченням особи злочинця.

Специфіка вікового складу представляє значний інтерес при вивченні особи кишенькового крадія, вікові особливості якого перебувають у тісному зв’язку з характером і формою його злочинної діяльності. Справедливо зазначає К.Є. Ігошев, що „вік не є формою вираження об’єктивних меж періодизації досліджень категорії людей (особистостей), але й ознака – міра оцінки визначених у часі суспільно значущих якостей. Кожна вікова категорія (неповнолітні, молодь, літні люди тощо) характеризуються як об’єктивним становищем у суспільстві, так і тим соціальним досвідом, який у неї є, та особливостями соціально-психологічного порядку: різного роду погляди, моральні оцінки, звички, настрої, емоційне звикання до соціальних факторів тощо.” [103, с.167]. Це положення знаходить своє підтвердження у працях авторів [149, с.175; 127, с.74; 85, с.267].

Вікові особливості особистості кишенькового крадія суттєво впливають на мотиваційно-цільову сторону злочинної діяльності, на способи вчинення

крадіжок, вибір співучасників, способи реалізації своїх навичок, а також ступінь підготовленості до вчинення крадіжки, роль у груповому злочині тощо. Тому дослідження та облік вікових особливостей особи кишенькового злодія необхідні на різних стадіях здійснення боротьби з цим видом злочину.

Проводячи аналіз даних про вікові категорії кишенькових та квартирних злодіїв слід зазначити, що серед осіб, які вчинили кишенькові крадіжки, найбільш криміногенною є вікова група 25 – 29 років, а найближча до неї – 18 – 24 роки. Серед осіб, які вчиняють квартирні крадіжки, найбільш криміногенна вікова група 16 – 17 років, а наступна за цією ознакою – 18 – 24 роки. Із викладеного виходить, що вчинення кишенькових крадіжок потребує від особи більш ретельної спеціальної підготовки, довготривалих „тренувань”, ніж вчинення квартирної крадіжки. Ці умови відсувають криміногенність вікових груп кишенькових крадіїв на старший вік.

Разом із тим, при аналізі криміногенного значення вікових факторів необхідно мати на увазі, що акселерація фізичного та психічного розвитку молоді фактично зрушує межі переходу від неповноліття до зрілого віку. Звідси неминує впливає, що значення цих меж для оптимальної соціалізації особистості, визначення вимог до її поведінки та профілактики антигромадських дій досить значима. Як справедливо зазначає Н.Н. Кондрашков, „вікові особливості повинні цікавити, перш за все як результат соціальних змін особистості. Людина – істота соціальна. Саме тому зі змінами віку настають не тільки біологічні (фізіологічні) зміни її організму. Змінюється обстановка, умови, в яких знаходиться, живе, працює людина, змінюються її соціальні функції, соціальний досвід, звички, характер, способи реагування на конфліктні ситуації” [117, с.151].

Відносна поширеність кишенькових крадіжок серед осіб молодого віку (18 – 24 роки) здебільшого має спільну для всіх корисливих злочинів причину та пояснюється тим, що період початкового етапу самостійного життя людини характеризується складними, часто суперечливими процесами соціалізації особистості [63, с.37]. У вказаний час продовжують формуватись ціннісні

орієнтації та інтереси особистості. У цьому віці людині, яка не набула достатнього практичного досвіду, яка не має твердих переконань, принципів та ідеалів, доводиться вирішувати не тільки життєво важливі завдання (отримання освіти, вибір професії, створення сім'ї тощо), але й стикається з конфліктними ситуаціями, а необхідних навичок розібратися часто бракує. До того ж, у цьому віці недостатньо розвинуто почуття відповідальності, яке допоможе до кінця зрозуміти суспільну значимість вчинених дій. В основі домагань даного вікового періоду лежать „як реальні сили, так і уявлювані ним можливості” [110, с.345]. Саме тому першочергове значення в запобіганні кишеньковим крадіжкам має рання профілактика. Тим більше, що підлітки нерідко вчиняють суспільно небезпечні діяння в цілях заволодіння чужим майном ще до досягнення віку, необхідного для притягнення їх до кримінальної відповідальності. Характерно, що особи, які почали злочинну діяльність у віці від 18 до 24 років, частіше за інших засуджених вчиняли повторні крадіжки.

Аналіз матеріалів дослідження дозволяє зробити висновок, що молоді злочинці-рецидивісти відрізняються від уперше засуджених більш високим рівнем матеріальних домагань, бачать у матеріальному добробуті не тільки мету, але й головний засіб досягнення успіху в житті.

Складовою частиною криміналістичної характеристики особи кишенькового крадія є їхній освітній та культурний рівень, адже це важливий показник, що характеризує духовний світ злочинця. Дослідження показали, що у кишенькових крадіїв освітній рівень нижче, ніж в інших категорій злочинців. Характерно, що серед кишенькових злодіїв немає осіб, які мають вищу освіту. Так осіб з початковою освітою серед них було 7,2%, з неповною – 34,9%, з середньою та спеціальною – 57,9% [27, с.46-47].

У сімдесятих роках ХХ ст. деякі радянські кримінологи висловлювали думку про наявність прямого зв'язку між злочинністю і низьким освітнім рівнем [180, с.98]. Однак слід погодитись з авторами, які стверджують, що такого прямого зв'язку не існує. Дійсно, антигромадська поведінка та її

стійкість залежать не скільки від формального освітнього рівня, стільки від моральних якостей людини та її життєвих орієнтирів, а також недостатньої розвиненості духовних запитів, рівня загальної культури, які в сукупності й призводять до значного звуження та спрощення інтересів, розвитку індивідуалістичних та егоїстичних тенденцій. Крім цього, все дозвілля вони проводять за систематичними пиятиками, грою у більярд або карти. Винятки трапляються, але дуже рідко.

Соціальний стан, рід занять і відношення до праці у кишенькових крадіїв доволі специфічне: інтелігенції немає; службовці та учні складають 2,5%, робочі – 38%, сільськогосподарських працівників немає; осіб без певного роду занять – 59,5%. Серед останніх майже третина не має постійного місця проживання [27, с.46-47].

Слід одразу зауважити – належність кишенькових крадіїв до робітників розуміється тут умовно і не може відображати „криміногенний потенціал” цієї соціальної групи населення. Навіть із працюючих до вчинення злочинів більша частина крадіїв не була зайнята кваліфікованою працею, порушувала трудову дисципліну і постійно переміщувалась з одного підприємства на інше.

По суті, робота для кишенькових крадіїв є лише ширмою. Про це говорить той факт, що 64,2% засуджених, які значилися до затримання працюючими, постійно гастролювали з метою вчинення злочинів. Слід зауважити, що в передвоєнні роки питома вага непрацюючих, засуджених за крадіжки особистого майна, складала 50%, а останнім часом знизилась до 35,1% [231, с.38], однак частка непрацюючих кишенькових крадіїв тепер у ній майже подвоїлась.

Показник непрацюючих у таких випадках є своєрідним критерієм повного задоволення матеріальних потреб за рахунок злочинної діяльності. Не можна не враховувати і те, що певна частка кишенькових злодіїв не прагне працювати через побоювання втратити чутливість пальців рук. У цілому ж ставлення кишенькових крадіїв до праці якнайкраще характеризує поширене

серед них прислів'я, яке не потребує коментарів: „Кишеньковий крадій важче за гаманець та пивну кружку не підіймає” [73, с.26].

Сила звички до відхилу від роботи у кишенькових злодіїв значно сильніше ніж страх перед покаранням. Достатньо зауважити, що загальний рецидив серед кишенькових крадіїв складає 85,5%, а спеціальний – 78%. Серед рецидивістів, які відбували покарання за кишенькові крадіжки, 15,6% мали дві судимості, 19,3% – три, 26,5% – чотири, 19,3% - п'ять і стільки ж більше п'яти. При цьому 70% з них за кишенькові крадіжки судимі більше трьох разів. Є особи, які мають 10 і більше судимостей із загальним строком відбутого покарання більше 40 років. Цікаво, що середній строк перебування в місцях позбавлення волі кишенькових крадіїв, судимих три і більше раз, складає 13 років [73, с.26].

Ці та раніше наведені дані безперечно свідчать про високий професіоналізм особи кишенькового злодія. І не можна не погодитися з тим, що боротьба з цим видом злочину стане ефективною лише тоді, коли злочинному професіоналізму буде надійно протиставлено професійну майстерність працівників поліції. Дану обставину не можна не враховувати в практичній діяльності апаратів карного розшуку та слідства. Ми розділяємо думку Ю.В. Бишевського, який до злочинців-професіоналів відносить „категорію кишенькових злодіїв”, а елементи професіоналізму – до тенденції, що насторожує в розвитку сучасної злочинності [30, с.14].

Можна зробити висновки про те, що наявність кримінального професіоналізму серед кишенькових злодіїв підтверджується наступним:

- вибором певного способу таємного заволодіння майном, як свого роду постійного протиправного заняття;
- достатньо вузькою спеціалізацією в порівнянні з іншими категоріями осіб, які посягають на чуже майно;
- ставлення до злочину як до промислу, тобто як до основного та достатньо суттєвого джерела придбання засобів для існування;

– ототожнення себе зі злочинним середовищем, що виражається у високому рівні як загального, так і спеціального рецидиву, використання крадійського жаргону, наявність відповідних прізвиськ і татуювань.

У зв'язку з цим необхідно знати, що крім засобів існування, які добуваються крадіжками, важливою ознакою кримінального професіоналізму є спеціалізація. „Без тренувань та спеціальної підготовки, - пише І.І. Карпець, - не може бути кишенькового злодія” [109, С.158]. На придбання необхідних навичок кишеньковий злодій – початківець витрачає понад шість місяців. У злодійському середовищі навіть є особи, які займаються навчанням новачків. Слід зазначити, що ніяких спеціальних „шкіл” для цього не існує. Не було їх, як свідчать джерела, і в дореволюційній Росії. Однак у ході дослідження були виявлені випадки спеціально організованих занять, де крадії відпрацьовували прийоми проникнення в дамські сумочки нових моделей.

Абсолютна більшість кишенькових крадіїв спеціалізується у своєму злочинному ремеслі за способом, окремими прийомами та місцем вчинення крадіжок.

Так, класифікація кишенькових злодіїв за О.І. Гуровим має наступний вигляд:

1. За способом вчинення крадіжки поділяються на:

– „писаки” – злодії, які застосовують безпечні бритви або гострі ножі для розрізу кишень чи сумочок. Нерідко в злодійському середовищі їх називають „технарями”;

– „ширмачі” – злодії, що вчиняють крадіжки за допомогою прикриття („ширми”), якими є плащі, пальта, газети, букети квітів тощо;

– „щипачі” – використовують спосіб, коли вони запускають у кишеню жертви „вилку” з двох пальців однієї руки, у той час як іншими трьома пальцями відтягують одягу від тіла; діють без „ширми”;

– „трясуни” – вчиняють крадіжки шляхом витрушування гаманця з кишені за допомогою різких підштовхувань жертви;

– „рибалки” („гачечники”) – вчиняють крадіжки в основному з сумок чи портфелів, використовуючи при цьому або спеціальний, або рибальський гачок;

– „пінцетники” („хірурги”) – „працюють” пінцетом, за допомогою якого найчастіше вчиняють крадіжки із задніх кишень брюк або прихованої кишені-пістона, а також із дамських сумочок;

– „сумочники” – спеціалізуються на крадіжках із дамських і господарських сумок;

– „верхушники” (презирливо „дубило”) – вчиняють крадіжки предметів та гаманців, які лежать зверху господарських сумок [73, С.28].

Найбільш кваліфікованими та авторитетними, вважає О.І. Гуров, визнають „писак” („технарів”). На другій сходинці злочинської ієрархії стоять „ширмачі” та „щипачі”. „Рибалки” зустрічаються рідко, „сумочники” та „верхушники” частіше, але це дрібні злочинці – зазвичай ті, що починають з числа невдах: таких як „халамидники” та „онучники” („портяночники”) 20-х років ХХ ст., які вчиняли крадіжки на базарах та під час похоронних процесій.

2. За окремими прийомами розподіл „праці” частіше відбувається в крадійських групах. Тут відомі такі „спеціалісти”:

– „тирщики” („постановщики”) – співучасники, які відтісняють або відволікають жертву, при цьому створюють для неї незручне становище;

– „навальщики” („затинщики”) – заслоняють виконавця, утворюючи так звану „стінку”;

– „пропальщики” – приймають викрадене одразу ж після крадіжки та забезпечують його зберігання;

– „волинщики” – відволікають увагу громадян та поліції у випадку виявлення крадіжки та створюють умови для втечі виконавця;

– „розвідники” („стрьомщики”) – особи, які забезпечують спостереження за оточуючими;

– „майстри” – безпосередні виконавці крадіжки.

3. За місцем вчинюваних злочинів кишенькові злочини поділяються на базарних („базарники”), залізничних („майданники”), транспортних („гонщики”) та тих, що крадуть в метро („кроти”) [73, С.28].

Ми погоджуємося із запропонованою О.І. Гуровим класифікацією кишенькових злочинів, але для повноти вказаної класифікації пропонуємо доповнити її наступними видами кишенькових крадіг:

1. За способом вчинення крадіжки:

– „марвіхери” – викрадають гаманці заможних громадян, особливо іноземців, які дуже часто відвідують нічні клуби, дискотеки та презентації.

2. За місцем вчинення крадіжки:

– „колісники” („гумовики”) – скоюють кишенькові крадіжки в громадському транспорті;

– „вуличні” – на зупинках, біля кіосків та просто у вуличному натовпі.

3. За предметом злочинного посягання:

– „мобільщики” – злочини, які найчастіше викрадають мобільні (стільнікові) телефони, цифрові програвачі (плеєри) та фотоапарати.

Ми навели основні спеціалізації кишенькових злочинів, що найчастіше трапляються. Однак існує значно більше, адже злочини постійно вдосконалюють способи вчинення крадіжок та ті технічні засоби, які використовують у своїй злочинній діяльності.

Важливими додатковими елементами злочинського професіоналізму [72, с.40], які також необхідно знати працівникам поліції, це прізвиська, татування та жаргон кишенькових злочинців.

Кримінальні прізвиська має більшість кишенькових крадіг, у тому числі рецидивісти. Прізвиська складають не тільки традиційний злочинський атрибут, але й служать для приховування прізвищ та імен для конспірації. Нерідкими є випадки, коли злочинці знають один одного лише за „блатними” прізвиськами.

Особливість злочинських прізвиськ полягає в їх постійності та живучості. Навіть у випадку зміни злочинцем прізвища він залишається відомим під своїм

прізвиськом. Цікаво, що прізвисько, як правило, є похідною від фізичних особливостей, прізвища та певних рис характеру людини. Прізвисько – ні що інше, як своєрідна коротка, але дуже точна характеристика злочинця.

Практиці відомо чимало фактів, коли злочини швидко розкривались завдяки тому, що були відомі прізвиська злочинців. Саме тому оперативно-розшуковим групам слід приділяти увагу в роботі обліків злодіїв за прізвиськами.

Сьогодні татуювання – це доволі поширене явище серед кримінальних елементів, а особливо кишенькових злодіїв. Навіть в осіб, засуджених уперше, питома вага татуйованих сягає 60%. З кожною новою судимістю кількість їх збільшується і, за даними А.Г. Броникова, коливається в межах від 75 до 95% [28, с.51].

Характерно, що якщо в загальній масі засуджених спостерігається змішування старих малюнків-символів із новими, то в кишенькових крадіїв переважають традиційні позначення. До них можна віднести восьмикінцеву зірку, яку наносять на передпліччя чи на гомілку; серце простролене кинджалом; орла, який несе в пазурі оголену жінку [33, С.34], „марвіхери” мають своє татуювання – павук без павутиння між великим та вказівним пальцем руки; розпізнавальним знаком „писаря” є татуювання у вигляді монаха, який пише книгу гусячим пером тощо.

У субкультурі кишенькових злодіїв особливо колоритним є жаргон, який, по суті, відображає їхню психологію, злочинну направленість, відношення до тих чи інших соціальних цінностей.

У цілому, жаргон кримінального характеру можна розділити на три основні групи: загальнокримінальний жаргон, яким користуються всі категорії правопорушників [29, С.34; 212, С.56; 225, С. 146]; „тюремний” жаргон, характерний для місць позбавлення волі; спеціально-професійні жаргони, які зрозумілі тільки для професійних типів злочинця. Останні найбільш показові, оскільки поява нових специфічних жаргонізмів свідчить про виникнення

окремих спеціалізацій у злочинній поведінці (наприклад, жаргон крадіїв антикваріату, жаргон картярських шулерів, кишенькових крадіїв).

Жаргон кишенькових злодіїв, на відміну від інших професіоналізованих категорій злочинців [75, с.34], – найбільший за кількістю слів і зворотів (близько 400). Він відіграє в їхньому протиправному житті не тільки комунікативну, але й допоміжну роль. Наприклад, його використовують при вчиненні кожної третьої кишенькової крадіжки.

Особливістю жаргону злочинців, яких ми розглядаємо, є його традиційність: на відміну від інших видів жаргону він оновлюється більш повільно. Це може свідчити про живучість та стабільність даної злочинної кваліфікації в наші дні.

Поліцейська етика виступає проти застосування в розмові зі злочинцем та у побуті жаргонних слів. І це взагалі-то правильно [159, с.41-42]. Але кожний практичний працівник із достатнім досвідом служби знає, як йому неодноразово допомагало знання жаргону, особливо при здійсненні оперативно-розшукових заходів в притонах, при прийнятті повідомлень внутрішньокамерної агентури, при встановленні психологічного контакту з кишеньковим злодієм під час проведення допитів і навіть у розслідуванні злочинів.

Окрім соціально-демографічних і морально-психологічних якостей особи кишенькового злодія є низка особливостей, які стосуються біопсихічної сфери.

Серед кишенькових злодіїв доволі велика кількість інвалідів II та III груп. Для них характерні такі хвороби, як туберкульоз, венеричні захворювання. За даними В.П. Самуйлова, який спеціально досліджував це питання, до 43% кишенькових крадіїв – інваліди і, більше того, з кожних чотирьох злодіїв троє є людьми з недостатнім фізичним розвитком [203, С.10].

Однак необхідно зауважити, що вказані якості – це не вроджені, генетично задані особливості фізіологічної структури особи. Субтильність та різноманітні захворювання у злодіїв, якими вони хворіють у ранній юності, з

початком злочинної діяльності та всіма наслідками, тим чи іншим чином негативно впливають на нормальний психофізичний розвиток особи: пристрасть до алкоголю та наркотиків, безладні статеві контакти, довготривале перебування у місцях позбавлення волі, часті нервові перенапруження при вчиненні крадіжок, які іноді доходять до депресій тощо.

Вибіркові дослідження по Київській області, м. Київ, Черкаській та Кіровоградській області свідчать про те, що серед кишенькових крадіїв число хронічних алкоголіків коливається від 20 до 30%, наркоманів – 50 – 60%, осіб із порушеннями психіки до 10%. Майже такими ж рисами особистості характеризувались кишенькові крадії в 20-ті роки ХХ ст. [246, С.51].

Постійна потреба у наркотиках чи спиртних напоях є для багатьох злодіїв причиною, яка підбурює до вчинення злочину. Найбільш активні крадії – це наркомани. І подібна тенденція спостерігається не тільки стосовно кишенькових крадіжок.

Крім цього, кишеньковим злодіям властива емоційна неврівноваженість, безмірна дратівливість, а нерідко й напади істерії. Вони частіше за інших злочинців виражають будь-який протест, пов'язаний із діяльністю правоохоронних органів, розрізають собі вени, б'ються головою об стінку тощо. Однак нерідко подібні дії можуть бути цілком продумані та переслідують конкретні цілі (переведення до лікарні, відстрочка зимового етапу, звільнення від фізичної праці тощо).

Злочинна кваліфікація залежить від рук кишенькового злодія. Наприклад, пальці його рук тонкі, довгі, дуже гнучкі та чутливі до зовнішніх подразників. І кишеньковий злодій набуває тільки йому властивої ходи, координації рухів тіла, рук тощо.

Знання вказаних ознак і субкультури злодійського середовища є передумовою успішної організації роботи в розслідуванні та попередженні кишенькових крадіжок.

Для того, щоб більш ефективно використовувати сили та засоби в боротьбі з кишеньковими крадіжками, необхідно чітко уявляти, де, коли та у

кого вони вчиняються частіше. До таких елементів криміналістичної характеристики слід віднести місце, час вчинення (пора року, дні тижня, час доби) та жертву злочину. Розглянемо кожний з цих елементів окремо.

Під обстановкою вчинення злочину слід розуміти сукупність об'єктивних умов (обставин) визначених у законі про кримінальну відповідальність або таких, що випливають з його змісту, в яких вчиняється злочин або є збігом подій та обставин в яких протікає зовнішній акт злочинної поведінки, що створюють вплив на ступінь суспільної небезпеки вчиненого та які набувають у цьому зв'язку кримінально-правового значення. [249, с. 62]

Кишенькова крадіжка найчастіше – міський злочин, оскільки переважна їх більшість вчиняється в містах і особливо обласних центрах, дещо рідше в селищах міського типу.

Міські умови, такі як висока щільність населення, велика скупченість громадян у громадських місцях, установах сфери обслуговування, транспорті, на масових заходах тощо створюють сприятливу обстановку для вчинення кишенькових крадіжок.

Розгляд слідової картини та обстановки сприяє виявленню кореляційних зв'язків цих елементів з іншими структурними елементами криміналістичної характеристики досліджуваного злочину. Адже з огляду на те, що певні способи вчинення злочинів мають характерні механізми утворення слідів, їх встановлення у процесі розслідування дає змогу дійти висновку як про знаряддя їх вчинення, так і про особу злочинця (наявність професійних навичок, фізичні дані, психологічні риси) [257, с. 302].

Важливу роль (вона впливає на значну розповсюдженість кишенькових крадіжок у містах), відіграє та обставина, що саме в міській місцевості майже всі без винятку громадяни мають при собі готівку, необхідну для оплати численних послуг сфери обслуговування (проїзд у громадському транспорті, харчування, різні покупки). У сільській місцевості, де, як правило, немає такого широкого асортименту платних послуг, як у місті, часто не викликає необхідності мати при собі певну суму грошей.

Переважна більшість кишенькових крадіжок (93,6%) вчиняється у жінок, чому сприяє не тільки та обставина, що саме жінки, як правило, ведуть домашнє господарство, купують продукти харчування і завжди мають при собі готівку. Крім цього, в одязі жінок дуже часто відсутні бокові кишені, де можна було б заховати гаманець, і вони звикли його носити або в господарських сумках, корзинах, або в сумочках. Не слід також забувати про психологічні особливості жіночого характеру та, у певній мірі, незосередженість на оточуючих людях, але й те, що вони, навіть при виявленні кишенькового злодія, не уявляють до останнього серйозної небезпеки, оскільки, як правило, не в змозі його затримати [206, с. 28].

Розглядаючи типові ознаки кишенькових крадіжок, зауважимо, що динаміка цих злочинів протягом року неоднакова [16, с.16]. Як правило, весною та влітку кишенькових крадіжок вчиняється більше, ніж взимку і тим більше восени. Докладніше, весною вчиняється 28,3% крадіжок, улітку – 30,9%, восени – 15,9%, узимку – 24,9%. Отже, найбільшу активність кишенькові злодії проявляють у весняно-літній період. Особливо, якщо йдеться про південні (переважно курортні) міста, де в указаний період вчиняється близько 80% цих злочинів.

Пояснюється це тим, що кишеньковим крадіжкам притаманна така особливість: їх кількість залежить від сприятливості громадського місця для вчинення злочину. А оскільки багатолюдність здебільшого залежить від погодних умов, які приносить з собою та чи інша пора року, то звідси й указана кількість кишенькових крадіжок.

За часом доби кримінальна активність кишенькових злодіїв також різна. У проміжок часу з 8 до 12 години зафіксовано 14,5% крадіжок, з 12 до 15 години - 37,4%, з 15 до 17 годин – 27,4% ,а з 17 до 19 години – 16,1%. В інший час відбуваються поодинокі випадки вчинення кишенькових крадіжок [16, С.9]. Зрозуміло, що час вчинення злочину встановлюється слідчим при розслідуванні кримінальної справи, але, на нашу думку, показники активності злочинів у різний час доби, зумовлюються у найбільшій мірі певними

особливостями ведення статистики кишенькових крадіжок: в основному відображаються ті випадки, коли злочинця затримано „на гарячому”, а це, у свою чергу, залежить також від того, в який час виконують свої обов’язки працівники оперативно-пошукових груп (далі – ОПГ). Чому даних про злочини, які скоєні з 24 години ночі та до 8 ранку, майже немає, адже в цей час працівники ОПГ відпочивають і, природно, кишенькові злодії вчиняють крадіжки безперешкодно.

Вагоме значення у боротьбі з кишеньковими крадіжками мають дані про те, в які дні тижня ці злочини вчиняються частіше: у вихідні чи будні. Дослідження показало, що частка крадіжок, що припадають на вихідні чи святкові дні, складає 14,8% від загальної кількості, або в 5,7 разів менше, ніж у будні. Враховуючи, що кількість вихідних і святкових днів у 2,5 разів менше за кількість будніх днів, нескладно підрахувати співвідношення кишенькових крадіжок вчинених в середньому у вихідний (святковий) і в будній день. За днями тижня розподіл кишенькових крадіжок виглядає наступним чином: понеділок – 12,9%, вівторок – 17,1%, середа – 16,7%, четвер – 18,8%, п’ятниця – 19,8%, субота – 10%, неділя – 4,7%.

При дослідженні даних про місце вчинення кишенькових крадіжок, встановлено, що в магазинах їх вчиняється 56,7%, у громадському транспорті – 23,5%, на ринках – 11,3%, на вулицях – 6,9%, в інших місцях – 1,6% [16, с.13]. Однак ці показники можуть мати значні відхилення в різних містах (регіонах) і це пояснюється не тільки поширеністю кишенькових крадіжок на окремі сфери обслуговування, а й особливостями діяльності ОПГ, основні зусилля яких направлені на „прикриття” великих торговельних об’єктів або громадського транспорту на найбільш перевантажених маршрутах. Крім цього, затримання злочинців у вказаних громадських місцях мають свою специфіку, а не всі ОПГ у рівній мірі володіють прийомами виявлення та затримання кишенькових злодіїв у магазинах, на ринках і транспорті.

Предметом кишенькових крадіжок головним чином є гроші, що складає 83,3%, стільникові телефони – 10%, різні документи – 1,8%, іноземна валюта

та виробу із золота – 1%. У решті випадків викрадались речі, які не мають матеріальної цінності для потерпілих (телефонні картки, проїзні квитки, ключі тощо).

Необхідно зауважити, що предмет злочинного посягання при вчиненні кишенькової крадіжки у певній мірі можна вважати специфічним. Якщо не брати до уваги поодинокі випадки викрадення золота, валюти, годинників, які можна впізнати при затриманні кишенькового крадія, останній явно віддає перевагу викраденню готівки (у виняткових випадках банківські пластикові картки з грішми на рахунку). Паперові гроші, а саме вони, як правило, виступають предметом крадіжки, хоча і є номерними, але фактично не можуть бути впізнані господарем, який, у кращому випадку, може назвати тільки номінал грошових купюр, що знаходились в його гаманці до крадіжки.

Ця обставина здебільшого визначає поведінку кишенькового злодія, особливо після того, як він вилучає у потерпілого гаманець. Якщо злочин скоєно в громадському транспорті, то злодії намагаються якомога швидше зникнути. Вони вистрибують під час руху транспортного засобу або займають місце біля виходу, щоб вийти на зупинці першими [95, с.69].

Злодій зазвичай використовує будь-яку можливість, щоб одразу після вчинення крадіжки позбавитись від єдиного доказу, який може його викрити – гаманця, який має свою індивідуальність і тим самим може бути упізнаний. При цьому він намагається розташувати викрадений гаманець таким чином, щоб у випадку небезпеки непомітно його викинути.

Указана специфіка кишенькових крадіжок сприяє тому, що кишеньковий злодій протягом дня може вчинити велику кількість злочинів, оскільки він не обтяжений необхідністю реалізувати викрадене (наприклад, як буває у випадку квартирної крадіжки), і не потребує в таємному зберіганні викраденого. Він (кишеньковий злодій) набуває підвищеної мобільності.

Вище ми навели основні ознаки кишенькових крадіжок, які в сукупності складають криміналістичну характеристику вказаного виду злочинів. Ці

ознаки обов'язково повинні враховуватись при вирішенні питань, пов'язаних із розстановкою сил і засобів, необхідних у протидії кишеньковим крадіжкам.

Особливість розслідування кишенькових крадіжок полягає й у тому, що до моменту вирішення питання про порушення кримінальної справи, слідчий має обмежену інформацію про подію злочину та злочинця, яка б дозволила йому з упевненістю визначити напрями розслідування, пошуку злочинця, розпочати роботу з викриття підозрюваного у вчиненні кишенькової крадіжки. Саме тому у деяких працівників (слідчих, оперуповноважених карного розшуку) іноді складається помилкове враження про неможливість встановлення особи, яка вчинила кишенькову крадіжку, оскільки відсутні свідки злочину, сліди, а потерпілий іноді не може назвати прикмети злодія [228, С.7].

Сумніви у вчиненні крадіжки та незаконна відмова в порушенні кримінальної справи іноді зумовлюються непевною поведінкою потерпілої особи. Разом із тим, практичний досвід роботи слідчим впевнено показує, що правильне та вміле використання прийомів розслідування, розроблених криміналістичною наукою, можливостей карного розшуку та інших служб та підрозділів Національної поліції України забезпечує успішне розслідування кишенькової крадіжки.

Важливу роль у розслідуванні кишенькових крадіжок відіграє встановлення обставин вчинення злочину. Відповідно до вимог КПК України в процесі розслідування підлягають доказуванню наступні обставини:

1. *Чи мала місце кишенькова крадіжка.* Як зазначалося, кишенькова крадіжка – це таємне викрадення у потерпілого майна, цінностей, які він носить і які знаходяться з ним у контакті, і наявність яких він контролює за допомогою органів чуття та зору. Коли майно викрадається, хоча й таємно для потерпілого, але на очах у сторонніх громадян (третіх осіб), дії злочинця слід розглядати як відкрите викрадення, тобто визнавати її не крадіжкою, а грабежем [46, с.19]. Однак ми не погоджуємося з даним твердженням, адже у випадку кишенькової крадіжки все залежить від внутрішнього усвідомлення

кишеньковим крадієм своїх дій і можливості спостереження за ними сторонніми особами. Навіть коли йдеться про випадки, коли кишенькові злодії ставлять потерпілого в таке становище, коли він опиняється в стані неможливості захистити своє майно (притискують до стінки салону автобуса, тролейбуса, затискують руки тощо). Названі обставини впливають на правильну кваліфікацію злочину.

Відомі випадки, коли громадяни, втративши гроші або документи, заявляють про нібито кишенькову крадіжку, тим самим ставлять працівників поліції в складне становище. Іноді окремі особи намагаються присвоїти ввірені їм гроші або цінності, переховати розтрату чи втрату грошей, завідомо неправдиво заявляють про вчинену у них кишенькову крадіжку.

2. *У кого, де і коли вчинено кишенькову крадіжку.* У ході розслідування кишенькової крадіжки необхідно виявити всіх потерпілих, що не тільки дозволить забезпечити відшкодування їм матеріальної шкоди, завданої злочином, але й отримати важливу інформацію про зовнішність злочинця, його дії.

Як підкреслювалось раніше, кишенькові крадіжки, як правило, вчиняються в місцях великого скупчення людей. Установлення місця крадіжки дає можливість своєчасно провести там огляд, виявити очевидців та інших свідків. У тому випадку, коли виявлено декілька кишенькових крадіжок, слідчий повинен зробити карту, що відображає місця їх вчинення. Це дозволить визначити примірний район дії злодіїв (а, можливо, їх місце проживання) та полегшити затримання кишенькового крадія. Досвідчені злодії намагаються вчиняти кишенькові крадіжки в той час, коли найменша вірогідність появи оперативно-пошукових груп поліції.

З'ясування часу вчинення кишенькової крадіжки полегшує проведення невідкладних дій по затриманню кишенькового крадія (якщо відомі його прикмети), а також спростування неправдивого алібі, яке висунуто злодієм.

3. *Яким способом скоєно кишенькову крадіжку.* Ми вже говорили, що спосіб вчинення злочину можна визначити як зумовлений зовнішніми

факторами та особливостями особистості, поведінки винної особи під час вчинення злочину, який характеризується певним порядком та послідовністю рухів і прийомів, застосуванням різних знарядь, засобів та умов [170, с.98]. Визначення способу вчинення кишенькової крадіжки надає можливість слідчому висунути версію про особу злочинця, його крадійські навички, ознаки зовнішності та використати обліки злочинців за способом вчинення злочину.

4. *Що викрадено. Розмір завданої шкоди.* Як вже зазначалося раніше, предмет злочинного посягання при вчиненні кишенькової крадіжки у певній мірі можна вважати специфічним. Якщо не брати до уваги поодинокі випадки викрадення золота, валюти, годинників, які можна впізнати при затриманні кишенькового крадія, останній явно віддає перевагу викраденню готівки (у виняткових випадках банківські пластикові картки з грішми на рахунку). Паперові гроші, а саме вони, як правило, виступають предметом крадіжки, хоча і є номерними, але фактично не можуть бути впізнані господарем, який, у кращому випадку, може назвати тільки номінал грошових купюр, що знаходились в його гаманці до крадіжки. Однак злодій може викрасти гаманець, в якому знаходяться документи. Установлення розміру шкоди, заподіяної діями злодія, дозволяє вжити заходів до її відшкодування. Детальне з'ясування предмета крадіжки відіграє важливу роль у виявленні доказів, викриття злочинців і відшкодування завданої шкоди.

5. *Хто вчинив крадіжку, кількість учасників, роль кожного з них, як характеризується особа підозрюваного (підозрюваних).* Для вчинення кишенькових крадіжок злодії іноді об'єднуються в невеликі групи по три-чотири особи і під час крадіжки допомагають один одному: один відтісняє жертву, другий вчиняє крадіжку, третій переховує викрадене, четвертий веде спостереження за потерпілим та оточуючими людьми. При розслідуванні необхідно встановити роль кожного зі злодіїв, щоб усі понесли заслужене покарання за вчинене. Крім цього, важливо з'ясувати ступінь стійкості злочинної групи і хто є організатором. З метою успішного ведення

профілактичної роботи необхідно ретельно вивчити типологію кишенькових злодіїв.

6. *Які мотиви злочину.* Мотив кишенькової крадіжки – користь, прагнення збагатитись за рахунок чужого майна. Але в деяких випадках злодії вчиняють крадіжки документів, що засвідчують особу (паспорт, військовий квиток, посвідчення тощо), з метою їх підроблення та подальшого використання.

7. *Через кого, як та кому збувалось викрадене.* Викрадені речі (ланцюжки, кулони, браслети, фотоапарати, мобільні телефони, цифрові програвачі, годинники) кишенькові крадії одразу ж після крадіжки намагаються збути скупнику краденого, через знайомих та близьких закласти в ломбард (згодом ломбардні квитанції знищуються). З'ясування цих обставин забезпечує можливість притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 198 КК України осіб, що скуповують чи збувають майно, здобуте злочинним шляхом.

У ході розслідування важливо встановити місце знаходження викрадених речей. Це дозволяє повернути їх господарю, а також установити коло учасників злочину. Підтвердженням цієї обставини може служити такий приклад. У даному випадку під причинами та умовами, які сприяли вчиненню злочину, слід розуміти обставини об'єктивної дійсності й особливості особистості підозрюваного та потерпілого, які зумовили і детермінували злочин та зробили можливим його вчинення.

Вони складаються з сукупності взаємопов'язаних між собою обставин:

- особливості об'єкта посягання та наявність криміногенних факторів (віктимна поведінка жертви тощо);
- антигромадська установка особистості підозрюваного та причини її формування;
- конкретні життєві ситуації, які у взаємодії з внутрішніми якостями особи підозрюваного спричинили злочин та сприяли його вчиненню.

Виявлені в процесі розслідування та відображені в поданні слідчого індивідуальні риси особистості, що характеризують певний тип

антигромадської установки, дозволяють вжити конкретних та найбільш дієвих заходів для виправлення.

Аналізуючи обставини об'єктивного світу, які зумовили та полегшили злочин, необхідно робити акцент на ті з них, які можуть бути усунуті. Під умовами, що сприяють вчиненню злочину, слід розуміти обставини, які полегшили підозрюваному вчинення злочину та досягнення злочинного результату.

Причини та умови, які сприяють вчиненню злочину, виявляються в процесі проведення всього комплексу необхідних оперативно-розшукових заходів та СРД : оперативного (як гласного, так і негласного) огляду, огляду місця події, опитувань та допитів, експертних досліджень тощо. Для виявлення даних обставин слідчий може і повинен активно використовувати допомогу осіб, які мають спеціальні знання: психологи, криміналісти, товарознавці тощо, використовувати всі процесуальні та непроцесуальні форми взаємодії зі спеціалістами, експертами й оперативними працівниками.

Виявлення перерахованих обставин обов'язкове при розслідуванні будь-якої кишенькової крадіжки. В іншому випадку проведення розслідування буде неповним і суд повинен буде повернути справу на додаткове розслідування. Слідство виявиться більш цілеспрямованим, організованим, повним, якщо всі обставини, які підлягають доказуванню, будуть з'ясовані, послідовно та ретельно досліджені [228, С.8].

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте історичні аспекти протидії кишеньковим крадіжкам.
2. Дайте криміналістичну характеристику особи кишенькового крадія.
3. Охарактеризуйте способи вчинення кишенькових крадіжок.
4. Визначте криміналістичну класифікацію кишенькових крадіжок.
5. Які обставини підлягають встановленню при розслідуванні кишенькових крадіжок?
6. Розкрийте значення елементів криміналістичної характеристики при розслідуванні кишенькових крадіжок.

Завдання:

1. Дослідіть 10 судових вироків цієї категорії за 2017 рік.
2. Визначте елементи криміналістичної характеристики, що були в них відображені.
3. Надайте варіанти кореляційних зв'язків.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ КИШЕНЬКОВИХ КРАДІЖОК

2.1. Особливості висунення слідчих версій на початковому етапі розслідування

Успішне розслідування кишенькової крадіжки значною мірою забезпечується належним плануванням. Планування сприяє цілеспрямованій організації і проведенню як розслідування в цілому, так і окремих СРД . За допомогою планування досягається доцільне поєднання СРД та оперативно-розшукових заходів. Відправним пунктом для планування є версії. При плануванні розслідування необхідно побудувати всі версії, для яких є підстави, і передбачити їх перевірку. Оскільки кожна версія є знаннями проблематичними, недостовірними, вона завжди сполучена з іншими версіями та поясненнями наявних даних. Іншими словами, недосліджені фактичні дані не дозволяють будувати тільки одну версію [154, с.68]. Перевірка версій ведеться до тих пір, поки не залишиться та версія, що знайшла підтвердження в матеріалах справи.

Як свідчить практичний досвід можливість такого логічного зв'язку між версіями, при якій окремі версії не включають одна одну, а поглинають одна другу, зливаються, даючи підставу для більш широкої версії [154, с.68].

На першому етапі, коли слідчий має мінімум інформації про злочин, важливу роль при плануванні розслідування і провадженні невідкладних СРД відіграють так звані типові слідчі версії. За їх основу править спільність ознак і повторюваність способів крадіжки, присутність аналогічних умов і місць їх вчинення та інші подібні обставини. Аналізуючи та оцінюючи початкову ситуацію, що складається, слідчий дає найбільш загальне припустиме пояснення минулій події, виходячи з узагальненої слідчої практики, свого особистого досвіду і рекомендацій криміналістики [96, с.6].

В основу плану включається аналіз слідчих версій про особу, що вчинила кишенькову крадіжку, або про коло осіб, серед яких необхідно шукати крадія,

місце його знаходження, а також приховування або реалізація викраденого майна, якщо таке мало місце.

Вирішення завдань розслідування та слідча ситуація визначають межі етапів розслідування. Не потрібно «прив'язуватись» до певного процесуального рішення, як і до вирішення якогось одного завдання, оскільки це може позначитись на повноті та ефективності розслідування. Звісно, потрібно враховувати, що не завжди проведення всіх необхідних, на думку слідчого, дій приведе до вирішення поставлених перед розслідуванням завдань. Невирішення поставлених завдань може бути зумовлене і виникненням несприятливої слідчої ситуації. У цьому випадку невирішені завдання підлягають «перенесенню» на подальший етап розслідування та вирішуються слідчим вже за допомогою ширшого арсеналу засобів і методів.[256, с. 339]

Особливе місце при розробленні плану відводиться правильній побудові і перевірці перших двох версій, оскільки вони визначають основні напрями роботи з розслідування кишенькової крадіжки.

До числа таких типових версій належать:

- злочин вчинено особою, що має досвід вчинення кишенькових крадіжок і, можливо, є раніше судимою за вчинення кишенькових крадіжок;
- злочин вчинено крадієм-гастролером;
- злочин вчинено особою, що випадково опинилась на місці крадіжки;
- злочин вчинено кишеньковим крадієм-професіоналом, для якого крадіжки є джерелом існування.

Залежно від характеру й обставин крадіжки, результатів проведення першочергових СРД і оперативно-розшукових заходів можуть бути висунуті конкретні і досить обґрунтовані версії про осіб, причетних до вчинення кишенькової крадіжки.

Припущення, яке лежить в основі версії, повинне бути обґрунтованим. Принцип „все можливо” тут недоречний. Підставами для побудови версій є докази, тобто фактичні дані, встановлені процесуально.

Версії можуть будуватися також з урахуванням даних, отриманих оперативно-розшуковим шляхом.

Слід розрізняти зовні схожі, близькі, але не збіжні поняття обґрунтованої версії і правильної версії. Версія є обґрунтованою, наскільки відповідає наявним фактичним даним, у формі припущення пояснює зв'язок цих даних із розшукуваними фактами.

Правильною ми називаємо версію, яка в результаті перевірки підтверджується. Як показує практика, правильними найчастіше виявляються версії, які з початку були найбільш обґрунтованими [154, с.66-67].

Проте часто до моменту складання плану слідчий має мізерні або суперечливі відомості. Проте становище зобов'язує його для уникнення помилок та даремної витрати часу, сил і засобів висувати, якщо для цього є підстави, не одну, а декілька версій по кількості можливих пояснень кожного із відомих по справі фактів. Цього правила слід дотримуватись навіть у тих випадках, коли початкові дані, здавалось би, виразно свідчать про певну особу, що вчинила крадіжку.

Відомості про фактичні дані, які є підставою для побудови версій, слідчий повинен черпати з будь-яких джерел. На відміну від доказових фактів по справі, які відповідно до вимог процесуального закону можуть бути встановлені лише чітко обмеженим колом доказів, дані, які використовуються для побудови версій, ніяких процесуальних обмежень не мають. Зрозуміло, основними і найбільш частими джерелами фактичних даних служать передбачені законом докази, тобто є свідчення потерпілих, свідків, висновки експертів, речові докази, протоколи огляду й обшуку. Однак разом із цими процесуальними джерелами слідчий може користуватись для побудови версій і іншими джерелами, зокрема, матеріалами, зібраними в результаті оперативно-розшукових заходів, у тому числі випадковими відомостями, не маючи певного джерела (чутки), анонімними листами [39, с.46].

Найважливішим джерелом для побудови версій служать фактичні дані, отримані в результаті проведення невідкладних СРД і оперативно-

розшукових заходів. При цьому використовуються як вірогідні, так і суперечливі факти, якщо вони, зазвичай, пов'язані зі злочином.

З метою наближення припущення до істини, більш чіткого визначення кола осіб, серед яких слід шукати злочинця, враховуються і ретельно аналізуються сліди та інші речові докази, що свідчать про спосіб вчинення злочину, поведінку злодія на місці злочину, характер викраденого майна.

Основним завданням при розслідуванні крадіжки, як правило, є встановлення злочинця.

Підставою для висунення версії про особу злочинця можуть бути різні факти, зокрема, сліди і предмети, залишені злочинцем на місці злочину, повідомлені свідками прикмети зовнішності й одягу злочинця, дані про спосіб вчинення злочину, який міг бути застосований лише певними особами, та інші обставини.

Найчастіше слідчий спочатку не має у своєму розпорядженні даних, щоб висунути версію про конкретну особу. Усі фактичні дані дозволяють лише приблизно накреслити коло осіб, серед яких слід шукати злочинця. Чим більше таких даних у слідчого, тим вужче це коло менше виявляється осіб, що підпадають під певні ознаки, і тим легше перевірити таку версію [39, С.61].

Висунення і перевірка версій пов'язані не скільки з переліком заходів, включених в узгоджені плани, а більше з їх змістом, що враховує кожен з версій. Ми припускаємо, що по деяких кримінальних справах планування та організація розслідувань повинні здійснюватися не відповідно до версій, а відповідно до напрямів роботи, що поєднують декілька однорідних або тісно пов'язаних заходів (СРД , оперативно-розшукових і організаційно-технічних заходів) і направлених на перевірку декількох версій.

Тут можна виділити такі основні напрями роботи:

- вивчення особистості і способу життя осіб, запідозрених у вчиненні злочину, або тих, які якимось причетні до злочину;
- пошук місць схованого викраденого (якщо йдеться про крадіжку речей, а не грошей);

- організація припинення вчинення нового аналогічного злочину (інструктаж працівників патрульно-постової служби, оперативно-пошукових груп, бесіди з продавцями магазинів, працівниками транспортних організацій, мобілізація громадськості, зміни в розстановці сил і засобів тощо);

- проведення заходів у місцях утримання засуджених;

- пошук і перевірка причетності до вчинення злочину осіб без певного місця проживання;

- установлення злочинця за ознаками зовнішності, слідах, виявлених на місці події (пошук по обліках, складання суб'єктивних портретів, включення потерпілих і очевидців у склад пошукових груп, орієнтування нарядів патрульно-постової служби, використання засобів масової інформації);

- перевірка оперативно-розшуковим шляхом осіб, що ведуть антисуспільний спосіб життя, на предмет причетності їх до вчинення майнових злочинів [233, с.32].

У плані відмічається також: порядок перевірки підозрюваних по криміналістичних та оперативно-розшукових обліках; спільні заходи з працівниками інших служб і підрозділів (як поліції, так і департаменту виконання покарань), громадськими організаціями і окремими громадянами; порядок взаємодії зі співробітниками карного розшуку і найбільш ефективні форми і методи поєднання СРД і оперативно-розшукових заходів.

При відсутності прямих вказівок на особу, що вчинила крадіжку, плануються і здійснюються заходи, що передбачають:

- виявлення злочинця серед осіб, спосіб життя яких дає підстави підозрювати їх в причетності до вчинення розслідуваного злочину;

- виявлення особи, що вчинила крадіжку, за прикметами викраденого майна (виняток у цьому є випадки, коли предметом крадіжки була готівка);

- установлення злочинця по слідах і прикметах, залишених на місці крадіжки;

- виявлення злочинця за способом вчинення кишенькової крадіжки і прикметами його зовнішності.

Питання, висунені з метою перевірки версій, повинні бути обстежені всіма можливими шляхами з тим, щоб отримати найбільш вичерпні відповіді. При цьому слід прагнути забезпечити першочергове проведення таких СРД і заходів, невчасне проведення яких може спричинити зміну або знищення доказів. Необхідно забезпечити також доцільну послідовність усіх дій із точки зору тактики розслідування кишенькових крадіжок з тим, щоб установити злочинців, попередити їх протидію, домогтися найбільшої ефективності заходів, які проводяться.

Перевіряючи розшукові версії про підозрювану особу, не можна захоплюватися тільки однією, необхідно враховувати й інші, можливо, і менш перспективні.

Зрозуміло, зовсім не обов'язково, щоб версії про конкретні особи, підозрювані у вчиненні злочину, були висунені слідчим одночасно: вони можуть висуватися в тій чи іншій послідовності, у залежності від того, як будуть виявлятися відповідні тактичні дані [39, с.61].

Слід мати на увазі, що сам потерпілий може помилитися відносно підозрюваної особи або навіть бути зацікавленим у викладенні повної інформації.

Перевірка типової версії про підозрюваного проводиться за різними напрямками: розшук особи за прикметами зовнішності, по слідах, залишених на місці події, по збуту викрадених речей, по тотожних злочинах, за інформацією, що надходить з відділів внутрішніх справ про осіб, схильних до кишенькових крадіжок.

Щоб правильно побудувати версію про підозрювану особу або коло осіб, необхідно знати деякі особливості поведінки кишенькових злодіїв.

Насамперед, їх характеризує так званий спеціальний рецидив [248, с.15-19]. За цією ознакою в середовищі злочинців його можна поставити на перше місце. Згадаємо наведені нами у попередньому розділі цифри, з яких видно, що загальний рецидив серед кишенькових крадіїв складає 85,5%, а спеціальний – 78%. Серед рецидивістів, що відбували покарання за

кишенькові крадіжки, 15,6% мали дві судимості, 19,3% – три, 26,5% – чотири, 19,3% - п'ять і стільки ж більше п'яти, При цьому 70% з них за кишенькові крадіжки судимі більше трьох раз. Є особи, які мають 10 і більше судимостей із загальним строком відбутого покарання понад 40 років [73, с.48].

Вузька спеціальна рецидивна направленість кишенькових злодіїв дозволяє використовувати метод аналогії, тобто відбір за „почерком” подібних крадіжок, аналізу їх і як наслідок – накопичення інформації про особливості, притаманні підозрюваному.

Що таке побудувати версію про особу [64, с.84], запідозрену в учиненні кишенькової крадіжки? Це означає – вирішити ймовірну задачу про те, що деяка соціальна група виявляє у своїх злочинних діях специфічну поведінку, яка відрізняється якимись закономірностями. Інакше кажучи, слід побудувати модель, яка складається принаймні з двох ознак: вирізнити соціальні групи і притаманну кожній із них злочинну поведінку. Ця задача не розроблена в криміналістиці, і тому завдає певні складності, допускає ймовірні підходи.

Злочинна поведінка кишенькових крадіїв у загальній формі виражена в криміналістичній характеристиці. Вона відповідає суті раніше викладеної нами класифікації крадіжок, а та, у свою чергу, характеризує звички, поведінку останніх. Проте класифікація кишенькових крадіїв хоча і має важливе значення для розслідування та попередження злочинів, але у зв'язку з відсутністю в органах внутрішніх справ таких обліків (на перший погляд, це серйозний недогляд) в основі побудови типових версій не може бути покладена. Однаково не можуть бути покладені в основу побудови версій категорії підоблікового елемента: особа, що перебуває під адміністративним наглядом, раніше судима тощо, оскільки в кожній з цих категорій осіб містяться всі види крадіїв і весь арсенал злочинної поведінки. Недоліки в організації обліку кишенькових крадіїв практичними органами некритично перенесені в автоматизовану інформаційно-пошукову систему – автоматизовану базу даних (АІПС – АБД).

У зв'язку з цим ми пропонуємо такий шлях побудови типових версій. Опрацювання повинне йти по лінії кишенькових крадіїв. У даній групі вирізняються: дорослі чоловіки; неповнолітні; дорослі жінки. Злочинна поведінка жінок та підлітків специфічна, що дозволяє відносно них випрацьовувати типові версії. Подальша конкретизація злочинця проводиться за ознаками: крадій – дилетант або професіонал, присутність групи, вид крадіїв, фізична та психологічна особливість індивіда, що дозволяє вести розшук особи за серією вчинених аналогічних крадіжок. У результаті виключення окремих категорій осіб із кола підозрюваних можна максимально звужити дане коло.

У вирішенні цього питання цілком слушною є думка Р.С. Белкіна [25, с.181], який стверджує, що метою пошукової діяльності слідчого є виявлення встановлених осіб і предметів. При цьому під терміном „встановлений” розуміється зафіксована належність предметів або особи до певної групи, обсяг якої може бути досить великим. Наприклад, установленою особою буде така, коли слідчий має відомості демографічного характеру або про ознаки зовнішності чи інші властивості особистості. Ці дані дозволяють індивідуалізувати особистість розшукуваного й ототожнювати його при виявленні. Отримана інформація закладається у звіт пошукової версії. Потім слідчий вирішує низку психологічних задач: формує уявлення про психологічний вигляд злочинця; прогнозує і моделює його поведінку [44, с.27].

Слідча практика знає багато таких випадків, коли на початковому етапі розслідування були відсутні не всі можливі версії по певному елементу або ряду елементів складу злочину. Іноді це пояснюється об'єктивними причинами, тобто відсутністю достатніх фактичних даних для побудови інших версій. Зокрема, трапляються такі випадки, коли у слідчого є спочатку дані, які вказують лише на одну версію, яка не обов'язково виявиться єдиною правильною. З розширенням кола відомих слідчому фактів можуть виникнути й інші можливі версії.

У деяких випадках причина може мати суб'єктивний характер: незважаючи на те, що можна було висунути версії, слідчий не помітив її і своєчасно не побудував ту чи іншу версію. Зрозуміло, що в цих випадках необхідно хоч і з запізненням, але висунути пропущену версію й одразу ж приступити до її перевірки [39, с.89-90].

До числа ефективних засобів встановлення злочинця слід віднести збір інформації про раніше розкриті і нерозкриті кишенькові крадіжки, скоєні аналогічним способом. Відомості, що зацікавлять слідчого можуть бути отримані шляхом: ознайомлення з журналом реєстрації і обліку кримінальних справ Національної поліції України, обвинувальними актами, що збереглися; вивчення матеріалів закінчених кримінальних і оперативно-розшукових справ, за якими встановлені особи, що вчинили крадіжку, а також матеріалів припинених і залишених нерозкритими кримінальних справ про кишенькові крадіжки, скоєних подібним чином; витребування потрібних відомостей, які містяться в оперативно-пошукових обліках.

Найбільш цінний період для розкриття злочину – це дні, які безпосередньо йдуть за днем вчинення крадіжки. Саме цей період і необхідно повністю використати для активної перевірки всіх версій, у всякому разі для вирішення основних питань по кожній версії, а також для проведення СРД, від яких залежить вирішення питання про виключення тієї чи іншої версії [39, С.100].

Слід мати на увазі, що типові версії є корисними на початковому етапі розслідування, оскільки вони дають загальне припустиме пояснення минулій події при мінімумі інформації і допомагають слідчому планомірно, за певною системою, у певному напрямку вести розслідування. Із збиранням доказової інформації, одні з типових версій, не отримавши підтвердження, а навпаки спростовані встановленими фактами, відпадають, а інші – конкретизуються й уточнюються. Конкретизуючи версію про особу, причетну до вчинення крадіжки, слід врахувати спосіб вчинення крадіжки, вид і кількість викраденого тощо.

Виходячи з установлених ознак–наслідків розслідуваного злочину і визначивши дедуктивним шляхом, які ознаки ще повинні існувати, слідчий при розробленні плану по кожній версії складає перелік СРД , за допомогою яких він збирається найбільш ефективно встановити ще відсутні ознаки-наслідки. Але, зрозуміло, уся ця робота дасть позитивний результат у тому випадку, якщо слідчому із теорії криміналістики й особистого досвіду відомо, які ознаки-наслідки характерні для того чи іншого злочину і в першу чергу для того чи іншого способу вчинення злочину [39, с.100].

Із цією метою ретельно вивчаються й аналізуються свідчення потерпілих та інших осіб, результати огляду місця події, зокрема, сліди і предмети, залишені злодієм, характер засобів, застосованих під час вчинення злочину тощо. Аналізується й інша інформація, що стосується розслідуваної справи.

Значну роль при побудові версій відіграє спосіб вчинення злочинів не тільки з об'єктивної сторони, але й по інших елементах складу злочину: ознаки, що характеризують той чи інший спосіб вчинення злочину служать у таких випадках підставою для висунення версій, наприклад, за мотивом або суб'єктом злочину [39, с.64].

Можлива причетність підозрюваного до вчинення інших злочинів перевіряється також шляхом зіставлення специфіки способу вчинення даної крадіжки з особливостями методів і прийомів вчинення нерозкритих кишенькових крадіжок.

Щоб мати можливість провести таке зіставлення, необхідно чітко усвідомити: чому обраний даний об'єкт крадіжки, які засоби для її вчинення використовував злодій, а також зібрати відомості про раніше зареєстровані нерозкриті крадіжки, скоєні аналогічним способом.

Такі відомості можуть бути отримані шляхом:

1) перевірки по картотеках інформаційно-пошукової системи (ІПС) „Розшук”;

2) ознайомлення із журналом реєстрації заяв та повідомлень про злочини та кримінальних справ;

3) безпосереднього вивчення кримінальних справ, припинених за невстановленням винних.

Версія про підозрюваного конкретизується шляхом виявлення обставин вчинення злочину, огляду місця події або допитами, експертизами, аналізом сукупності доказів інших ознак, що індивідуалізують особистість кишенькового злодія, які досить докладно викладені в криміналістичній літературі [64, с.84]. До них належать ознаки фізичної особи, злочинні навички і манери. За допомогою встановлених кримінально-процесуальних способів вони закріплюються слідством і виступають доказами по справі [115, с.56].

У ході оперативно-розшукової перевірки вказаних нами вище версій отримані дані про обставини вчинення крадіжки уточнюються, закріплюються шляхом проведення процесуальних дій: допитів, відтворень, упізнань, обшуків тощо.

Версії, висунені спеціально про об'єкт злочину, у слідчій практиці трапляються рідко, оскільки, зазвичай, питання, на що було направлене злочинне посягання, взагалі не постає через його ясність із самого початку розслідування. Лише рідко і тільки в поєднанні з іншими елементами злочину об'єкт може стати змістом версій. Найчастіше версія по об'єкту поєднується з версією про суб'єктивну сторону злочину [39, с.63].

Важливі відомості про подію злочину можна отримати зі свідчень потерпілого і свідків. Іноді ці особи повідомляють багато обставин вчинення крадіжки, свої підозри та інші факти, що здаються на перший погляд другорядними, незначущими. Однак при детальному розгляді вони можуть породити ланцюг асоціацій про кількість злодіїв і можливості їх затримання. Такі відомості – основа для побудови версії про особу або осіб, які вчинили крадіжку.

Оцінюючи свідчення свідків або потерпілого, не можна перебільшувати їх доказове значення. Вони повинні бути оцінені за внутрішнім переконанням, заснованим на всебічному та об'єктивному розгляді всіх інших отриманих

даних і їх сукупності. При цьому слід враховувати всі ті об'єктивні умови, які могли вплинути на правдивість свідчень потерпілого або свідка.

При нормальному перебігу розслідування в результаті перевірки всіх включених до плану версій до кінця слідства повинна лишитися лише одна, яка підтвердилася, а решта має бути спростована. Якщо всі версії, що перевірялися, будуть спростовані, це значить, що слідчий не включив до плану слідства версію, яка відповідає дійсності. З іншого боку, якщо в результаті перевірки лишаються дві (або більше) неспростованих версій, це свідчитиме про те, що перевірка проводилась недостатньо глибоко, що розслідування страждає неповнотою, оскільки не вдалося виявити потрібні факти, які повинні спростувати всі версії, крім однієї [39, с.102].

2.2. Особливості планування розслідування

Інтенсивна робота слідчого на початковому етапі розслідування злочинів, яка посідає в структурі пізнавальної діяльності у кримінальній справі базове місце, є передумовою найшвидшого встановлення об'єктивної істини, з'ясування всіх обставин минулої події. І, навпаки, повільність, зволікання на даному етапі, інші упущення і помилки, які мають місце в роботі слідчих органів, іноді складають для нього необхідну перешкоду.

Одним з основних способів організації початкового етапу розслідування є планування слідчої діяльності.

Починати планування початкового етапу розслідування слід на типовій основі при отриманні початкової інформації про подію злочину, а вже в ході огляду місця події (інших невідкладних слідчих діях) уточнювати і деталізувати пункти плану [105, с.38].

При інтерв'юванні практичних працівників іноді доводиться чути, що планування займає багато часу, тому й погано впроваджується. Дійсно, планування, наприклад, по одній навіть не дуже складній кримінальній справі займає в середньому 1,5 – 2 години. Але ці витрати, як свідчать результати багатьох досліджень, цілком виправдовуються за рахунок економії часу в ході

розслідування, проведеному завдяки вмілому плануванню своєї роботи, що збільшує продуктивність праці на 30 – 40 % [164, с.67].

Практична користь перерахованих вище переваг зайвий раз підтверджує необхідність систематичного впровадження і постійного вдосконалення форм і методів планування слідчої діяльності у справах про кишенькові крадіжки. Уявляючи собою складну розумову роботу, планування розслідування у конкретній справі має супроводжувати цей процес від початку і до його закінчення. При цьому, як свідчать результати досліджень і особистий досвід, каменем зіткнення стає організаційна і технічна сторона цієї справи.

Коли треба складати письмовий план розслідування у кримінальній справі? Це питання має дуже важливе значення і часто визначає успіх розслідування.

Передчасне складання плану може призвести до визначення неправильних напрямів розслідування, проведення зайвих, непотрібних заходів.

Затримка в складанні плану спричиняє безсистемність у розслідуванні, нераціональній витраті часу. І, як наслідок – невстановлення по справі найважливіших обставин, які в подальшому встановити не вдається.

Складання плану слід розпочати тоді, коли можна буде хоча б орієнтовно намітити основні напрями, за якими буде розвиватись розслідування, тобто як тільки будуть зібрані дані, достатні для розроблення однієї або декількох версій. Такі дані, як правило, існують у кримінальній справі або матеріалах перевірки, що надійшли з органу дізнання. План складається після їх вивчення. При порушенні безпосередньо слідчим кримінальної справи про кишенькову крадіжку план рекомендується скласти після проведення невідкладних СРД .

Планування розслідування включає:

а) визначення основних напрямів збору доказів з метою швидкого і повного розслідування злочину, викриття винного, виявлення обставин, які

впливають на ступінь і характер відповідальності підозрюваного; з'ясування й усунення причин і умов даного злочину;

б) вибір відповідних засобів і джерел збору доказів;

в) визначення кола СРД, необхідних як гарантії прав і інтересів учасників процесу;

г) визначення змісту і тактики проведення кожної з визначених СРД;

д) вибір організаційних і технічних заходів, які сприяють успіху визначених СРД і розслідування в цілому;

е) визначення терміну і послідовності дій [154, с. 71].

Висловлюючись за складання письмового плану розслідування по закінченні проведення невідкладних СРД, ми зовсім не виключаємо необхідності висунення версій, узгодженої і планомірної їх перевірки відразу після виявлення факту крадіжки.

Процес побудови, розвитку, перевірки версій у ході розслідування здійснюється безперервно, до того часу, коли ймовірність поступитися місцем вірогідності, коли версії заміняться істинними знаннями всіх суттєвих обставин справи. Тому план розслідування повинен відображати процес розвитку і побудови версій, засоби, шляхи і результати їх перевірки від початку і до самого закінчення справи.

При розслідуванні кишенькових крадіжок в умовах постійного переміщення людей необхідно чітко визначити обсяг СРД на місці події, визначити форми взаємодії з працівниками поліції і методи їх використання для виявлення свідків–очевидців злочину, розшуку предметів крадіжки, переслідування злодія по „гарячих слідах” тощо. Щоб повніше й ефективніше використати всі сили і засоби, цілеспрямовано провести першочергові заходи по розслідуванню злочину, необхідні попередні намітки, саме намітки, а не великий план.

Планування полягає в передбаченні подальшої діяльності розслідування конкретного злочину і в організаційному забезпеченні її виконання.

При розслідуванні кишенькової крадіжки важливо вирішити дві основні задачі: які першочергові СРД є невідкладними і в якій послідовності їх необхідно виконати.

Невідкладними слідчими діями план розслідування не вичерпується. Планування розслідування – процес динамічний, такий, що розвивається із часом відповідно до даних, отриманих при здійсненні раніше запланованих СРД і оперативно-розшукових заходів. Тому в нього включається не тільки початкові, але й подальші СРД, необхідні для всебічного, повного та об'єктивного розслідування злочину, забезпечення можливості судового розгляду порушених по фактах їх вчинення кримінальних справ [172, с.31].

Результатом виконання СРД з перевірки відповідної версії є отримана інформація. Нерідко вона служить ґрунтом для нових версій, відправним пунктом для подальшого розслідування [154, с. 71].

Строки виконання СРД можуть бути виявлені з різною дискретністю. Залежно від наближення чи віддалення дії, її тривалості, ступеня і характеру зв'язку з іншими моментами ці строки виражаються визначенням строку або терміну. Із наближенням запланованого терміну він уточнюється до годин і хвилин [154, с. 72].

Задачі першочергового етапу розслідування стоять як перед слідчим, так і перед оперативним працівником, які повинні діяти в тісному контакті. При цьому, кожен із них повинен виконувати тільки свої функції: слідчий здійснює досудове слідство, оперативний працівник – оперативно-розшукові заходи або виконує окремі доручення слідчого по проведенню слідчих та інших дій.

Розшукові заходи, які передбачається включити в план розслідування, рекомендується обміркувати з оперативним працівником, який допомагає слідчому у розслідуванні крадіжки. У план включаються версії і питання, що підлягають перевірці і з'ясуванню, слідчі і розшукові дії, необхідні для перевірки висунутих версій і з'ясування поставлених питань; у плані доручених органу дізнання розшукових заходів перераховуються тільки гласні (відкриті) заходи з зазначенням, яку мету вони переслідують.

З урахуванням плану розслідування по справі оперативний працівник складає окремий план, у якому передбачається проведення оперативно-розшукових та інших заходів, направлених на розшук особи, яка вчинила крадіжку, та викрадених речей [92, с.19].

Аналіз кримінальних справ розглянутої категорії свідчить, що під час вирішення ситуації, коли органи поліції володіють інформацією про вчинення кишенькової крадіжки підозрбваною особою, але злодія не встановлено і не затримано, на практиці немає будь-якого стійкого комплексу і послідовності провадження СРД . В одних випадках розслідування починається з огляду місця події, далі проводяться допити свідків і потерпілого; в інших – обмежуються лише допитом потерпілого і свідків, а огляд місця події зовсім не проводиться. Зрозуміло, що в тих випадках, коли заява про кишенькову крадіжку надійшла після проходження тривалого часу (декількох годин, а то й днів) з моменту її вчинення, зібрати інформацію про ті чи інші обставини крадіжки та особи, що її вчинила, буде досить важко, оскільки нелегко буває встановити, хто з громадян міг знаходитись поблизу від місця крадіжки, інформовані особи із зусиллям пригадують деталі події, а матеріальні сліди з часом втрачаються (наприклад, потерпіла в розпачі викинула розрізану кишеньковим крадієм сумку). Однак великої помилки припускаються ті слідчі, які в подібній ситуації зневажають виїздом на місце події для проведення огляду й обмежуються допитами. Між тим, саме місце події в даному випадку є основним джерелом отримання доказової та орієнтуючої інформації як про подію злочину, так і про особу, яка його вчинила, її зовнішній вигляд та професійні навички тощо. У той же час практикою доведено необхідність проведення огляду місця події як при затриманні злочинця в момент вчинення кишенькової крадіжки, так і тоді, коли він встиг викинути викрадене або зник із місця вчинення злочину. При цьому огляд місця події у таких випадках повинен проводитись негайно, особливо коли є небезпека, що обстановка може змінитись.

Під час огляду місця події можливо виявити викинуті злочинцем знаряддя вчинення злочину (леза бритви, загострені монети, скальпель тощо) і предмети злочинного посягання (гаманець, гроші, документи).

Бажано, щоб план розслідування складався слідчим за участю працівника органу дізнання. Без його участі слідчий не завжди може вирішити питання про межі і можливості використання результатів оперативно-розшукової діяльності досить повно та раціонально. Техніка планування може набувати різних форм. Найбільш раціональною є складання окремих письмових планів проведення СРД і оперативно-розшукових заходів. У планах повинен передбачатися весь комплекс СРД та оперативно-розшукових заходів, направлених на ефективне і швидке розслідування злочину, встановлення і розшук злодія та викраденого майна. У тому числі:

- встановлення крадія за слідами і предметами, залишених ним на місці крадіжки;
- виявлення злодія за способом вчинення крадіжки;
- виявлення злочинця серед осіб, спосіб життя яких дає підставу припускати їх причетність до вчинення розслідуваного злочину;
- розшук викраденого майна за його ознаками і можливим місцем знаходження.

У процесі планування роботи слідчого апарату питання покращення розслідування майнових злочинів загалом, а кишенькових крадіжок зокрема, повинні постійно знаходитись у полі зору керівників слідчих управлінь (відділів). Типовими заходами планів у цьому напрямку можуть бути:

- вивчення окремих проблем, пов'язаних з покращенням розслідування майнових злочинів;
- підготовка методичних рекомендації, інформаційних листів, типових планів розслідування кишенькових крадіжок;

– впровадження спеціалізації по даній лінії роботи, розміщення сил співробітників слідчого апарату, зміна їх функціональних обов'язків у зв'язку з боротьбою з майновими злочинами;

– створення постійно діючих слідчо-оперативних груп по розслідуванню кишенькових крадіжок;

– проведення оперативних нарад (у тому числі спільно з іншими службами і правоохоронними органами), занять зі слідчими, присвячених питанням розслідування кишенькових крадіжок;

– підготовка інформацій та узагальненого подання про усунення причин та умов, які сприяли вчиненню злочину;

– підготовка матеріалів для засобів масової інформації з питань боротьби з цією категорією злочинів [96, с.12].

Планування взаємопов'язане з організацією розслідування, під яким розуміють раціональний вибір і використання слідчим наявних сил і засобів. Організаційні заходи впливають із задач розслідування і направлені на забезпечення їх успішного виконання. Саме тому організаційні заходи вимагають планування. Дана вимога насамперед стосується заходів, направлених на забезпечення успішності проведення окремих СРД , з'ясування необхідних орієнтуючих відомостей про осіб, запідозрених у кишеньковій крадіжці, їх зв'язки, місце можливого зберігання викраденого майна тощо.

Належна організація розслідування означає також умілий та найбільш раціональний розподіл сил і засобів з тим, щоб розслідування по кожній справі проводилось своєчасно й якісно, щоб максимально підвищилась продуктивність праці, скоротились до мінімуму невиробничі втрати робочого часу слідчих.

2.3. Тактичні особливості проведення окремих СРД (допиту потерпілого, свідків, підозрюваного, огляду місця події, особистого обшуку, обшуку за місцем проживання підозрюваного, призначення судових експертиз)

Специфіка розслідування кишенькових крадіжок певним чином визначається особливостями їх вчинення. Прихованість та короткочасність дій злочинця є наслідком недостатності або відсутності корисної інформації про подію, що розслідується – в багатьох випадках невідома особа злочинця та місце вчинення крадіжки. Складнощі у розслідуванні даної категорії кримінальних справ зумовлені наступними чинниками:

1) гострим дефіцитом часу, який викликаний необхідністю проведення великого обсягу роботи в стислі строки;

2) складністю організації взаємодії між слідчим і працівниками інших служб, які беруть участь у розслідуванні даного злочину;

3) небажанням свідків, а іноді й самих потерпілих (особливо у випадках завдання незначної шкоди), повідомляти працівникам поліції свої прізвища, адреси та намагання якнайскоріше залишити місце події [228, с.6].

Досягненню основної мети розслідування – встановленню та викриттю злочинця, виявленню викраденого – повинні бути підкорені СРД та оперативно-розшукові заходи.

У ході досудового розслідування злочинів доволі розповсюдженими є ситуації, коли слідчому доводиться самому вибирати, яку саме процесуальну дію потрібно провести. У таких випадках важливо визначити, чи зможе певна дія сприяти досягненню пізнавальної мети на тому або іншому етапі досудового розслідування. Правильний вибір процесуальної дії, необхідної в кожному конкретному випадку, сприятиме оптимізації процесу розслідування злочинів під час провадження кримінально-процесуальної діяльності [250, с. 173].

Серед СРД у справах про крадіжки чужого майна дуже важливу роль відіграє огляд місця події, який, як відомо, є не тільки „сховищем” значного доказового матеріалу, але є суттєвим джерелом інформації про обставини

вчинення злочину та осіб, які його вчинили. Результати огляду використовують при провадженні інших СРД , оперативно-розшукових заходів і визначають подальший напрям розслідування.

У криміналістичній літературі під оглядом місця події розуміють невідкладну слідчу дію, що складається з пізнавальних і посвідчувальних операцій слідчого, які виконуються ним на місці виявлення ознак скоєного злочину з метою відшукування та закріплення слідів, предметів та інших об'єктів, які дозволяють встановити механізм події, що відбулась та встановити обставини, які мають значення для правильного вирішення справи [205, с.184].

Як зазначалося вище, огляд – одна з першочергових та невідкладних СРД ; в ході якої слідчий виявляє значну кількість інформації, яка встановлюється тільки під час даної дії та інколи не може бути замінена іншими засобами отримання інформації. Важлива роль відводиться дотриманню процедури огляду та фіксації його результатів.

Огляд місця події може бути проведений оперативно, що дозволяє успішно спрогнозувати розслідування у кримінальній справі, висунути обґрунтовані версії, вести направлений пошук підозрюваних, визначити коло СРД та необхідних оперативно-розшукових заходів.

У тих випадках, коли кишенькового крадія оперативна група затримує на місці вчинення злочину, огляд місця події доцільно проводити негайно одному з працівників цієї групи. Тоді розрив у часі між затриманням злочинця й оглядом місця події скоротиться до мінімуму, а сам огляд буде своєчасним і найбільш повним. Тим більше, що проведення огляду місця події можливе і до порушення кримінальної справи [169, С.97].

Цілі проведення огляду місця події закріплені на законодавчому рівні: у ст. 237 КПК України говориться про те, що огляд проводиться з метою виявлення слідів злочину та інших суттєвих доказів, з'ясування обстановки злочину, а також інших обставин, що мають значення для справи.

Загальним завданням огляду місця події є отримання фактичних даних про обставини минулої події, об'єкти та осіб, причетних до цієї події, їх зв'язок та взаємодія.

Окремими задачами огляду місця події є:

– установлення можливих очевидців і свідків, які судячи з обстановки місця події, могли бачити або чути, що відбувалося;

– виявлення слідів, які могли залишитись на ділянках події, що відбулась, та на використаних знаряддях;

– визначення об'єктів, які підлягають вилученню з місця події з метою встановлення учасників злочину.

Якість та результативність огляду місця події визначається:

а) своєчасним та повним здійсненням організаційно-підготовчих заходів, що забезпечують оптимальні умови для проведення огляду;

б) виконання приписів кримінально-процесуального закону та розроблених у криміналістиці рекомендацій щодо порядку проведення огляду місця події;

в) точним виконанням обов'язків учасниками огляду місця події та погодженістю їхніх дій;

г) дотриманням правил кримінально-процесуального закону, що висуваються до складання протоколу огляду місця події.

Як зазначають співавтори А.А. Леві, при огляді місця події можуть бути встановлені такі обставини, які характеризують:

1. Суб'єкт злочину:

– кількість осіб, які брали участь у вчиненні злочину;

– приблизний вік учасників злочину (повнолітні, неповнолітні);

– їх фізичні дані (зріст, будова тіла тощо);

– звички осіб, які вчинили злочин;

– наявність у них окремих навичок;

– професія;

– дані, які характеризують особливості психіки особи, яка вчинила злочин.

2. Об'єкт злочину:

- на що було направлено злочинне посягання;
- що було безпосереднім предметом злочину;
- особливості предметів – їх родові та індивідуальні ознаки.

3. Об'єктивну сторону злочину:

- час вчинення злочину;
- спосіб вчинення злочину;
- дії злочинця (злочинців) на місці вчинення злочину;
- обставини, які сприяли вчиненню злочину;
- наслідки вчиненого злочину;
- наявність причинного зв'язку між діями злочинця та наслідками, що настали.

4. Суб'єктивну сторону злочину:

- мотив та цілі злочинця [156, с.4].

Зупинимось більш детально на принципах огляду місця події. Аналіз точок зору вчених-криміналістів стосовно цього питання дозволяє побудувати таку систему [235, с.156].

1. *Законність*: огляд місця події повинен проводитись на підставах та в точній відповідності з нормами кримінально-процесуального закону.

2. *Своєчасність*: слідчий та інші учасники огляду невідкладно виїждять на місце події, а прибувши – негайно починають огляд. Тільки за цієї умови можна виявити, дослідити та зафіксувати максимальну кількість слідів та предметів, які можуть бути речовими доказами, запобігти їх втраті.

3. *Повнота* огляду місця події передбачає таке проведення цієї слідчої дії, при якому всі сліди та предмети, які знаходяться на місці події, причетні до події, що розслідується, будуть відображені та належним чином зафіксовані в протоколі огляду та додатках до нього.

4. *Планомірність* огляду означає правильне визначення послідовності пізнавальних дій слідчого на місці події. Цього можна досягти за умови, якщо до обстановки місця злочину слідчій поставиться не як до випадкового скупчення окремих слідів і предметів, а як до взаємопов'язаної системи об'єктів, які закономірно відображають дії злодія, його жертви та інших осіб.

5. *Об'єктивність* огляду місця події полягає в дослідженні та відображенні слідів та предметів не залежно від того, підтверджують чи спростовують вони висунуті слідчим версії. Цей принцип потребує відображення в протоколі та інших засобах фіксації тільки тих фактичних даних, які безпосередньо сприйняті слідчим та іншими учасниками огляду або отримані в результаті використання спеціальних знань (без відображення умовиводів слідчого чи спеціаліста, які впливають з аналізу та синтезу цих даних).

На нашу думку, не можна визнавати правильною практику, коли огляди місць подій проводять лише по справах про квартирні крадіжки, крадіжки вантажу і не проводяться при вчиненні кишенькових крадіжок.

Досвід роботи слідчих підрозділів підтверджує, що інформаційне та доказове значення огляду місця події має велике значення по справі про будь-яку крадіжку. Більше того, активне та вміле використання останніх досягнень криміналістичної науки значно розширює можливості цієї слідчої дії з виявлення доказового матеріалу [114, с.12].

Специфіка розслідування кишенькових крадіжок потребує своєрідного підходу до проведення огляду місця події. Іноді потерпілі особи не можуть точно вказати на місце, час та спосіб вчинення крадіжки, і це ускладнює проведення початкових СРД, у тому числі огляді місця події, який має велике значення для повного й об'єктивного розслідування кишенькової крадіжки. Огляд місця події є обов'язковою слідчою дією, і його не можна замінити будь-якою слідчою дією, особливо при кишенькових крадіжках, методика розслідування яких має свої особливості. Однією з таких особливостей, на наш погляд, є обмеженість доказів на момент порушення кримінальної справи.

І саме своєчасний та ретельний огляд місця події дозволяє в цьому випадку виявити та долучити до справи речові докази [78, с. 224].

Однак ця важлива СРД проводиться не по кожній кримінальній справі, порушеній за фактом вчинення кишенькової крадіжки. Існує навіть думка, що оглядати місце вчинення кишенькової крадіжки немає потреби, оскільки здебільшого злодія затримують під час або безпосередньо після вчинення злочину.

У той же час практикою доведена необхідність проведення огляду місця події як при затриманні злочинця в момент вчинення кишенькової крадіжки, так і тоді, коли він встиг викинути викрадене або зник із місця вчинення злочину. При цьому огляд місця події у таких випадках повинен проводитись негайно, особливо, коли є небезпека, що обстановка може змінитись.

Крім цього, на наш погляд, успіх розслідування кишенькових крадіжок залежить від того, наскільки оперативно та кваліфіковано буде проведено огляд місця події та інші невідкладні СРД . Огляд місця події є незамінною слідчою дією, оскільки інформацію, отриману при огляді, здебільшого неможливо виявити в будь-якому іншому місці, здобути шляхом проведення інших СРД . Численні дані слідчої та судової практики свідчать про те, що найменше зволікання з виконанням невідкладних дій негативно позначається на якості розслідування. Ми раніше говорили, що обстановка на місці події може швидко змінитися, а сліди злочину – зникнути; злодії отримують можливість знищити сліди, які викривають їх у злочині, заховати або реалізувати викрадене, змінити місце проживання тощо. Крім того, потерпілі та свідки із часом забувають обставини вчинення злочину і не можуть пригадати на допиті важливі для справи подробиці, які раніше ними могли бути повідомлені. Тому чим меншим буде проміжок часу між отриманням повідомлення про вчинений злочин і проведенням невідкладних СРД , тим повнішим і ціннішим можуть бути дані, отримані в результаті розслідування. Саме цим можна пояснити невідкладність огляду місця події у справах про кишенькові крадіжки.

За таких умов у слідчого, як правило, бракує часу для підготовки до огляду, обміркування його тактики, отримання консультацій. Він змушений діяти дуже швидко, розуміючи, що будь-яку його помилку важко виправити, і як наслідок – неправомірна втрата доказів. Це породжує у слідчого підвищене почуття відповідальності, а в молодих, недостатньо досвідчених працівників, нерідко виникає своєрідний стан, який можна визначити як „острах помилки” [65, с. 6-9; 122, с. 66-78].

Загалом, необхідність в підготовці та проведенні тактичних операцій виникає в тих випадках, коли всебічно і повно вирішити конкретну задачу під час розслідування хуліганства неможливо завдяки проведенню лише однієї слідчої дії. А реалізація тактичної операції завжди розпочинається з планування системи слідчих (розшукових) дій та організаційних заходів, спрямованих на розв’язання конкретного завдання розслідування.[252, с. 98]

Про особливе значення огляду місця події говорить те, що це найперша СРД після порушення кримінальної справи (а здебільшого її проводять і до порушення кримінальної справи); найближча в часі та просторі до зіткнення слідчого з подією злочину. У той же час огляд – найбільш трудоемка дія (особливо, якщо йдеться про розслідування кишенькових крадіжок); провадження її може тривати декілька годин; найбільш „продуктивна”, оскільки дозволяє встановити більший обсяг доказів, які стосуються всіх сторін складу злочину; найбільш складна, потребує застосування низки тактичних прийомів і засобів криміналістичної техніки.

Разом із тим практика показує, що найбільша кількість помилок і недоліків допускається слідчими при огляді місця події, що може призвести до продовження строків розслідування, а іноді й до того, що деякі злочини залишаються нерозкритими [34, с.35-36; 154, с.68].

Не слід забувати, що слідчий є центральною процесуальною фігурою в момент проведення огляду місця події. Інші особи, за винятком тих, які зазначені у ст. 237 КПК України як можливі учасники огляду, запрошуються до участі тільки на розсуд слідчого.

При проведенні огляду місця події, зазвичай, як спеціаліст запрошується експерт-криміналіст. При огляді спеціаліст, використовуючи свої спеціальні знання, зобов'язаний сприяти слідчому у виявленні, закріпленні і вилученні доказів; звертати увагу слідчого на обставини, пов'язані з виявленням, закріпленням і вилученням доказів, давати пояснення з приводу виконаних ним дій.

В підготовчому етапі огляду існують наступні організаційно-підготовчі заходи:

– встановлення меж місця події, в процесі якого виявляється характер вчинених дій;

– з врахуванням характеру місцевості та інших факторів, визначається порядок просторового охоплення місця події і пересування учасників огляду;

– вирішується питання про організацію роботи учасників огляду, розподілу їх обов'язків;

– проведення заходів, спрямованих на збереження слідів на місці події;

– вирішення питання про застосування технічних засобів, які доцільно використовувати на місці події [258, с. 90-91].

Слідчий має право залучати до участі в огляді потерпілого, свідка та підозрюваного. Кримінально-процесуальний закон передбачає, що з числа посадових осіб тільки прокурор і начальник слідчого відділу мають право брати участь в огляді місця події. Їм також надано право давати слідчому необхідні вказівки.

Отже, у кримінально-процесуальному законодавстві чітко визначені особи, які можуть бути учасниками огляду місця події. Вузьке коло осіб, яких слідчий має право запросити до участі в огляді, та чітке визначення законом їхніх прав та обов'язків сприяють об'єктивності і повноті огляду.

Ми погоджуємося з думкою Ф.В. Глазиріна, який вважає, що огляд місця події належить до тих небагатьох СРД, при проведенні яких слідчий діє, так би мовити, публічно, тобто в присутності інших людей. Це також потребує певної психологічної підготовки, зокрема вміння зосередитись, зберегти

стійкість, концентрувати і переключати увагу і в той же час керувати діями учасників огляду, підтримувати належну дисципліну, атмосферу співпраці.

Між учасниками слідчо-оперативної групи потрібен чіткий розподіл функцій в залежності від характеру виконаних дій. Успіх огляду місця події багато в чому залежить від колективних дій всіх його учасників, їх узгодженості. Це особливо важливо тому, що огляд місця події у широкому розумінні цього слова передбачає організацію і проведення безлічі різноманітних дій: запрошення понятих, спеціалістів, опитування очевидців і потерпілих тощо.

Слідча практика, існуючі криміналістичні рекомендації, як правило містять пропозиції по розподілу функцій між учасниками огляду. Так слідчий контролює весь перебіг огляду, веде пошук слідів, речових доказів; оперативний працівник – розшук очевидців, свідків і проводить їх опитування, розшук злодія „по гарячих слідах”; спеціаліст, експерт – надає допомогу слідчому у виявленні, закріпленні та вилученні слідів тощо [65, с.7].

Окресливши територіальні межі, слідчий планомірно піддає дослідженню всі без винятку ділянки місцевості та приміщення з метою виявлення предметів і слідів, що мають значення для дослідження. Межі огляду місця події включають в себе як місце, де відбулася досліджувана подія або виявлені пов'язані з нею сліди або предмети, що мають ознаки речових доказів, так і приміщення або ділянки місцевості, де злочинець перебував безпосередньо перед вчиненням злочину. [253, с. 104]

Крім цього, під час огляду місця події, доцільно проводити комплекс оперативно-розшукових заходів. До них слід віднести нагляд за особами, що зібралися біля місця події та цікавляться роботою слідчо-оперативної групи. Серед них може бути злодій або його співучасник, який вирішив дізнатись, чи не виявлені в ході огляду які-небудь докази, які б їх викривали, з тим щоб заздалегідь продумати свою поведінку на випадок затримання або непомітно знищити залишені ним сліди. Одночасно особа, яка проводить оперативно-розшукову роботу, зобов'язана прислухатись до розмов громадян, які

знаходяться поблизу місця події, а особливо тих осіб, які мешкають неподалік від місця злочину.

Іноді слідчий може володіти відомостями про прізвища або прізвиська злодіїв. Ці відомості ним можуть бути отримані в ході огляду кинутих чи загублених крадіями на місці крадіжки предметів, при допиті свідків, очевидців, які чули, як злочинці називали один одного, від оперативних працівників. У таких випадках прізвища та прізвиська перевіряються по відповідних обліках, що дає можливість швидко встановити злочинця [245, с.7]. Якщо під час обходу прилеглої до місця події території виявлено будь-які предмети, які впустив, кинув або заховав кишеньковий злодій, необхідно провести огляд місця, де вони були виявлені. Цей огляд є складовою частиною огляду місця події, якщо виявлене знаходиться поряд із місцем, де було скоєно крадіжку. Коли ті чи інші об'єкти знайдено під час обходу прилеглої до місця події території, огляд проводиться як самостійна СРД за правилами слідчого огляду.

У випадку, коли предмети виявлено не на місці крадіжки, а на певному віддалені від нього, як правило, буває досить тяжко довести зв'язок між скоєною крадіжкою, знайденим об'єктом та певною особою. У ході огляду місця події вдається виявити викинуті злочинцем знаряддя вчинення злочину (леза бритви, загострені монети, скальпель тощо) і предмети злочинного посягання (гаманець, гроші, документи).

Тому з метою перевірки їх причетності до скоєної крадіжки, а також виявлення на них слідів злодія, необхідно ретельно оглянути самі предмети. На місці їх виявлення можуть бути знайдені сліди взуття особи, яка доставила ці предмети на дане місце, та інші сліди, які можна використати для встановлення злочинця. Нерідкі випадки, коли такі предмети виявляють громадяни, які або заявляють про свою знахідку, або приносять їх в органи внутрішніх справ.

Виявлені в ході огляду місця події або в процесі проведення оперативно-розшукових заходів предмети, кинуті, втрачені або заховані злочинцем (іноді

навіть тоді, коли вони були вже оглянуті на місці події), а також предмети, знайдені громадянами, з метою отримання будь-якої інформації про особу, яка вчинила кишенькову крадіжку, повинні бути ретельно оглянуті слідчим в його робочому кабінеті. Цей огляд проводиться з дотриманням вимог норм КПК, які регламентують огляд предметів.

Під час слідчого огляду, який повинен проводитись при гарному освітленні, слід застосувати різноманітні технічні засоби, що допомагають виявити ті чи інші сліди, наявні на знайдених предметах. До участі в огляді таких предметів доцільно залучити спеціаліста-криміналіста. Треба дуже обережно користуватися предметами, що мають гладку поверхню, на якій можуть бути виявлені сліди пальців рук злодія або інших осіб. Якщо буде встановлено, що виявлені сліди залишені кишеньковим крадієм, це сприятиме його розшуку і викриттю у вчиненні крадіжки.

Речові докази, виявлені на місці події, дозволяють з'ясувати дані про особу потерпілого і встановити їх належність конкретній особі (паспорт, довідка), а також отримати інформацію про особу злочинця (відбитки пальців рук, залишені ним на виявлених предметах). Крім цього, огляд місця події дає можливість зафіксувати обстановку, розташування предметів на місці злочину, що згодом дозволяє перевірити та підтвердити показання підозрюваного або ж спростувати їх. Дані, отримані в ході огляду місця події, можуть відіграти велику роль при відтворенні обстановки й обставин події.

Речові докази, виявлені на місці події, повинні бути ретельно оглянуті, і вилучати їх необхідно з відповідною обережністю, оскільки на них можуть бути виявлені сліди пальців рук злочинця і потерпілого, що в подальшому дозволить провести дактилоскопічну експертизу, і таким чином підтвердити причетність злочинця до скоєної крадіжки. Порушення цієї вимоги нерідко призводить до втрати доказу проти підозрюваного.

Кишенькові крадіжки здебільшого вчиняються в таких ситуаціях, коли чітких матеріально фіксованих відображень лишається порівняно мало. Обмірковане та прискіпливе дослідження матеріальної обстановки (тут огляд

набуває яскраво виражений дослідницький характер) дозволяє на місцях подій виявити мікрооб'єкти різноманітних властивостей і природи, в яких міститься часом значна інформація про ті чи інші факти вчиненого злочину. Слід вдатися для отримання цієї інформації прямо на місці події шляхом лабораторного аналізу або експрес-аналізу.

Об'єктами–носіями мікрочасток головним чином є: викрадене майно, різні предмети обстановки вчинення злочину, знаряддя злочину та їх сліди.

Криміналістичне дослідження мікрооб'єктів дозволяє вирішити дві основні групи питань: діагностичного характеру, які потребують встановити наявність мікрооб'єктів на предметі, їх природу (родову, групову належність), походження (виробниче, побутове тощо).

Другу групу складають питання, пов'язані з вирішенням ідентифікаційних задач, які потребують проведення порівняльного дослідження двох або декількох об'єктів для встановлення походження мікрооб'єктів від конкретного предмета (предметів), даного виробництва тощо.

Слід відзначити, що неповнота огляду, втрата важливих доказів зумовлені низьким рівнем використання техніко-криміналістичних засобів і методів виявлення і фіксації як традиційних (сліди пальців рук, взуття, знарядь злочину), так і нетрадиційних слідів-мікрооб'єктів (частинки металу, тканини).

Під час проведення огляду місця події слідчий повинен пам'ятати, що його результати не мають доказового значення до тих пір, поки вони не будуть зафіксовані в протоколі цієї слідчої дії за правилами, указаними в КПК України. Ось чому слідчий повинен уміти не тільки провести огляд, але й правильно та детально зафіксувати в протоколі виявлене. Наприкінці ж складанню протоколів ніколи не приділяється належна увага. Нерідко особи, що проводили огляд місця події, протоколи складають формально, тобто лише для того, щоб у кримінальній справі був такий документ. У формально складених протоколах замість детального опису обстановки на місці події,

виявлених слідів і предметів, які причетні до події, що розслідується, найчастіше містяться лише згадування про те, де проводився огляд, перераховуються, але не описуються сліди і предмети, які були виявлені. Таке ставлення до основного способу фіксації результатів огляду місця події призводить до того, що у випадку необхідності по даному опису неможливо буває відновити обстановку місця події (наприклад, для проведення відтворення обстановки та обставин події) або довести, що конкретний предмет є саме тим, який був виявлений під час огляду місця події.

Ефективність огляду місця події у певній мірі зумовлена наявністю у слідчого глибоких криміналістичних знань. На місці події слідчий, як правило, стикається з великою кількістю предметів, явищ, фактів, які містять значний обсяг різної інформації. Слідчий не в змозі всю її водночас сприйняти і оцінити, та в цьому немає й необхідності. Очевидно, тільки частина цієї інформації може бути причетна до події, що розслідується. Відбір інформації, отриманої на місці події, ведеться слідчим передусім виходячи з криміналістичних знань. Так, знаючи основні закономірності слідоутворення, характер найбільш типових з них для різних видів злочинців, слідчий буде уявляти модель злочинної події. Користуючись такими моделями, він веде пошук слідів злочину не шляхом соціального сприйняття і загальної оцінки всього того, що він бачив на місці, не навмання, не випадково, а продумано і цілеспрямовано [21, с.183].

Крім того, проводяться інші оперативно-розшукові заходи, зокрема використання даних кримінальної реєстрації відомостей індивідуального оперативного прогнозування тощо.

Щодо планування огляду місця події, то дефіцит часу зазвичай не дозволяє слідчому ретельно продумати всі деталі наступної роботи, тим більше, якщо він заздалегідь не завжди уявляє характер події злочину. Однак за всіх умов необхідно:

а) підготувати (мати підготовленими) і взяти з собою науково-технічні засоби дослідження і фіксації обстановки місця події, виявлення, фіксації, вилучення слідів та інших речових доказів;

б) визначити коло учасників огляду, запросити їх і вжити заходів, забезпечуючи їх явку.

Якщо слідчий, прибувши на місце, не зможе скласти детальний письмовий план огляду, необхідно, все ж таки: визначити хід огляду, у тому числі застосування тактичних прийомів орієнтування в події злочину, визначення меж огляду і спрямування руху, послідовність дослідження окремих частин обстановки; правильно розташувати учасників огляду, ознайомивши їх попередньо з їхніми правами та обов'язками і фактичною роллю; ужити заходів до встановлення правильних психологічних відносин з іншими учасниками; вирішити питання про взаємозв'язок огляду з оперативно-розшуковими діями [34, с.34].

Успіх огляду місця події значною мірою залежить від криміналістичної спостережливості слідчого. Вона виявляється в умінні виділяти такі зміни в оточуючій обстановці, поведінці людей, які мають або можуть мати причетність до злочину.

У ході огляду місця події більшість розумових задач доводиться вирішувати в умовах дефіциту інформації; слідчий при цьому опирається на виявлені факти, явища, прикмети, використовує свої знання, професійний та життєвий досвід нерідко на рівні інтуїтивних домислів, припущень. Слідча інтуїція – основана на досвіді і знаннях, за допомогою яких можна швидко знаходити розв'язання творчої задачі при обмеженому початкового матеріалі. Вона відіграє позитивну роль в знаходженні початкового матеріалу, знаходженні істини, зборі доказів, виборі найбільш ефективних прийомів розслідування [69, с.80].

Після встановлення факту кишенькової крадіжки доцільно без затримки допитати потерпілого та свідків очевидців про обставини її вчинення, затримання підозрюваного. Невідкладне проведення допиту дозволяє

слідчому своєчасно дізнатись про особу, можливо причетну до крадіжки, і по „гарячих слідах” організувати її затримання; установити розпізнавальні прикмети викраденого майна і перекрити можливі канали його збуту; запобігти можливому в подальшому негативному впливу на поведінку на досудовому слідстві потерпілої особи чи свідків із боку зацікавлених у результатах справи осіб (підозрюваного, його родичів тощо). І навпаки, зволікання з допитом потерпілого, що іноді трапляється на практиці, взагалі може не дати належного ефекту.

Початкові опитування можуть правильно зорієнтувати в оточуючій обстановці, сконцентрувати увагу на головних напрямках СРД і оперативно-розшукових заходів. Зрозуміло, що вказані опитування належить проводити, як правило, без сторонніх осіб, у тому числі й понятих, щоб не розголошувати отримані відомості раніше ніж потрібно.

Для діагностування особистості допитуваного може використовуватись і метод бесіди, трансформований для цієї мети. Відомо, що допит і бесіда мають різне процесуальне значення і завдання. Крім того, бесіда не передбачає чітко регламентованого процесуального режиму. Проте у процесі допиту, предмет якого обмежений, може мати місце й бесіда, яка переслідує мету відособленого вільного обміну інформацією для встановлення психологічного контакту з допитуваним [122, с.70].

Потерпілого і всіх виявлених свідків, яким відомі факти, що мають значення для справи, необхідно якомога швидше допитати. У першу чергу допитується потерпілий, оскільки в силу свого особливого стану він більш ніж хто-небудь обізнаний про прикмети викраденого майна. Його свідчення з даного питання можуть бути цінним джерелом отримання початкових даних для визначення вірного напрямку заходів із встановлення особи, що вчинила крадіжку.

Серед різновидів несприятливих наслідків допущення слідчих помилок виділяються наступні:

– втрата доказової інформації або джерела її виявлення (отримання);

– втрата доказової сили виявленої (отриманої) релевантної криміналістичної інформації (неприпустимість доказів);

– створення загрози настання негативних наслідків через тактичні прорахунки і, як результат, неможливість використання такої інформації як доказу [251, с. 135].

У законі викладена вимога про те, щоб підозрюваний і свідки, викликані по одній і тій же справі, допитувались окремо. Слідчий повинен вжити заходів, щоб вказані особи не могли спілкуватись між собою. Допит по суті справи повинен починатись з довільної розповіді допитуваного про відомі обставини справи, після чого слідчий повинен задавати допитуваному питання. Забороняється навідні питання, а також проводити допит у нічний час [221, с.17].

Крім цього не слід забувати, що допит потерпілого повинен проводитись у безконфліктній ситуації. Задача слідчого полягає в тому, щоб створити для особи, яку допитують, найкращі умови для передачі інформації про подію злочину. В даному випадку слід враховувати, що, переживши хвилювання, пов'язані з крадіжкою, він (потерпілий) не завжди запам'ятовує окремі деталі злочину та, іноді, необ'єктивно оцінює їх. Були випадки, коли окремі потерпілі, переслідуючи корисливі цілі, свідомо перебільшували розмір викраденого [228, с.5].

Індивідуальний підхід передбачає необхідність врахування і своєрідності умов формування тих або інших рис особливості учасника розслідування, який вивчається. Необхідно не просто констатувати риси особистості, але й знати, як вони формувались, які умови сприяли їх становленню в позитивному або негативному напрямку, хто і як впливає на цю людину, наскільки авторитетні для нього оточуючі особи, як виявляється та чи інша риса – епізодично, стихійно, нетипово для поведінки даної особи або, навпаки, вона для нього характерна, закріпилась, постійно дає про себе знати.

Забезпечення цих умов буде наслідки не тільки на досудовому розслідуванні, але й при судовому розгляді справи. Адже суд повинен

ураховувати можливість необ'єктивності свідка, що викликана різноманітними обставинами: симпатією до однієї зі сторін, дружніми чи сімейними зв'язками тощо. Це зумовлює складнощі оцінювання судом такого засобу доказування. Тому суд на стадії безпосереднього дослідження доказів повинен виявити такий зв'язок, що надалі матиме значення для правильного оцінювання цього джерела відомостей про факти чи обставини кримінального провадження під час прийняття рішення в цьому провадженні [255, с. 264].

Іноді деякі учасники розслідування, не розуміючи істинного характеру відносин, які склались з певними особами, вибирають відповідно до цього лінію поведінки в процесі розслідування. У таких випадках, якщо слідчий дізнався про дійсну суть даних відносин, слід розкрити її перед тією чи іншою особою, учасником розслідування, демонструючи позитивні і негативні сторони цих зв'язків. У результаті у людини може відбутися зміна лінії поведінки в бажаний бік [55, с.99; 194, с.197].

Потерпілий – це людина, якій злочином заподіяна, можливо, велика матеріальна і, що не менш важливо, моральна шкода, і він є особою зацікавленою в результаті розслідування кримінальної справи, у силу чого не виключно, що його свідчення можуть бути тенденційними і необ'єктивними. Тому провадження допиту потребує від слідчого високої загальної та професійної культури, глибокого знання людей, їх психології, майстерного володіння тактико-криміналістичними прийомами проведення цієї слідчої дії.

Позиція і поведінка потерпілого на допиті багато в чому зумовлена його криміналістичним типом і можуть бути різними: від активної допомоги слідчому з метою об'єктивного, повного і всебічного розслідування кишенькової крадіжки до нейтральної і навіть до перешкоджання встановлення істини по справі. З цих позицій можна виділити сумлінних і несумлінних потерпілих, поведінка яких може бути як активною, так і пасивною. Практика свідчить, що в справах про кишенькові крадіжки найбільш часто зустрічається сумлінний активний потерпілий. Його поведінка на допиті, як і загальна соціальна установка, носить позитивний характер. Він

охоче дає свідчення, які відрізняються, як правило, правдивістю і повнотою. З допитанням цього типу, як правило, швидко й легко досягається належний рівень взаєморозуміння, встановлюється і протягом всього допиту підтримується належний психологічний контакт.

Слід зазначити особливості встановлення контакту з потерпілим, якщо він певним чином своєю поведінкою надав привід або полегшив, зумовив вчинення злочину. У цих випадках недопустимі: а) груба форма засудження його поведінки, якби навіть вона заслуговувала засудження взагалі (треба враховувати, що він все ж постраждав через свою неправильну поведінку); б) неухважність і необ'єктивність до його свідчень, клопотань і прохань, оснований на тому, що він „сам винуватий”. Поряд із цим не слід допускати невірною уявлення, що задача слідчого полягає в безперечному захисті інтересів потерпілого, що його свідчення повинні сприйматись некритично тощо; в) вимога нездійснених або не передбачених законом вимог (наприклад, щоб він сам знайшов свідків події або речові докази); г) не викликане необхідністю обговорення або оголошення даних про особисте інтимне життя потерпілого.

Всі ці вимоги зумовлюють комунікабельну поведінку слідчого як тактичний прийом формування контакту з учасниками слідчої дії [34, с.36].

Якщо є сумніви щодо сумлінності потерпілого або свідка, необхідно намагатись зібрати відомості про особу до початку слідчої дії. Сюди відносяться дані біографічного характеру, стосовно професії, освіти, умов роботи, способу життя, рівня розвитку, інтересів, значимих психологічних рис особи, умови сприйняття події злочину, ставлення до факту злочину, злочинця. У ході безпосереднього спілкування, що передує офіційній частині допиту, слідчий шляхом спостереження отримує інформацію про зовнішній вигляд потерпілого (свідка), рівень його культури, особливості мови, міміки, жестів, психофізичні реакції та стан (розгубленість, хвилювання, спокій тощо), бажання, готовність надати допомогу слідству. Якщо слідчий бачить, що наявної інформації ще не досить, він може продовжити (зазвичай у межах

дозволеного) неофіційну частину допиту. Однак, нажаль, не всі слідчі в належній мірі володіють знаннями в галузі психології. Як свідчить практика, діяльність слідчого під час допиту потерпілого зводиться до елементарного отримання інформації, при цьому ним (слідчим) не використовуються спеціальні психологічні знання. На нашу думку, у таких ситуаціях слідчий повинен залучати спеціаліста-психолога, який допоможе йому скласти психологічний портрет допитуваної особи і, певним чином, допоможе слідчому розробити відповідну лінію поведінки і, навіть, розробити приблизний перелік (послідовність) дій слідчого для найбільш оптимального встановлення психологічного контакту та виборі найбільш раціональної тактики проведення допиту.

Під час встановлення контакту з допитуваним не можна вдаватися до шаблонів, штампів. Тут потрібен індивідуальний підхід, суворе врахування якостей особистості допитуваного. Слідчий повинен постійно пам'ятати, хто сидить по той бік столу. Вибір способу встановлення психологічного контакту з допитуваним багато у чому залежить від того, яку роль відіграє у процесі дана особа [184, с.146].

У ході допиту по справах про кишенькові крадіжки належать встановленню наступні обставини:

- 1) що викрадено і детальні прикмети викраденого. Якщо викрадено гроші, то слід встановити точну суму, номінал купюр, їх стан (нові чи старі), як були складені, чи мали якісь позначки, плями, склеєні місця. У випадку крадіжки гаманця – яка його форма, розміри, колір, особливості, що знаходилось у ньому. Коли викрадаються годинники, фотоапарати, мобільні телефони, цифрові програвачі, то встановлюються марка (модель), розміри, серійний номер, індивідуальні особливості (подряпини, відколи, відсутність кнопок управління тощо), чи зберігся технічний паспорт або гарантійний талон на викрадену річ, приблизна вартість;

- 2) де знаходилось викрадене (у внутрішній кишені піджака, пальто, у кишенях брюк, сумці, портфелі, на ремені, на шнурку, на ланцюжку тощо);

3) що передувало крадіжці (потерпілий отримав готівку в касі чи за допомогою банкомату, діставав готівку та розраховувався в магазині, транспорті, розмовляв по мобільному телефону, слухав плеєр і т.п.);

4) чи не бачив раніше потерпілий затриманого підозрюваного (де, коли, за яких обставин);

5) які обставини скоєння кишенькової крадіжки;

6) якщо мало місце затримання кишенькового крадія, то обставини затримання (хто і як затримав);

7) як вів себе підозрюваний при затриманні (намагався зникнути, викинути або передати своїм співучасникам викрадене, намагався нанести тілесні ушкодження особам, які його затримали);

8) якщо є підстави думати, що у затриманого були спільники, які прикмети їх зовнішності.

Слід врахувати, що в разі виявлення протиріч у показаннях, вони можуть пояснюватись неповнотою і помилковістю; в цих випадках слід застосувати такі прийоми: надання допомоги в оцінці умов сприйняття, відновлення в пам'яті забутого, відтворення сприйнятого.

Слідчий повинен вміти проникати в психіку іншої людини й брати до уваги його почуття, тобто оволодіти мистецтвом емпатії і рефлексивного мислення, а також психотехнікою довірливого спілкування [88, с.98; 200, с.176; 163, с.73].

У встановленні психологічного контакту слідчий повинен орієнтуватись, насамперед, на позитивні риси особистості, на його гідність.

Разом із тим, психологічний контакт не можна розглядати і як відношення взаємних поступок. Допитуваний, як правило, добре розуміє задачу слідчого і цінує його професійну гідність, наполегливість у досягненні мети, поважає у слідчому саме слідчого. І чим вище професіоналізм слідчого, тим більше поваги до нього проявляє допитуваний.

Переконавання, як один із методів тактики допиту, засноване на словесному або іншому впливі на розум, свідомість почуття допитуваного і

направлене на створення у останнього критичного ставлення до скоєного злочину і до своєї позиції, спонукання його до розкриття і дачі правдивих свідчень.

Приблизний перелік питань, які підлягають з'ясуванню під час допиту потерпілого можна звести до п'яти груп: 1) місце вчинення крадіжки; 2) обставини і час виявлення крадіжки; 3) спосіб вчинення крадіжки; 4) опис викраденого; 5) припущення потерпілого стосовно особи, яка вчинила крадіжку.

І, нарешті, коли слідчий сумнівається у правдивості будь-яких свідчень потерпілого, то з огляду тактичних міркувань, ні прямо, ні опосередковано, не рекомендується дати можливість відчувати це допитуваному на першому допиті. І, зазвичай, ні в якому випадку не можна дати йому зрозуміти, що кримінальна справа, можливо, не має реальної перспективи і, скоріше всього, буде призупинена провадженням або взагалі закрита. Навпаки, виходячи із спілкування, слідчий повинен запевнити потерпілого, що будуть вжити всі заходи для пошуку кишенькового крадія і викраденого майна.

Під час допиту потерпілого застосовується весь комплекс тактичних прийомів, оснований на психології відносин слідчого з учасниками СРД . Такі тактичні прийоми, як формування психологічного контакту й аналіз свідчень, застосовуються у кожному випадку: без аналізу свідчень неможливо визначити позицію особи, яка дає свідчення, їх правдивість і достовірність.

Інші тактичні прийоми – надання допомоги для відновлення пам'яті забутого і відтворення сприйнятого, безпосередній психологічний вплив для зміни негативної позиції і отримання правдивих свідчень застосовується лише у випадках необхідності, коли контакт не вдалось встановити, а негативна позиція потребує застосування відповідних прийомів для її зміни і трансформування в позитивну позицію.

Індивідуальний підхід до учасників досудового слідства потребує обліку їх статевих і вікових особливостей, які також мають значення для тактики впливу. Навряд чи потрібно доводити, що за інших рівних умов

тактика впливу на чоловіків і жінок, дорослих і на неповнолітніх у значній мірі буде відрізнятися.

Коло осіб, які не можуть бути допитані як свідки. В теорії процесу воно отримало назву „імунітет свідка”, окремим випадком якого є привілей проти самозвинувачення. Підстави для встановлення законодавцем імунітету свідка можуть бути самими різними.

Свідків залежно від того, чи дають вони правдиві свідчення чи завідомо хибні, прийнято ділити на сумлінних і несумлінних. Цей розподіл умовний, оскільки один і той же свідок під час допиту може дати по одному факту правдиві свідчення, а по іншому – хибні. Крім того, сумлінний свідок може помилитися і давати свідчення, що не відповідають дійсності. Мимовільні помилки – явище нерідке і під час непримітне для самого свідка.

Для отримання правдивих свідчень від свідків, які дають хибні свідчення або взагалі не бажають давати їх, слідчий використовує інші тактичні прийоми [37, с.155; 116, с.33; 239, с.38]. Ці прийоми переслідують мету викриття лжесвідка. Слідчому необхідно встановити причини неправди та відмови, викрити такого свідка в брехні, отримати від нього повні й об'єктивні свідчення. Якщо він відмовляється давати свідчення, слідчий пояснює йому шкідливість такої поведінки як самого підозрюваного, так і для всього суспільства, переконує дати правдиві свідчення, пояснює, що повнота розслідування сприяє з'ясуванню обставин, які в сукупності з іншими доказами встановлюють істину.

У випадку, якщо таке пояснення не дає бажаних результатів, допит ведеться в напрямку з'ясування обставин, пов'язаних з головним фактом, після чого вже переходять до з'ясування його самого. Свідок, детально виклавши все, що стосується головного факту, і не бажаючи суперечити своїм свідченням, відповідь і на ті питання, яких він раніше уникав. У даному випадку слідчий звертається до такого тактичного прийому, як деталізація і конкретизація допиту, який є „надійним і випробуваним засобом отримання правдивих свідчень і викриття брехні” [181, с.148].

Невідкладність допиту свідків зумовлена необхідністю отримання більш точних і повних свідчень, а це може бути досягнуто при умові, що вони будуть допитані в той час, коли в їх пам'яті ще свіжі обставини і деталі минулої події. Несвоєчасний та запізнений допит взагалі може не дати належного ефекту.

За змістом показання свідків можуть бути первинними, тобто виходячи з першоджерел, і похідними, коли свідок знає про факт зі слів іншої особи. Похідні свідчення менш цінні, ніж первинні.

Підготовка до допиту свідка включає ретельний аналіз матеріалів справи, усвідомлення специфіки цього допиту, збір відомостей про особу свідка, його ставлення до підозрюваного, визначення часу і місця допиту, способу виклику, складання плану допиту і підготовку інших умов, необхідних для його успішного проведення. З числа виявлених свідків необхідно зробити правильний вибір. Чисельні протоколи допитів свідків у кримінальних справах вказують, що допитують всіх підряд, без їх попереднього відбору. У результаті, одні обставини з'ясовуються достатньо повно, інші – ні.

При відсутності свідків, які можуть підтвердити той чи інший факт, слідчий з'ясовує, хто міг знаходитись на місці події, кому міг розповісти злочинець про скоєний злочин, вживає певних заходів для виявлення свідків. Важливо визначити послідовність допиту свідків, якщо по справі їх проходить декілька. Насамперед допитуються особи, які в змозі розповісти про факти та обставини, які встановлюються на початковому етапі розслідування, від яких можна чекати правдивих свідчень, і за їх допомогою вже оцінити інформацію інших свідків.

При викладені свідчень свідки іноді висловлюють свої висновки і пропозиції: вказують на особу, яка, на їх думку, могла вчинити злочин. До цих висновків і пропозицій свідка слідчий повинен прислухатися, і чітко уявити, на підставі яких аргументів він дійшов до таких висновків і що є основою для їх обґрунтування. Слід зауважити, що заяви, не підкріплені фактами, не

можуть бути прийняті до уваги і не бути служити доказом по справі [184, с.108].

Допитуючи потерпілого або свідка-очевидця стосовно прикмет злочинця, важливо дотримуватись правил збору прикмет словесного портрету, розроблених криміналістами: опис проводиться послідовно від загального до часткового, кожна частина тіла повинна бути охарактеризована з точки зору розміру, форми, розташування, кольору і наявності особливостей. Тому на початку допиту необхідно отримати відомості, які характеризують вік, зріст, будову тіла злодія, потім ознаки голови, обличчя, тулуба, рук і ніг. Окремо і настільки ж детально проводиться допит про прикмети одягу кишенькового крадія, про так звані динамічні, функціональні ознаки, на які може звернути увагу очевидець (особливості мови, ходи, рух рук тощо). Особливу увагу необхідно приділити виявленню і фіксації найбільш характерних особливих прикмет (татуювання, шрами тощо) [15, с.44].

Слід врахувати психологічний стан свідка, викликаного на допит. Для більшості людей виклик до слідчого навіть у якості свідка є незвичайною подією, яка викликає хвилювання, розгубленість. Людині в такому стані важко зосередитись, згадати всі необхідні для справи факти й обставини. Іноді перешкодою на шляху встановлення належної психологічної обстановки допиту стають певні психологічні якості свідка: надмірна ніяковість, недовіра, замкненість тощо [214, с.44].

Негативну роль може також відіграти недовіра, упередженість, неприязнь до працівників поліції з боку деяких осіб, особливо з числа раніше судимих, притягнутих до кримінальної або адміністративної відповідальності.

Суттєва роль при здійсненні впливу на особу того чи іншого учасника досудового слідства повинна бути відведена оцінці особливостей пам'яті, уяви і мислення. Наприклад, намагаючись допомогти учаснику слідства згадати забуті ним факти і знаючи, що у нього добре розвинена конкретно-образна пам'ять, слідчий повинен намагатися активізувати її, використовуючи для цього образи інформацію: малюнки, фотокартки, конкретні факти, створення

фотороботу. Якщо у людини краще розвинута рухлива пам'ять, то слід активізувати її, пропонуючи особі здійснити певні дії, провести з нею вихід на місце події, слідчий експеримент тощо.

Раніше ми вказували, що процес формування звичних форм поведінки, рис особистості залежить не тільки від соціальних умов життя і розвитку, але й від біологічно зумовлених особливостей даного індивіду. Для слідчого далеко не байдуже, з ким він має справу: з людиною, яка відноситься до збудливого типу нервової системи, або до слабкого, з чоловіком або жінкою, неповнолітнім або дорослим, хворим або здоровим [231, с.97].

Щоб забезпечувати індивідуальний підхід до допитуваного, слідчому важливо знати і проявлення рис характеру. Риси характеру надзвичай різноманітні та зумовлені всіма сторонами психіки. Вони залежать один від одного, взаємно пов'язані і створюють цілісну організацію, тобто структуру характеру. Є люди з більш цілісним, несуперечливими і менш цілісним, суперечливим характером. Ці риси характеру зацікавленого свідка і потерпілого можуть вплинути на їх поведінку під час допиту.

Виявивши риси характеру особи яку допитують, слідчий з більшою вірогідністю може прогнозувати його поведінку, і як наслідок, більш ретельно підготуватись до етапу індивідуального підходу, який полягає в практичному здійсненні слідчим визначеного плану допиту [81, с.91].

Ми вважаємо, що не можна нехтувати опитуванням дітей, які часто добре запам'ятовують і відтворюють різного роду події, а також прикмети людини. Але не можна й не враховувати, що їхні відповіді про обставини минулої події можуть бути недостатньо достовірними, переплітатися з фантазіями, перебільшеннями, зумовленими віковими особливостями.

При уточненні показань свідків і потерпілих важливо уникати навідних питань. Вони не стимулюють відтворення сприйнятого. Крім того, навідні питання як би підказують потрібну відповідь і, як наслідок, призводять до перекручення інформації і пов'язаних з цим негативних наслідків.

Свідчення свідків і потерпілих, як і інших учасників розслідування, не мають заздальгідь встановленої доказової сили; вони підлягають обов'язковій перевірці нарівні з іншими зібраними доказами по справі й оцінці слідчим керуючись внутрішнім переконанням [184, с.168].

Повага і довіра до свідчень свідків і потерпілих повинні бути обов'язковими для слідчого. Недопустимі брутальність, різкість у поведінці зі свідками, насмішки, підкреслена недовіра, надмірна сухість тону, неуважність, покvapливiсть тощо [185, с.134].

Допитуючи свідків кишенькової крадіжки, необхідно мати на увазі те, що в їх числі можуть бути особи, винні в її вчиненні. Тому в процесі допиту необхідно з'ясувати, як і в зв'язку з чим допитуваний опинився на місці вчинення злочину, звідки і для чого він опинився та хто бачив його в цьому місці. Перевірка відповідей на ці питання і зіставлення їх з іншими встановленими по справі даними можуть дати підставу для підозри про участь допитуваного в крадіжці і включення в план розслідування заходів по перевірці певної версії [172, с.31].

Свідків слід у першу чергу шукати серед працівників транспортних і торговельних організацій, адже, як ми зазначали раніше, кишенькові крадіжки найчастіше вчиняються на ринках та на транспорті. Іноді, в якості свідків, допитують працівників ломбардів, комісійних магазинів, а також осіб, які знаходились там одночасно з людиною, яка здавала розшукувані речі що викрадені. При цьому, ми вважаємо, доцільно обов'язково допитати в якості свідків працівників поліції або осіб, які затримували кишенькового крадія.

Тактичні прийоми допиту повинні відповідати наступним вимогам:

- законності;
- етичності;
- пізнавальної ефективності;
- вибіркової впливу;
- відсутності психологічного та фізичного насильства (наявності можливості вільного вибору допитуваним лінії поведінки);

– направленості на встановлення об'єктивної істини [123, с.110; 221, с.17].

Нерідко, по ходу допиту, слідчий встановлює, що в свідченнях допитуваного наявні неточності у викладенні того чи іншого факту, пов'язаного зі вчиненням злочину. Слід мати на увазі, що помилки в свідченнях можуть бути як на етапі сприйняття, так і відтворення інформації.

Щоб людина могла подати повні та цілком точні відомості про будь-які події та обставини, вона повинна: а) вірно та повно їх сприйняти; б) запам'ятати сприйняте, зберегти його у пам'яті; в) згадати чи впізнати; г) вірно репродукувати.

Існують об'єктивні та суб'єктивні фактори, які шкодять вірному та повному сприйняттю речей і явищ.

До суб'єктивних факторів належить віднести те, що не залежить від волі людини: несприятливі умови, за яких сприймалася подія, її нетривалість, складність, несприятливе освітлення (темрява, яскраве світло), гучний гомін, віддаленість, низька, або навпаки, дуже висока температура, метеорологічні явища (дощ, сніг, сильний вітер), засоби маскування, використані кишеньковим злодієм тощо.

До суб'єктивних факторів, які негативно впливають на сприйняття об'єктів, які спостерігають, відносять дефекти органів чуття (глухота, сліпота, короткозорість, нездатність сприймати запахи та кольори), погане самопочуття, втома, поганий емоційний стан, розлад нервової системи, стан сп'яніння (алкогольне, наркотичне, токсичне).

Найбільшою специфікою володіє допит підозрюваного. Особа, яка вчинила злочин, є носієм значно більшої за об'ємом і змістом інформацією про елементи механізму крадіжки, ніж потерпілий та свідки. Однак, у силу свого становища та перспективи відповідальності за вчинене, злочинець зазвичай менше за інших зацікавлений у встановленні істини по справі. Це і визначає специфіку тактичного впливу слідчого на підозрюваного чи підозрюваного при проведенні обшуку.

Ми поділяємо думку В.А. Образцова в тому, що підозрюваний та підозрюваний представляє для слідчого інтерес з трьох точок зору: а) як особистість; б) як учасник і в той же час спостерігач події, що розслідується, процесу та механізму її відображення; в) як слідоутворюючий і одночасно слідосприймаючий об'єкт [178, с.82].

Виходячи з цього, при допиті підозрюваного слідчий орієнтується на отримання наступної інформації про елементи механізму злочину:

- про самого допитуваного (його соціальний статус, демографічні ознаки, образ життя, матеріальний та інтелектуальний рівень, професійну належність, психологічний портрет тощо);
- про інших осіб як носіїв інформації про механізм даного злочину (співучасників, скупників викраденого майна тощо);
- про матеріально зафіксовані сліди, які утворились в ході вчинення злочину на його тілі, одязі, інших супутніх речах;
- про інші матеріально фіксовані сліди, які утворились в зв'язку з його кримінальною і некримінальною поведінкою;
- про знаряддя злочину, інші матеріальні об'єкти, які брали участь у процесі взаємодії та відображення в зв'язку з подією, що розслідується;
- про обстановку вчинення злочину;
- про психічний і фізичний стан допитуваного при вчиненні злочину, реалізації інших, пов'язаних з його злочинною та незлочинною поведінкою, подій;
- про особливості його поведінки перед, під час та після вчинення злочину;
- про наявність, характері зв'язку з місцем злочину, предметом посягання, іншими матеріальними об'єктами;
- про час, місце, мотив, цілі, об'єкт злочинного посягання, злочинні дії, спосіб вчинення злочину, ставлення допитуваного до вчиненого діяння;
- про обставини підготовки, укриття злочину.

При оцінці отриманих свідчень слідчий повинен виходити з їх повноти і достовірності; з того, наскільки ця інформація відповідає даним, отриманим з інших джерел; зі ступеню стабільності позиції, яку зайняв підозрюваний (підозрюваний).

При допиті підозрюваного в умовах безконфліктної ситуації основна увага повинна бути звернута на отримання даних про елементи механізму вчинення кишенькової крадіжки, які характеризуються деталізованістю та повнотою. В даному випадку все ж таки слід враховувати, що, навіть визнаючи вчинення злочину, особа намагається зменшити свою роль у події, яка розслідується, виставити себе в більш вигідному світлі. Можливий також прояв приховати чи зменшити участь у злочині осіб, до яких допитуваний має позитивні почуття.

Складність допиту підозрюваного в конфліктній ситуації пояснюється тим, що слідчий вимушений застосувати, по-перше, тактичні прийоми, направлені на подолання протидії слідству, і, по-друге, прийоми, які направлені на отримання найбільш повної інформації про елементи механізму вчинення крадіжки.

Тактичні прийоми першої групи використовуються з урахуванням аналізу мотивів, за якими допитуваний відмовляється дати повні та правдиві свідчення (відсутність обізнаності про об'єм інформації про його участь у вчиненні злочину разом з бажанням уникнути покарання тощо). Ця група тактичних прийомів направлена на руйнування вказаних вище потягів з використанням рекомендацій, розроблених в криміналістиці.

Друга група тактичних прийомів направлена на отримання повного об'єму інформації про елементи механізму крадіжки.

При встановленні обставин вчинення кишенькової крадіжки між підозрюваним, свідками і потерпілим, які дають різні свідчення по одним і тим же обставинам, проводяться очні ставки. Дана СРД направлена на усунення суттєвих протиріч у свідченнях вказаних категорій осіб та, що найголовніше, на встановлення істини по справі.

Для найбільш результативної очної ставки особливу увагу приділяють дослідженню раніше отриманих показань осіб, які будуть брати участь в проведенні очної ставки; виявленню протиріч у них; вибору тактичних прийомів, направлених на усунення вказаних протиріч; взаємовідносинам учасників очної ставки; встановленню особи, яку на очній ставці буде допитано першою. Виходячи з рекомендацій, розроблених у криміналістиці, першим допитується особа, свідчення якої, на думку слідчого, правдиві.

Відповідно до ст. 233-236 КПК України провадження обшуку допускається, коли в розпорядженні слідчого є достатньо підстав вважати, що в одному з приміщень або іншому місці, у особи знаходяться знаряддя злочину, предмети і цінності, здобуті злочинним шляхом, документи, а також інші речові докази, які мають значення для справи. Такими підставами частіше від всього бувають свідчення свідків і потерпілих. Іноді підстави для обшуку можуть виникати одразу після допиту підозрюваного, або після проведення оперативно-розшукових заходів.

Обшук – це СРД , яку органи розслідування проводять по кримінальній справі з метою отримання судових доказів у випадках, порядку і формах, встановлених кримінально-процесуальними нормами. Проведені паралельно з цим оперативно-розшукові заходи не мають процесуального значення, а лише відіграють допоміжну роль і в суть обшуку не входять [192, с. 179-202].

Крім цього, додатковою метою обшуку є: виявлення та вилучення всіх речей і предметів, вилучених з громадського обігу і заборонених для користування, а також пошук майна для забезпечення відшкодування заподіяної шкоди або можливої конфіскації майна.

Обшук відрізняється від інших СРД , насамперед, своїм пошуковим характером, і є невідкладною слідчою дією [192, с. 179-202].

Елемент примушування при обшуку полягає в тому, що обстеження приміщень або інших об'єктів може бути здійснено без згоди особи, у розпорядженні якої ці об'єкти знаходяться. Крім того, проводячи обшук слідчий має право відкривати замкнені приміщення, сховища, якщо господар

відмовляється їх відкрити (ст. 233-236 КПК України). Особливістю обшуку є те, що він пов'язаний з безпосереднім втручанням у сферу особистих інтересів громадян, обмежує їх права і має примусовий характер.

Ми гадаємо, що формування контакту з понятими, спеціалістами, оперативними працівниками поліції, представниками громадськості суттєво не відрізняється від формування контакту при огляді місця події. Ускладнення можуть виникати при встановленні контакту з особами, в яких проводиться обшук, зокрема, коли обшук проводиться в осіб, які не мають прямого відношення до злочину. Наприклад, у родичів або знайомих підозрюваного, які дозволили йому залишити або сховати речі під певним приводом, тобто у громадян, яким невідоме дійсне походження цих речей.

Слід врахувати, що особи, в яких проводиться обшук, незалежно від їх стану в процесі, не несуть відповідальності за неправдиві пояснення, ухилення або відмову від дачі пояснень під час проведення обшуку, оскільки в цьому випадку вони не виступають у ролі викликаних на допит [34, с. 35].

Для обшуку характерна протилежність цілей слідчого та інших учасників обшуку, з однієї сторони, й обшукуваного – з другої. Якщо слідчий і працівники органу дізнання намагаються виявити знаряддя злочину, предмети і цінності, здобуті злочинним шляхом, то обшукуваний, як правило, не зацікавлений у цьому [65, с. 22].

У процесі проведення обшуку значна роль належить умінню слідчого вести ефективне спостереження [193, с. 228]. Об'єктами спостереження є оточуюча обстановка, поведінка людей. Шляхом спостереження за поведінкою осіб, які знаходяться у приміщенні, можна виявити ознаки, які вказують на місця схову розшукуваних предметів.

Також відповідно до слідчої ситуації слідчий з тактичних міркувань до проведення обшуків може запросити свідків і потерпілих. Вказані особи залучаються з метою виявлення викрадених предметів з групи однорідних. Вони краще інших знають індивідуальні особливості викрадених речей, що допоможе запобігти вилученню тих, які не стосуються справи. [259, с. 139]

Слідчий, прибувши на місце обшуку, уважно вивчає розташування квартири (будинку), її інтер'єр, кількість входів, виходів, час проведення ремонту, стан стін, підлоги, рівень нагромадження меблями тощо. Ця спостережливість не носить пасивного характеру, тобто зазвичайго безцільного сприйняття і закарбування обстановки. Спостережливість у даному випадку підкорена цілеспрямованій діяльності слідчого, пов'язаній з наступним відшукуванням прихованого, і тому характеризується вибірковістю. Слідчий сприймає все оточуюче з позиції його можливого використання для утаєння об'єкту, який належить відшукати, і якщо знає його прикмети, то частину предметів обстановки відразу ж виключає з числа належних до обшуку, оскільки вони не володіють необхідними умовами і властивостями для утаєння. Решту ж предметів слідчий оцінює з точки зору їх можливого використання в якості тайників.

Поведінка осіб, присутніх при обшуку, цікавить слідчого не взагалі, а тільки в зв'язку з їх конкретними реакціями на його дії і слова (питання, зауваження, звернення). Вибірковий характер спостережливості в цьому відношенні звернений на ті реакції обшукуваних, викликаних, як передбачає слідчий, його діями. Такі оцінювання важкі і зазвичай виходять з досвіду слідчого, його життєвих, науково-психологічних уявлень про характер реакції на подразник, її щирість або хибність [124, с.41-42].

Специфіка вчинення кишенькових крадіжок полягає в тому, що зазвичай, кишенькові крадії намагаються як можна скоріше збути викрадене, по можливості до того, як про крадіжку стане відомо працівникам поліції. В іншому випадку це майно ховають, як правило, у тяжко доступних місцях (на горищах, у підвалах, сараях, коморах або спеціально зроблених тайниках). Іноді кишенькові крадії залишають собі деякі викрадені речі (годинника, коштовності, мобільні телефони, плеєри тощо).

В основу обшуку повинні бути покладені, продумані та обґрунтовані версії. На основі вивчення матеріалів справи, особистості обшукуваного, обстановки обшуку і характеру розшукуваних предметів слідчий повинен

з'ясувати про найбільш вірогідні місця і способи схову. Іншими словами, діяльність слідчого при обшуку повинна визначатися розробленими і достатньо мотивованими пошуковими версіями. При цьому необхідно врахувати низку обставин:

1. Злодії, зазвичай, передбачають можливість обшуку і тому намагаються як можна надійніше сховати знаряддя злочину, предмети і цінності здобуті злочинним шляхом. Отже, приховання є результатом продуманої та цілеспрямованої діяльності.

2. Для того, щоб максимально ускладнити розшук, злочинці досить часто не використовують місця, предмети, призначені в побуті для зазвичайго зберігання речей, грошей, цінностей; наприклад, шафи, шухляди столу тощо, а обирають в якості тайників або сховищ місця та предмети зовсім іншого призначення.

3. З метою надійного приховання злочинці вдаються до виготовлення спеціальних сховищ.

4. Злодії іноді видозмінюють зовнішній вигляд прихованих предметів, наприклад, перефарбовують їх.

5. Обираючи спосіб приховання, злочинець у деяких випадках намагається психологічно ускладнити пошук. Він може сховати цінності в іграшці дитини, розраховуючи на любов до дітей тих, хто веде обшук, або серед сміття, нечистот у розрахунку на його бридливість.

Не слід забувати про те, що під час обшуку слідчий повинен вести нагляд за реакцією обшукуваного на те, що відбувається. Вміння розпізнати психічний стан обшукуваного в той чи інший момент часто полегшує виявлення розшукуваних предметів. Так, наприклад, такі ознаки поведінки обшукуваного, як переживання, страх, радість, прояв помітної балакучості або мовчазності, збліднення, пітливість, тремтіння кінцівок, які проявляються, як правило при наближенні до розшукуваного, дозволяють з певною долею впевненості судити про наближення чи віддалення від місця, де заховане розшукуване.

Не менш важливим є психологічний аспект аналізу домашньої обстановки, яка розкриває деякі особливості особи, її матеріальний статус, суспільний, культурний стан, потреби, переконання, інтереси, нахили, захоплення, моральні та етичні погляди. У зв'язку з цим складені типові характеристики інтер'єру помешкання вченого, представника творчої інтелігенції, робітника, колгоспника. Тому виявлення в помешканні підозрюваного предметів, які не відповідають його матеріальному стану, способу життя, інтересам, повинно звернути увагу слідчого [61, с.289; 168, с.92].

Напрямок, послідовність і тактика обшуку по розглянутих злочинах залежить від особливостей конкретної кримінальної справи, наявної інформації, слідчої ситуації, в якій він проводиться.

Певні особливості має обшук у місцях загального користування або приміщеннях, у яких злочинці проживали раніше, а на момент обшуку у них мешкають інші особи. У цьому випадку керівник пошукової групи повинен вживати заходи до того, щоб не були розголошені виявлені при цьому обставини особистого життя обшукуваного та інших осіб, які проживають (займають) або тимчасово перебувають у цьому приміщенні. [254, с. 257]

Для провадження обшуку в великому будинку (квартирі) комплектується група, у склад якої зазвичай входять: слідчий (керівник групи), працівник карного розшуку, дільничний інспектор, 1-2 поліцейські, а при необхідності спеціаліст-криміналіст. До початку обшуку керівник групи проводить інструктаж, розподіляє обов'язки між її членами, визначає способи дій, передбачає взаємний обмін інформацією між членами груп [15, с.69].

Якщо обшук буде проводити слідчий, то оперативний працівник за його дорученням попередньо проводить збір необхідної інформації про особу обшукуваного, його спосіб життя, зв'язки, розпорядок дня; про розташування приміщення, обстановку всередині приміщення; про наявність присадибної (садової) ділянки, різних будівель; про те, чи не міг він передати що-небудь на зберігання сусідам, знайомим, родичам або зберігати в місцях загального

користування чи нежилых приміщеннях; чи не має у нього будь-якого сховища. Використовуючи оперативно-розшукові заходи, оперативний працівник повинен намагатися встановити місця зберігання викрадених предметів і цінностей та інших предметів, які цікавлять слідство.

З урахуванням інформації, яка надійшла від оперативного працівника і відомостей, отриманих у результаті проведення різних СРД, слідчий вирішує питання про те, кого необхідно викликати для участі в проведенні обшуку і які технічні засоби можуть бути використані при цьому проведенні.

В якості безпосередніх місць схову, як правило, виступають природні пустоти в стінах, стельові та підлогові перекриття, пічки, димарі, каміни, вентиляційні канали, змивні бачки унітазів та інші ємності. У процесі обшуку в житлових приміщеннях необхідно оглянути предмети умеблювання. У звільнених від одягу, посуду, білизни та інших об'єктах необхідно оглянути всі пази, щілини, днища, відокремити всі зйомні частини, виміряти і порівняти всі внутрішні і зовнішні габарити [61, с.299].

При проведенні детального огляду і пошуку слідчий неминуче зіштовхуються з необхідністю порушити розташування предметів, які знаходяться в обшукуваних приміщеннях: меблі, господарське обладнання тощо. І це зрозуміло, оскільки детальне обстеження цих предметів неможливе без їх переміщення (перевернути, висунути шухляди, розібрати на складові частини). Але у всіх випадках необхідно по можливості намагатися, щоб після детального обстеження кожен із оглянутих предметів був знову поставлений на своє попереднє місце. В іншому випадку приміщення, де проводився обшук, буде захламленим і безлад може ускладнити пошуки [168, с.92].

Запорукою успіху обшуку є підготовка до його проведення, яка охоплює два періоди: інформаційний та інтелектуальний. Перший передбачає збір інформації про обшукуваного, при цьому інформації самого широкого плану; другий – висунення версій, які мають в своїй основі рефлексивне управління.

Якщо розглянути проведення обшуку в плані його психологічної суті, можна дійти висновку про існування певної тріади, де всі складові її елементи взаємопов'язані. Так, першим із них є збір інформації про обшукуваний об'єкт, який створює основу для рефлекторного мислення; другим – рефлекторне управління, яке передбачає оцінку зібраної інформації й обрання можливих місць утаєння захованого; третім – висунення пошукових версій як результат рефлексивного управління, який дозволяє висловити обґрунтоване припущення [125, с.35-38].

Слід звернути увагу, що при проведенні обшуку (як і інших слідчих, процесуальних дій) розумова, пізнавальна сторона діяльності слідчого завжди є домінуючою по відношенню до інших. Наприклад, при проведенні обшуку слідчий, як правило, не може ставити перед собою нереальну для виконання задачу: з однаковою ретельністю оглянути кожний квадратний сантиметр обшукуваної площі.

Розшуку прихованого повинен передувати вибір відповідного моменту обшуку, способу забезпечення його провадження, найбільш вірогідних місць приховання в залежності від фізичних характеристик розшукуваних предметів, оглянутого приміщення, території, особи злочинця. Така розумова діяльність слідчого в процесі обшуку виявляється в розробленні і висуненні пошукових версій.

Успішне проведення обшуку в значній мірі залежить від прояву слідчим організаційних якостей. В організаційному аспекті обшук являє собою складну багатоетапну дію, яка потребує підготовки, планування, узгодження дій між всіма учасниками. Вся організаційна робота покладається на слідчого. Він повинен забезпечити чіткість, послідовність і ефективність як своїх дій, так і дій інших учасників обшуку. Слідчий, зокрема, підбирає учасників слідчої дії, визначає більш раціональну тактику обшуку тощо [65, С.9].

Ми впевнені, що успіх обшуку залежить від застосування при його проведенні технічних засобів. Якщо для закріплення результатів даної слідчої

дії застосовується головним чином судово-оперативна фотографія, вимірювальна техніка, плани і схеми, то при його проведенні необхідні спеціальні розшукові заходи. Зокрема, для виявлення коштовних металів і виробів із них необхідно застосувати металошукачі, для відшукування тайників можуть і повинні застосовуватись переносні рентгенівські установки, для огляду документів чи грошей – портативні джерела ультрафіолетових та інфрачервоних променів. Широко повинні використовуватись і інші засоби і прийоми, розроблені криміналістикою.

Під час обшуку можуть бути виявлені документи, які не належать підозрюваному, а також предмети, що не мають прямого зв'язку з злочином, який розслідується. Ми поділяємо думку А.Р. Ратінова, який зазначив, що їх відношення до справи допомагає встановити наступні непрямі ознаки:

- поведінка обшукуваного (намагається сховати або знищити предмет, відволікти увагу осіб, які проводять обшук, проявляє занепокоєність);

- сумнівність пояснень обшукуваного відносно появи у нього конкретного предмету;

- підозрілість виявлених під час обшуку предметів та їх незвичайні якості. Так, виявлення персня з вставленою в нього частинки леза бритви, гострої металевої пластини, вправленої в картон, або лезо безпечної бритви, обмотаного ізоляцією повинно привернути увагу працівників поліції, оскільки вони (предмети) є крадійськими інструментами, які пристосовані для розрізання одягу та сумок при вчиненні кишенькових крадіжок;

- невідповідність характеру виявлених речей особі обшукуваного та інші ознаки, які вказують на те, що знайдені предмети не належать даній особі. При обшуку за місцем проживання підозрюваного можуть бути виявлені паспорти, військові квитки та інші документи, різні прикраси, або предмет з монограмою, яка не відповідає ініціалам обшукуваного;

- підозрілий спосіб зберігання предметів та документів. Відомо, що в потайних місцях зберігають лише ті об'єкти, виявлення яких може

скомпрометувати господаря. Відомі випадки, коли після знаходження предметів чи документів, які підтверджують причетність особи до кишенькових крадіжок, обшукувані намагались довести, що нічого не знали про заховане, що тайник зроблений особою, яка раніше проживала в цьому помешканні, або мала до нього доступ.

Саме тому слідчий повинен доводити зв'язок не тільки виявлених об'єктів з подією, що розслідується, але й причетність обшукуваного до знайденого при проведенні обшуку [193, с.143].

З метою виявлення особливих прикмет і різних слідів, вилучені при обшуку об'єкти, слід оглянути. Огляд їх можна проводити як на місці проведення обшуку, так і в кабінеті слідчого. Огляд предметів на місці обшуку рекомендується проводити тоді, коли для цього є необхідні умови: ніхто не заважає проводити огляд, приміщення достатньо освітлене, обшук проводиться за участю експерта-криміналіста, який має при собі необхідні технічні засоби, призначені для виявлення, фіксації і вилучення різних слідів. У цьому випадку огляд проводиться після обшуку як самостійна СРД при участі тих же понять, які були запрошені на обшук. Бажано, щоб особа, в якої при проведенні обшуку були вилучені предмети, була також присутня при огляді. Під час огляду ця особа на прохання слідчого може дати пояснення про походження тих чи інших слідів.

Огляд предметів, проведений в кабінеті слідчого, більш ефективний, ніж огляд на місці обшуку, оскільки слідчий у цьому випадку може для пошуку слідів застосувати всі наявні в органах внутрішніх справ техніко-криміналістичні засоби. Але при такому огляді слідчий не має змоги використати факт виявлення слідів відразу ж на місці їх вилучення, і крім того, виникає небезпека пошкодження або знищення наявних на предметах слідів під час їх транспортування в орган внутрішніх справ.

Однак не слід забувати і про таку важливу, на наш погляд, слідчу дію як особистий обшук. При першій можливості затримання кишенькового крадія необхідно піддати особистому обшуку. Це можливо здійснити безпосередньо

на місці затримання або в іншому службовому приміщенні, куди доставляється затриманий. Обшук проводять у відповідності з правилами, визначених ст. 233-236 КПК України.

Перед початком цієї слідчої дії обшукуваному слід запропонувати залишити в руках все, що в нього є і не рухатись. Необхідно пам'ятати, що затриманий крадій може чинити опір та несподівано напасти на особу, яка проводить особистий обшук, саме тому на початковому етапі обшуку слід вжити всіх заходів безпеки – швидко прощупати одяг обшукуваного злочинця з метою виявлення предметів, якими можна нанести ушкодження (ножі, кастети, леза небезпечних бритв, сіль, перець тощо).

Надалі, на наш погляд, затриманому слід поставити питання, чи є в нього гроші, якщо так, то в яких купюрах і де вони знаходяться (в кишені, сумці, під одягом), і обов'язково зафіксувати відповіді в протоколі обшуку.¹

Наступний етап особистого обшуку полягає в детальному обстеженні головного убору, одяжі, взутті та інших речей, а при необхідності слід оглянути і тіло обшукуваного. Обшук, у даному випадку, рекомендується проводити „зверху до низу”, починаючи з головного убору, де можуть бути сховані викрадені гроші, знаряддя злочину. Далі обстежується верхній одяг. При цьому слід спостерігати, щоб затриманий не викинув предмети, гроші, речі, які викривають його у вчиненні крадіжки. При огляді верхнього одягу необхідно звернути особливу увагу на те, чи не пошкоджений матеріал кишень – викрадене може впасти за підкладку. Саме тому треба ретельно оглядати частину одягу між підкладкою та тканиною. Траплялись випадки, коли кишенькові крадії навмисно прорізали свої кишені, щоб у хвилину небезпеки мати можливість викинути викрадені гроші або речі через розрізаний отвір.

¹ Зазвичай кишеньковий крадій переховує викрадені гроші, не перераховуючи, і, відповідно, не може правильно вказати купюри та точну суму грошей, що знаходяться у нього, а це в свою чергу є важливим фактом який викриває крадія. Саме тому не можна в присутності затриманого запитувати у потерпілого, скільки у нього було грошей, у яких купюрах чи яку річ викрадено.

Сховане може також знаходитись у комірцях або інших багатослойних частинах одягу, у панчохах, шкарпетках, за заплатами, у взутті, а також у коробці для сірників, пачці цигарок, футлярі для окулярів тощо. До того ж слід уважно оглядати всі предмети, що є при обшукуваному: портфелі, сумки, валізи, папки.

Крім речей, які стали предметом кишенькової крадіжки, в ході особистого обшуку крадія можуть бути виявлені предмети, які належать злодію і можуть бути використані як знаряддя злочину (пінцети, за допомогою яких дістають гаманці з глибоких кишень; невеликі кусачки, маленькі ножиці, ножі для зрізання сумочок, плеєрів, телефонів чи фотоапаратів; леза небезпечної бритви, один край якої може бути обгорнутий ізоляційною стрічкою; монета з загостреними краями; спеціальні персні з напаяними на них шматочками леза або загостреної металеві пластинки). При огляді кишень або сумок затриманого слід звернути увагу на наявність білого порошку (каніфолі), яким досвідчені кишенькові крадії натирають свої пальці для того, щоб під час вчинення крадіжки не вислизнули цінності.

Якщо йдеться про затримання жінки-крадія та проведення особистого обшуку, необхідно дотримуватись моральних норм, відповідно до яких особистий обшук повинен проводитись жінкою і в присутності жінок понятих. Але це як загальне правило. Жінки, які вчиняють кишенькові крадіжки, нерідко беруть з собою господарську сумку чи портфель з речами, перукою, окулярами, для того, щоб швидко змінити свою зовнішність. Виявлення вказаних предметів у ході обшуку може бути вагомим доказом проти затриманої крадійки. Траплялись випадки, коли для маскуванню жінки використовували малолітніх дітей. Це, у свою чергу, давало можливість не тільки, не викликаючи підозри вчиняти кишенькові крадіжки, а й ховати викрадене в одязі дитини. Саме тому, якщо разом із затриманою знаходиться дитина, то необхідно ретельно оглянути й одягу дитини [228, с.7].

Всі виявлені та вилучені у затриманого в ході особистого обшуку речі, предмети, документи та гроші показуються присутнім та описуються в

протоколі (при цьому не виключаються інші способи фіксації), а також упаковуються та опечатуються.

У протоколі особистого обшуку приводиться перелік вилучених предметів, вказується де вони виявлені (в кишені, у одязі); описуються їх індивідуальні ознаки; вказуються пояснення обшукуваного. Особливу увагу слід приділити стану, номіналу грошових купюр, як вони зложені тощо. Доцільно також зафіксувати як одягнутий затриманий, адже не виключена можливість, що він вчинив декілька кишенькових крадіжок у різних місцях. Потерпілі та свідки, зазвичай, краще запам'ятовують загальні ознаки зовнішності та його одягу, ніж риси обличчя.

У кінці особистого обшуку доцільно провести обстеження тіла затриманого, при цьому залучити до участі в дії лікаря або судово-медичного експерта. Злочинці можуть переховувати викрадене під пластирними наклейками на тілі або пов'язками. Тому при наявності таких слід запропонувати лікарю зняти їх та замінити іншими.

Однією з умов високої якості розслідування злочинів є широке використання при зібранні та аналізі доказів, науково-технічних досягнень, що стосуються різних галузей спеціальних знань. Найбільш поширеною та ефективною формою використання таких знань у кримінальному судочинстві є судова експертиза. Експертизою на досудовому слідстві називають слідчу дію, регламентовану кримінально-процесуальним законом, яка полягає у дослідженні, за завданням слідчого, особою, що володіє певними знаннями – експертом, наданих в його розпорядження матеріалів кримінальної справи, предметів та документів з метою встановлення фактичних даних, що мають значення для правильного, її розв'язання [26, с.340-344].

Визнавши за необхідне проведення експертизи, слідчий, керуючись статтями КПК України, зобов'язаний скласти про це мотивовану постанову. У практичній діяльності слідчих органів склалась така форма постанови про призначення експертизи, при якій:

- у вступній частині зазначається час (день, місяць, рік) та місце її складання, хто склав постанову, по якій кримінальній справі;
- в описовій частині коротко викладається суть справи, конкретні обставини, що зумовлюють необхідність проведення експертизи, зазначаються норми закону, на підставі яких призначається експертиза;
- у резолютивній частині формулюються питання, встановлюється, у разі необхідності, строк, призначається експерт або визначається експертна установа, до якої направляються матеріали, наводиться перелік матеріалів, що направляється на експертизу [109, с.14-19]. Особливий інтерес у даній постанові викликає складання резолютивної частини.

Перш за все, необхідно сформулювати питання. Вони не повинні виходити за межі компетенції та разом з тим повинні бути ретельно відредагованими, щоб уникнути двозначності питань, крім того, питання повинні бути визначеними, чіткими, зрозумілими, такими, що виключають їх неоднозначне тлумачення.

Експертам слід завжди пам'ятати, що слідчий зобов'язаний ознайомити підозрюваного з постановою.

На наш погляд, особливо необхідно приділити увагу формулюванню питань у постанові про призначення експертизи.

Питання, сформульовані у постанові про призначення експертизи, містять вимоги щодо відомостей, оснований на спеціальних знаннях, визначають предмет експертизи, вказують на характер очікуваних питань та загальну структуру.

Кожне питання містить у собі логічні посилання, тобто відому вихідну інформацію (що дано), а також вимоги певних відомостей (що потрібно встановити). При визначенні питань необхідно точно викласти похідну інформацію та конкретно сформулювати свої вимоги.

Практичний досвід та вивчення постанов слідчих про призначення експертиз дозволяє виявити типові помилки, яких припускаються при формулюванні питань, а також дати деякі рекомендації, пов'язані з вірною

постановкою питань. Питання повинні бути сформульовані точно, зрозуміло, ясно.

Точність питань полягає у відповідності викладених у них передумов встановленим фактам, а також у формулюванні вимог, необхідних для доказування обставин справи.

Одним із недоліків наявності похідної інформації, що міститься у питанні, є неточне визначення об'єктів дослідження.

Так, слідчий поставив перед об'єктом питання: "Чи однорідні надані об'єкти (валянок, рукавичка, пальто) та зразок за своїм складом?".

Із змісту питання повинно бути зрозуміло, які індивідуально–визначенні предмети або документи надаються експерту. Залежно від характеру предметів, наведений у змісті питання перелік відрізняючих ознак може бути різним. В одних випадках достатньо зазначити найменування об'єкта та його заводський номер, у інших ще й форму, колір, розміри, у третіх випадках описується упаковка, спосіб опечатування тощо. Відсутні дані, що індивідуалізують об'єкт, наприклад, у таких питаннях: „Яке найменування речовин, що знаходяться в пакетах №№ 1,2,3 ?”; „Який склад речовини № 1 та речовини № 2 ?” У наведених питаннях слід вказати ознаки речовин, наприклад, колір, запах, стан, а також зміст пояснюючих записів на конвертах. Присвоєння, в описовій частині постанови, порядкових номерів речовинам, як це було зроблено у другому прикладі, не виключало їх індивідуалізації у змісті питання.

Неточні питання – це питання, зміст яких протиречить або не відповідає описовій частині постанови. Наприклад, слідчий вказав в описовій частині постанови, що з місця пригоди вилучено ніж, зазначив, що було задане питання про те, чи є на металевому предметі, що вилучений з місця пригоди, частки тканин.

Точність питання виражається в повноті його змісту. Неправильною є постановка питань, що обмежують, з точки зору завдань розслідування, можливості експертизи. Так, на розгляд криміналістичної експертизи нерідко

ставляться питання про встановлення родової (групової) належності речовин (матеріалів) за складом, за хімічним складом, за структурою. Тим самим необґрунтовано обмежується дослідження інших ознак об'єктів.

Неповнота питання іноді в необґрунтованому обмеженні слідчим пошуку відповідей. Так, направивши для дослідження шматочок металу, що був сплавом олова зі свинцем і мав домішки інших металів, слідчий не виправдано „звужив” зміст питання, поставивши його так: „Чи є шматочок металу, вилученого у гр-на С., сріблом?”. Очевидно, що передумови, тобто вихідні дані питань, повинні містити точно встановлені факти, а інформація, необхідна від експерта, повинна відповідати обставинам, що встановлюються по справі. Неточність питання може ускладнити оцінку відповіді, тому що відповідь експерта і поставлене питання в значеннєвому відношенні сприймаються як єдине ціле.

Зрозумілість питання складається з його однозначності і можливості розв'язання. Однозначне питання, що однаково розуміється слідчим і адресатом, тобто експертом, особами, що ознайомлюються або можуть бути ознайомлені з постановами й іншими матеріалами справи. Зрозумілості питання сприяє передбачення слідчим можливих відповідей експерта, тому „формулювання питання містить у собі і визначення критеріїв обґрунтування відповідей”.

Питання необхідно сформулювати так, щоб його передумова була зрозуміла позаконтекстом з описової частини постанови. Питання, що містять посилання на „зазначені”, „згадані”, „наведені вище” обставини або матеріали справи, не завжди можуть бути однаково зрозумілі. Подібні відсилання пропонують не тільки експерту, але також підозрюваному й іншим учасникам процесу, що знайомляться зі справою, самим включити у питання необхідну вихідну інформацію. Однак виділення різними учасниками процесу тих самих даних, викладених (іноді неповно, непослідовно, зайво докладно) в описовій частині постанови, визначення їхнього обсягу, необхідного для постановки питання, може викликати ускладнення.

Невизначені також питання, в яких наводяться деякі вихідні дані, але одночасно вказується експертові на необхідність урахувати й „інші матеріали справи”, хоча конкретизація цих матеріалів не робиться. Якщо вихідні дані мають значний обсяг, то необхідно узагальнити ці дані, викласти їхню суть, маючи на увазі що деталі будуть узяті з відповідних матеріалів, які конкретизовані постановкою питання.

Неоднозначними є питання, що починаються словами: „чи можна”, „чи могли” тощо. Питання слідчого про те, чи могли наступити при визначених обставинах такі-то наслідки, і можуть розумітися, з погляду можливих відповідей, подвійно: 1) могли наступити такі наслідки; при цьому питання про те, що наслідки могли не наступити, не дозволяється; 2) наслідки могли бути, а могли не бути. Тому у випадках, коли необхідно одержати визначену відповідь, вірніше порушувати питання про належні, а не можливі наслідки. Зазвичай, вимоги конкретної відповіді не виключають також і питання про можливість настання визначених наслідків. Неоднозначним може виявитися також питання, що починається словом „правильно”, тому що „правильний” - це „не відступаючий від правил, норм установленого порядку”; „що відповідає дійсності” тощо.

Зустрічаються також питання, в яких пропонується установити, чи правильні показання свідка, підозрюваному. Іншими словами, потрібно встановити, чи відповідають їх свідчення дійсності, що входить до обов’язку слідчого, а не експерта. При необхідності перевірити шляхом призначення експертизи обставини, зазначені підозрюваним або іншою особою; необхідно об’єктивно, без посилань на показання, викласти їх при постановці питання.

Ясність питання полягає в його доступності, прозорості для розуміння не тільки експертом, але й особами, що не володіють спеціальними знаннями. Не відрізняється ясністю складне за будовою питання, що включає в себе кілька питань. Питання сприймаються ясно, якщо вони сформульовані у логічній послідовності: спочатку ставиться питання, відповідь на яке буде використана для вирішення наступного питання тощо. Ясність питання

залежить від того, чи правильно зроблена рубрикація, тобто чи виділені графічні питання, чи дотримані абзаци у тексті. Зазвичай питання виділяються за допомогою буквених і цифрових позначень (А... 1... ...а...). (Перелік питань...). Точність зрозумілості і ясність питань багато в чому залежить від дотримання мовних норм при їхньому формулюванні. При постановці питань уживаються мовні засоби, що властиві офіційно-діловому і науковому стилям мови. Для зазначених стилів характерні стислість викладу, використання нейтральної лексики спеціальних термінів, стандартних зворотів.

Формулюючи питання, необхідно уникати побутово-розмовних і діалектних слів та висловів. Спеціальними словами і термінами можна користуватися лише у тих випадках, коли їхня відсутність або заміна загальновідомими словами викликає не точність питання. Так небажане вживання словосполучень „об’єкт, що ідентифікується”, „ідентифікуючий об’єкт”, краще давати об’єктові конкретне або описове найменування. Ускладнює розуміння питань використання таких понять, як „зміст”, „структура”. Наприклад, слідчому необхідно було встановити належність гудзика, виявленого на місці події, піджакові підозрюваного. Перед експертом було поставлене питання: „Чи ідентичний даний гудзик за своєю будовою і змістом матеріалу гудзикам, що пришиті до піджака?” З питання не ясно, що розуміти під „будовою” і „змістом” матеріалу. Крім цього об’єктом, що ідентифікується у даному прикладі є не гудзик, а піджак.

Ті самі предмети бажано називати у постанові однаковими словами. Так, якщо об’єкт названий при першому згадуванні про нього порошкоподібною речовиною сірого кольору, то невмотивовано іменувати його потім „слідом нашарування часток сірої речовини”, „слідом сторонньої речовини” тощо. Відомо, що навіть синоніми мають різні значеннєві відтінки.

Таким чином, питання повинне формулюватися правильно, з погляду його семантики, синтаксису і граматики що знаходить своє вираження в точності, ясності і зрозумілості питання.

Типові питання бажано було б „прив’язувати” також до обставин, що встановлюються при розслідуванні визначених категорій справ, розглядати їх у зв’язку з методикою розслідування обставин злочину. Наприклад, доцільні рекомендації про те, які експертизи і шляхом рішення яких питань можуть прямо або побічно сприяти встановленню місця, часу, способу й інших найважливіших обставин, що доводяться по окремій категорії справ [210, с.45].

Однак, у практиці розслідування кримінальних справ про кишенькові крадіжки експертизи призначаються рідко. Разом із тим використання можливостей експертизи нерідко забезпечує отримання важливого доказу причетності підозрюваного до вчинення крадіжки.

Дактилоскопична експертиза проводиться у тих випадках, коли при огляді поверхні гаманця, сумочки або інших предметів, з яких було скоєно крадіжку, або викинутих кишеньковим крадієм знаряддя злочину, виявлені сліди пальців рук. Виявлення слідів пальців рук на цих предметах може свідчити про участь певної особи у вчиненні кишенькової крадіжки або причетності до неї.

На наш погляд, дактилоскопичну експертизу необхідно призначати і в тому випадку, коли у підозрюваного виявлені та вилучені речі, які впізнані потерпілим, з відбитками пальців рук. І на експертизу ці речі направляються разом із відбитками пальців підозрюваного та потерпілого.

Не слід забувати, що висновки дактилоскопичної експертизи допомагають встановити не тільки причетність особи до крадіжки, а й особу злочинця який зник або переховується [236, с.38].

У процесі розслідування кишенькових крадіжок може бути проведена експертиза встановлення цілого по частинах. Наприклад, якщо при проведенні особистого обшуку у підозрюваного виявлено невеликі шматочки підкладки сумки чи піджака потерпілого, які були вилучені затриманим разом з грошима, або якщо в кишені потерпілого залишаються шматочки (зазвичай куточки) грошей, а у підозрюваного вилучають грошові купюри з обрізаними

кутами. Ця експертиза призначається і в тих випадках, коли у підозрюваного вилучені частини предметів, які раніше належали потерпілому і склали єдине ціле (футляр фотоапарату, обрізаний ремінець або шнурок), а також коли, на місці крадіжки виявлено частину леза безпечної бритви, обгорнутої ізоляційною стрічкою чи пластиром, а у підозрюваного при обшуку місця проживання буде знайдений уламок леза. У вказаних випадках збіг досліджуваних об'єктів за лінією розрізу, розриву чи зламу є серйозним доказом проти підозрюваного.

У випадках, коли на одязі чи сумці потерпілого зроблені надрізи та порізи, що виявлені на грошових купюрах, вилучених у підозрюваного, то експерт-криміналіст при проведенні відповідних трасологічних досліджень може визначити, чи зроблені вони одночасно чи в різний час, встановити, що розрізи зроблені одним знаряддям, яке вилучене у підозрюваного.

Коли на одязі потерпілого чи на його сумці виявляють плями, схожі на кров, а на руках підозрюваного – невеликі порізи, то доцільно призначити в такому випадку судово-медичну експертизу (біологічне дослідження) з метою встановлення групової належності крові, адже кишеньковий злодій предметом, яким розрізає сумки, міг спричинити собі невелику травму під час вчинення крадіжки [228, с.8].

Залежно від конкретної ситуації та наявності достатніх підстав можуть призначатись і інші види експертиз (судово-хімічна, судово-матеріалознавча, товарознавча тощо).

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте основні способи організації початкового етапу розслідування.
2. Визначте особливості висунення слідчих версій на початковому етапі розслідування кишенькових крадіжок.
3. Яке значення має планування при розслідуванні кримінальної справи?

4. Розкрийте чинники, які викликають труднощі при розслідуванні кримінальних справ по кишеньковим крадіжкам.

5. Визначте особливості проведення огляду місця події при розслідуванні кишенькових крадіжок.

6. Специфіка допиту потерпілого, свідків і підозрюваного.

7. Охарактеризуйте особливості провадження обшуку у приміщеннях та особистого обшуку при розслідуванні кишенькових крадіжок.

8. Судова експертиза при розслідуванні кишенькових крадіжок.

Завдання:

1. Дослідіть 10 судових вироків цієї категорії за 2017 рік.

2. Визначте СРД, які найбільш часто зазначаються як доказова база у судовому засіданні.

3. Надайте пропозиції щодо тактики їх проведення.

РОЗДІЛ 3

ПРОФІЛАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КИШЕНЬКОВИХ КРАДІЖОК

3.1. Причини та умови, які сприяють вчиненню кишенькових крадіжок

Злочинна діяльність кишенькового крадія доволі специфічна не тільки з об'єктивної (зовнішньої) її сторони. Вона представляє також практичний інтерес з позиції обставин, що її викликають, які іноді досить складно пояснити. Ми вже зазначали у попередньому розділі, що існує думка про фатальну неможливість виправлення злодіїв, внаслідок успадкованої чи набутої психічної хвороби у вигляді kleptomaniї. Ми також згадували одного „класичного” кишенькового злодія-клептомана – героя Ільфа та Петрова – Шуру Балаганова, який маючи 50 тисяч карбованців, вчинив крадіжку гаманця в тролейбусі. І це, на думку деяких практичних працівників, перешкоджає правослухняній поведінці. Також відомий факт, що лише незначна частка кишенькових крадіїв, після відбуття покарання, стає на шлях виправлення. Саме тому виникає питання про причини настільки активної та стійкої антигромадської поведінки даної категорії злочинців. Щоб відповісти на це питання необхідно розглянути низку взаємопов'язаних факторів, які утворюють ту причину, і, перш за все, сукупність внутрішніх спонукань, потреб особи з зовнішніми обставинами, які зумовлюють формування мотивів і виникнення рішучості на вчинення злочину [73, С.58]. Таким чином, в основі спонукання людини до вчинення того чи іншого злочину лежать його внутрішні потреби. Саме вони є основою для формування цілей поведінки та пізнання тих об'єктів, на які направлена дія людини [85, С.180].

Дослідження кримінологічної детермінації є досить важливим, як для розуміння механізму злочинної поведінки особи, так і для розробки практичних рекомендацій з її попередження.

Більшість юристів, висвітлюючи вказану проблему, наводять чіткий поділ між причинами та умовами злочинів, зазначаючи, що в якості перших

служать „... ті соціальні явища, які взяті в бінарному ланцюгу, породжують та відтворюють злочинність та злочини, як свій закономірний наслідок”, а в якості других, – „такі явища, які самі не породжують злочинність та злочини, а сприяють, полегшують, інтенсифікують: а) формування та б) дія причини” [146, С.116].

Найбільш складним питанням кримінологічної детермінації є питання про причини злочинності. На думку В.Н. Кудрявцева, „проблема причин злочинності – центральна та сама складна з всіх кримінологічних проблем” [148, С.3], а розглядати її необхідно „... комплексно і до того ж на декількох рівнях: індивіду, малих соціальних груп, суспільства взагалі” [150, С.175].

Існує поділ причин злочинності на об’єктивні мікроструктурні (першопричини), мікроструктурні (безпосередні) та суб’єктивні (особисті). У зв’язку з тим, що „кримінально-судові та виправно-трудова складові системи впливу на злочинність можуть впливати на суб’єктивні причини злочинної поведінки”, суперечки з приводу останніх набуває важливе теоретичне значення. Так, Н.Ф. Кузнецова зазначає, що „... безпосередньою причиною злочинності (і злочину) є суб’єктивний фактор: дефекти психології індивідуумів, соціальних спільнот” [151, С.13].

„Працівники поліції та ВТУ, – пише Ю.М. Антонян, – повинні чітко усвідомлювати, що людина вчиняє злочин тому, що такі психологічні особливості його особистості, які склались в ході його індивідуального життя. Зовнішні обставини виступають лише в якості умов” [189, С.68].

Слід наголосити, що більшість вчених, на відміну від Н.Ф. Кузнецової, визнають як складову частину причини – вплив несприятливої ситуації на поведінку особи [150, С.175; 9, С.4]. На їх думку, причини окремого злочину (індивідуальної злочинної поведінки) є „взаємодія негативних морально-психологічних якостей особистості, які склались під впливом несприятливих умов морального формування індивіду, з зовнішніми об’єктивними обставинами (конкретної ситуації), породжує намір і рішучість вчинити даний злочин, або сприяє цьому” [9, С.4].

На наш погляд, є цілком слушною думка Б.Ф. Волженкіна, який вказує, що ситуація ніколи не може розглядатись в якості самостійної причини злочину. „Коли підкреслюється вина людини в вчиненні злочину, практично стверджується, що ніяка ситуація не може розглядатись як причина вчинення даного злочину. Якщо людина діяла свідомо – це означає, що навіть несприятлива ситуація давала їй можливість вибору поведінки, значить вона сама в силу своїх соціальних якостей обрала злочинний шлях розв’язання цієї ситуації з числа об’єктивно можливих” [49, С.162].

Оскільки нас, у першу чергу, цікавлять причини кишенькових крадіжок як злочинів, поєднаних родовим об’єктом посягання та способу їх вчинення (своєрідність якого викликана обов’язковою присутністю потерпілого при вчиненні крадіжки), то нижче ми розглянемо структуру причини цих злочинів.

Специфічною причиною кишенькових крадіжок є наявність антисоціальної орієнтації в індивідуальній психології цих злочинців, що виражається як в небажанні отримати нетрудові доходи, так і у потягу до паразитизму – тобто до ухиленню від суспільно корисної праці та до життя за рахунок суспільства.

Кишеньковим крадіям, як зазначалося вище, найбільш притаманні дві риси – користь та паразитизм. Для цих злочинців характерне не скільки накопичення, стільки глибока дефектність трудової психології, неприйняття принципу розподілу матеріальних благ.

Не так часто серед кишенькових крадіїв зустрічається мотивація користі-потреби. Більш за все вона притаманна неповнолітнім злочинцям, крадійкам – одиноким матерям, які мають на утриманні багатьох дітей (це більше стосується осіб циганської національності), та злочинцям похилого віку.

Що стосується психології паразитизму у кишенькових крадіїв, то по мірі продовження ними злочинного способу життя виникає посилення її впливу, про що свідчить той факт, що серед кишенькових крадіїв-рецидивістів значно

більше осіб не зайнятих суспільно корисною діяльністю, ніж у осіб вперше засуджених за вчинення кишенькової крадіжки.

Ці відмінності пояснюються тим, що досвідченим злодіям ніколи працювати із-за вчинення ними кишенькових крадіжок. Більш того, вони менш потребують надходження офіційних прибутків, ніж крадії-початківці, злочинний прибуток яких ще нестабільний та незначний. Крім того, загальновідомо, що раніше засудженому набагато важче адаптуватись до нормального життя в суспільстві (складніше отримати житло, роботу тощо).

До того ж, у крадіїв-професіоналів, переважно професіональних, спостерігається ще одна специфічна потреба – це прагнення до підтримки крадійських навичок. Іншими словами, навіть за відсутності матеріальної потреби професіонал вчинить кишенькову крадіжку, щоб не втратити кваліфікацію. Таким чином, кишеньковий крадій, на відміну від інших категорій злочинців, перебуває як би у постійній готовності. Елементами мотивації виступають не тільки інтереси та цілі, а й продумані до деталей засвоєні способи їх досягнення.

Під час тривалого та систематичного повторення одних і тих же дій, направлених на отримання протиправного прибутку для задоволення одних і тих же інтересів, бажань, у багатьох кишенькових крадіїв виробляється звичка, яка може перейти в азарт, а іноді навіть і в пристрасть. В їх свідомості злочинна поведінка починає виступати в якості певної норми з чітко зумовленою установкою на вузьку злочинну діяльність, що робить майже неможливим їх виправлення. До того ж не можна забувати, що систематичне вчинення одних і тих же злочинів сприяють набуттю крадієм злочинних навичок та спритності, що робить його менш уразливим з боку поліції [73, С.59].

У перелік умов, які сприяють вчиненню кишенькових крадіжок, повинні бути включені наступні обставини:

а) низький рівень життя широких прошарок населення держави. Красномовним показником цього є той факт, що прибутки значної частини

людей нижче або дорівнюють прожитковому мінімуму. На наш погляд, дана обставина певним чином штовхає окрему категорію громадян на вчинення корисливих злочинів, у тому числі, – на кишенькові крадіжки;

б) наявність великого скупчення людей (потенційних потерпілих від кишенькових крадіжок) у торговельних приміщеннях, підприємствах, на транспорті, що в значній мірі полегшує злодіям вчинення вказаних злочинних дій;

в) недостатньо ефективна організація діяльності Національної поліції України, і перш за все, апаратів карного розшуку в боротьбі з кишеньковими крадіжками. Основними причинами такого становища є: завищення значимості в оцінці діяльності Національної поліції відсотка розслідування злочинів. У зв'язку з цим на практиці прагнуть реєструвати тільки випадки затримання кишенькових крадіїв на „гарячому”; віднесення керівниками Національної поліції України кишенькових крадіжок до категорії малозначних злочинів, що із-за великої завантаженості всіх співробітників призводить до згортання боротьби з цим видом злочинної діяльності.

Серйозним недоліком у діяльності існуючих оперативно-пошукових груп є той факт, що більшість співробітників, які входять до їх складу, недавно розпочали свою роботу у вказаних підрозділах і мають незначний досвід. Також, однією із головних причин вчинення такої ситуації є бажання просунути по службовим сходинкам. У результаті – нестабільність кадрів, що робить неможливим створення в оперативно-пошукових групах професійного ядра працівників, які можуть виконувати складні завдання з виявлення та затримання досвідчених кишенькових крадіїв;

г) безтурботність потерпілих. Не дивлячись на те, що кишенькові крадії (особливо досвідчені) діють приховано, все ж у багатьох випадках потерпілі не в змозі чинити їм опір.

Аналіз дослідницького матеріалу дає підстави зробити висновок, що до сукупності приводів, які „штовхають” особу на вчинення кишенькових крадіжок, слід віднести:

- термінову необхідність здобуття готівки (на придбання алкогольних напоїв, наркотиків, для розрахунку з боргами тощо);
- проведення в місцях, які відвідує злочинець, ярмарок, виставок, концертів тощо.

Причиною вчинення злодієм кишенькової крадіжки у конкретної потерпілої особи може бути:

1) явна безтурботність потерпілого стосовно здійснення контролю за своїм майном (особливо коли потерпілий перебуває у стані алкогольного сп'яніння). Часто про безпечність свідчить ситуація, коли гаманець видно з кишені його одягу чи сумки;

2) наявність у потерпілого великої кількості ручної поклажі, що ускладнює здійснення контролю за їх збереженістю;

3) незручне розташування потерпілого. Наприклад, його щільно „затисли” у натовпі (переповнений транспорт), тиснення на нього з усіх боків не дає можливості відрізнити ненавмисні поштовхи, ривки та дотики громадян, які знаходяться поруч, від дій кишенькового крадія.

З перерахованих причин вчинення конкретної кишенькової крадіжки безтурботність потерпілого заслуговує на детальніший розгляд. Виявляється, що в багатьох випадках прояву безтурботності стосовно збереження свого майна не останню роль відіграла віктимність потерпілого і, перш за все, негативний вплив його особистості і поведінки на розвиток злочинної ситуації. Це може бути пов'язано з незнанням громадянами особливостей даної категорії злочинів. В умовах великого скупчення людей безтурботність створює додаткові умови для безпечного вчинення крадіжки. Іноді кишеньковим крадіям навіть не потрібно створювати давку, оскільки самі потерпілі утворюють її в черзі, при посадці у транспорт, на концерті, при цьому зовсім не турбуючись про вміст своїх кишень і сумочок. В іншій категорії потерпілих, навпаки, безтурботна поведінка викликана повною впевненістю про недосяжність місць зберігання грошей, які зашивають в одягу (найчастіше це роблять громадяни, які приїждять до міста з сільської

місцевості). Подібна впевненість доволі помилкова, адже для досвідченого крадія це не є перешкодою. Практиці відомі випадки, коли гроші вирізались з нижньої білизни, куди їх ретельно зашивала потерпіла особа. Тому головним перешкоджаючим фактором для кишенькового крадія є пильність громадян. Кишеньковий крадій ніколи не наважиться на крадіжку, якщо при готуванні до неї він впевниться у постійній пильності імовірної жертви злочину [73, С.62].

Як зазначав Е.Е. Центров, і ми погоджуємося із цим твердженням, кишеньковий крадій обирає собі жертву „серед осіб неуважних, а також тих, чия увага чимось відволікається або дуже легко відволікти” [234, С.68-69].

Такі, на наш погляд, основні причини, умови та причини вчинення кишенькових крадіжок, але залежно від окремих особливостей вони можуть бути іншими. Їх необхідно виявляти та обов’язково враховувати при організації попереджувальної та профілактичної роботи.

Також не слід забувати про своєрідне „реагування” правоохоронних органів на заяви громадян про кишенькову крадіжку. Розуміючи безперспективність розслідування справи про такі крадіжки (якщо крадій не затриманий „на гарячому”), не бажаючи свідомо погіршувати відсоток розслідування кримінальних правопорушень підрозділами Національної поліції України, у випадку внесення відомостей до ЄРДР за фактом злочину, у кращому випадку заяву реєструють, переконуючи потерпілого писати в ньому не про крадіжку гаманця, а про його зникнення, а в гіршому випадку, коли сума викраденого коливається в межах ста гривень, взагалі не приймають заяву, оскільки потерпілий не дуже на цьому наполягає. Він також розуміє, що знайти злодія, а тим більше викрити його, практично не можливо (навіть проводячи тактично грамотно слідчі та оперативно-розшукові дії).

Саме тому в апаратах карного розшуку немає достатнього обліку зареєстрованих кишенькових крадіжок, а також узагальнених відомостей про кількість заяв, які надійшли в органи внутрішніх справ (а також про зникнення грошей, документів та цінностей), тобто інформації, за характером якої можна

об'єктивно судити про стан та динаміку кишенькових крадіжок. Крім того практичні працівники часто відносять кишенькові крадіжки до числа малозначимих злочинів, внаслідок чого і реагують на них не так активно, як на тяжкі злочини (на ті ж самі квартирні крадіжки або вуличні грабежі). Насправді, середня сума шкоди від однієї кишенькової крадіжки складає 150 – 350 гривень, що традиційно вважається малозначимою. Злочинці добре знають про таке ставлення працівників правоохоронних органів до кишенькових крадіжок і, зрозуміло, користуються цим. Таке становище і призводить до того, що латентність кишенькових крадіжок сягає 90-95%.

Отже, ставлення правоохоронних органів до заяв про кишенькові крадіжки, формує у населення негативну думку про оцінку діяльності цих органів із захисту їх законних прав та інтересів. Адже кожного окремого потерпілого, з точки зору його індивідуальної оцінки, визнання злочину дрібним (незначним) зовсім не втішає. А оскільки жертв кишенькових крадігів багато, то їх вплив на формування суспільної думки про роботу Національної поліції України доволі суттєвий і на цей фактор необхідно зважати.

3.2. Основні напрями і засоби попередження кишенькових крадіжок

Протягом деякого часу попередження кишенькових крадіжок зводилося лише до заходів кримінально-правового впливу. Значна кількість працівників поліції і дотепер вважає єдиною ефективною мірою попередження кишенькових крадіжок – це затримання крадія на місці вчинення крадіжки з подальшим засудженням та ізоляцією від суспільства.

Безумовно, випадки відмови крадігів від злочинної діяльності трапляються досить рідко. Але це говорить не про неможливість застосування профілактичних заходів, а навпаки, про низький рівень попереджувальної діяльності, особливо, що стосується попередження кишенькових крадіжок. В органах внутрішніх справ, наприклад, на сьогодні, немає конкретних узагальнених розробок і методичних рекомендацій по організації розслідування і попередження кишенькових крадіжок.

Суворість покарання не зумовлює реального виправлення крадія. Якщо звернутися до історії попередження кишенькових крадіжок, то можна побачити різке протиріччя між репресивними заходами та їх кінцевим результатом. Так, у середньовічній Русі за крадіжки, скоєні вперше, вирізали ніздрі, клеймували розпаленим залізом, при повторній – відсікали кінцівки, при третій – вважали непоправними і піддавали смертній карі. Однак у дні публічних страт над крадіями в Москві, поблизу Лобного місця, вчинялись кишенькові крадіжки у зівак, які збирались, щоб подивитись на подію. Не має такого суттєвого стримуючого значення суворість кримінального покарання і в наші дні. З тією ж легкістю, після відбуття незначного покарання, кишенькові крадії починають скоювати крадіжки. Хоча, як ми згадували раніше, у 20-х роках радянська поліція винайшла досить оригінальний спосіб боротьби з кишеньковими крадіями та картковим шахраям – їм переламували пальці.

Покарання, як цілком слушно зазначалось в юридичній літературі, є складовою частиною попереджувальних мір, що застосовуються суспільством до правопорушника [108, С.112]. Не дивлячись на те, що в боротьбі зі злочинністю покарання є не єдиним засобом, однак у справі впливу на осіб, визнаних судами винними в вчиненні злочину, воно є основним. Як вказує І.М. Гальперін, якщо ефективність юридичної відповідальності повинна оцінюватись через досягнення цілей, визначених в сфері боротьби з правопорушеннями, і саме у вдосконаленні засобів, шляхів, методів досягнення мети покарання слід вбачати центральну ланку в забезпеченні його максимальної ефективності [56, С.69]. Таке вдосконалення неможливе без розуміння питання про механізм попереджувального впливу на злочинність за допомогою покарання.

Ефективність застосування покарання, як вказує І.І. Карпец, досягається сполученням двох основних моментів. По-перше, при призначенні судом таких видів покарання, як позбавлення волі злочинець фактично позбавляється можливості вчиняти нові злочини. Таким чином, суспільство відгороджує себе

від злочинних посягань з боку даної особи і в той же момент використовує час відбування ним покарання для його виправлення. По-друге, сам факт передбачуваності кримінальним законом покарання здійснює психологічний вплив на психологічно нестійких людей у цілому і на самого злочинця, який несе покарання [108,С.112].

Запобігання та припинення злочинів взагалі, а кишенькових крадіжок в особливості, – доволі складний і багатогранний процес. Складність цього процесу зумовлюється ще тим, що кожний етап розвитку злочину (формування умислу, готування до злочину та замах на нього) потребує вжиття певних мір, направлених на те, щоб не допустити вчинення злочину. Ці міри надзвичай різноманітні як за своїм характером, так і за своєю організацією та тактикою здійснення.

Виходячи зі специфіки злочинів, що розглядаються, слід виділити та розглянути загальні та індивідуальні профілактичні міри, що здійснюються органами внутрішніх справ.

Міри загальної профілактики направлені на виявлення, усунення та нейтралізацію причин та умов, які сприяють вчиненню окремих видів злочинів. Вони повинні забезпечуватись, перш за все, комплексними планами профілактики правопорушень, що розробляються органами внутрішніх справ сумісно з органами місцевого самоврядування у відповідності з планами соціального розвитку району, міста тощо.

Їх, у свою чергу, можна поділити на організаційні, інформаційно – аналітичні та ті, що безпосередньо впливають на криміногенні фактори.

Міри організаційного характеру складають основу всієї попереджувальної діяльності. Ця діяльність забезпечується, перш за все, комплексними планами профілактики правопорушень, що розробляються органами внутрішніх справ у відповідності з планами соціального розвитку відповідного регіону.

Вибір найбільш оптимальних та дієвих заходів загальної профілактики кишенькових крадіжок залежить від інформаційно–аналітичної бази. Якщо в

цілому в боротьбі зі злочинністю та по окремих видах проводяться кримінологічні та соціологічні дослідження, дані яких, згодом, беруться за основу при прийнятті управлінських рішень, то стосовно кишенькових крадіжок майже всі органи внутрішніх справ обмежуються лише статистичною звітністю, що і зумовлює, у сукупності з іншими причинами, суб'єктивний характер, самий низький рівень попередження кишенькових крадіжок.

Для отримання необхідної інформації відповідні підрозділи НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ, залежно від поставленої мети, використовують об'єктивні джерела інформації, які слід розділити на дві групи.

До першої групи відносять джерела, інформація з яких поступає в органи внутрішніх справ: заяви та повідомлення від громадян про злочин, повідомлення громадськості та посадових осіб, повідомлення в засобах масової інформації. Другу групу представляють джерела інформації, збір яких залежить від працівників поліції: матеріали кримінальних справ, відмовні матеріали, дані, отримані в ході проведення оперативно – розшукових дій.

Вся зібрана інформація повинна бути ретельно вивчена і систематизована, що дозволить: володіти відомостями про результати проведених заходів; мати дані, що характеризують контингент крадіїв та особливості їх злочинної діяльності; своєчасно вживати певні заходи по усуненню криміногенних факторів, які сприяють злочинній діяльності крадіїв; приймати своєчасні заходи з усунення причин та умов вчинення кишенькових крадіжок.

До таких заходів, наприклад, можна віднести повідомлення адміністрації підприємств, установ та організацій про ті недоліки, які сприяють кишеньковим крадіжкам. Це здійснюється шляхом направлення подання слідчого та органом внутрішніх справ в цілому. В першому випадку відображається інформація, яка стосується причин та умов конкретного злочину, у іншому – відображає результати узагальнених даних.

Взагалі, типової форми подання немає. Хоча, виходячи із завдання цього документу можна визначити, що подання – це процесуальний акт, який містить рішення слідчого (органу дізнання), пов'язане з виявленням і прийняттям мір з усунення причин та умов, які сприяють вчиненню злочину та покладає на посадових осіб підприємств, установ та організацій обов'язок усунути обставини, що сприяли вчиненню злочину. В ньому повинні бути чітко відображені всі обставини, що обумовили вчинення злочину, а також міри, які, на думку слідчого, слід виконати для усунення причин та умов, які сприяли вчиненню злочину.

Запропоновані слідчим міри повинні:

- 1) ґрунтуватися тільки на встановлених фактах та зібраних доказах;
- 2) не повторювати вимог чинних нормативних актів, інструкцій міністерств та відомств, правил чи технічних умов;
- 3) бути безпечними для життя та здоров'я громадян, такими, що не принижують їх честь та гідність, морально прийнятними та юридично допустимими;
- 4) бути сприятливими та доцільними з економічної точки зору і не порушувати виробничу діяльність підприємств, установ та організацій;
- 5) бути такими, які реально виконати;
- 6) містити конкретні пропозиції з усунення причин та умов.

Разом із тим, у силу специфіки даної категорії злочинів та особливостей контингенту крадіїв направлення узагальненої інформації в справах про кишенькові крадіжки не достатньо ефективно на відміну від попередження інших видів злочинів. Однак це може суттєво вплинути на усунення умов, які сприяють вчиненню кишенькових крадіжок у магазинах, на ринках і транспорті, а також обставин негативного формування особистості в школі чи трудовому колективі.

Крім цього, реагування адміністрацій підприємств, установ та організацій на подання Національної поліції України, як свідчить практика, дуже низьке. Це зумовлюється відсутністю контролю з боку Національної

поліції України за виконанням своїх рекомендацій. Ми розділяємо думку О.І. Гурова, що для вирішення вказаної проблеми необхідно використати можливості комплексного планування, створюючи контрольні групи з працівників правоохоронних органів та відповідних державних, громадських організацій, а також координаційних рад по боротьбі з правопорушеннями [73, С.43].

До останньої групи заходів загальної профілактики відносять заходи з усунення та нейтралізації причин та умов, що сприяють вчиненню кишенькових крадіжок. Це цільові операції і рейди, подання Національної поліції України та правова пропаганда.

Досить суттєвий профілактичний ефект мають операції та рейди, що розробляються і проводяться в зв'язку з ускладненням оперативної обстановки з метою попередження різного роду правопорушень. Як правило, результати операцій відображаються в оперативній обстановці: протягом певного проміжку часу спостерігається значне зниження кількості злочинів, у тому числі й кишенькових крадіжок.

Особливе місце в системі загальних заходів попередження, пов'язаних з віктимологічним аспектом, відводиться правовій пропаганді, ефективність якої полягає в доведенні відповідної інформації до населення через засоби масової інформації (газети, радіо- та телепередачі, мережі Інтернет, оголошення тощо).

Практичний досвід дозволяє зробити висновок, що юридична необізнаність більшості потерпілих в значній мірі знижує рівень профілактики злочинів. На наш погляд, в організації попередження кишенькових крадіжок повинно відводитись значне місце. Необізнаність населення по цьому питанню стане зрозумілою, якщо звернутись до аналізу публікацій у засобах масової інформації за останні роки. Працівниками Національної поліції України постійно готується значна кількість матеріалів стосовно профілактики правопорушень, але кишеньковим крадіжкам присвячено тільки дві статті (Одеська інформаційно-аналітична газета „Гроші” №1-2 (73-74) січень

2006р.с.12). Не прозвучало на цю тему передач по радіо- та телебаченню (за виключенням двох-трьох телепередач на місцевих телевізійних каналах Києва та Харкова – 28.12.2005 ТРК „Сімон” „Опергрупа на выезд”). Лише в мережі Інтернет на двох російських порталах містилися статті, публіцистичного характеру, в яких громадяни попереджались про небезпеку від кишенькових крадіжок. Хоча доволі оригінальний та ефективний спосіб попередження кишенькових крадіжок обрала адміністрація мережі супермаркетів „Таргет” м. Харкова: при вході у торговельний зал, на стіні вивішений стенд, на якому знаходяться фотографії кишенькових крадіїв, які „працюють” у магазинах.

Між тим закордонний досвід попередження кишенькових крадіжок за допомогою широко організованого інформування населення та іноземців про вказаний вид злочину повністю себе виправдав. Так, у 1972 році під час проведення Олімпійських ігор у Мюнхені, управління місцевої поліції, враховуючи розповсюдженість у країні кишенькових крадіжок та неможливість повного попередження злочинів своїми силами, вирішило цю проблему наступним чином.

Управлінням було підготовлено яскраво оформлене звернення у кількості 10 тисяч екземплярів, які щодня розклеювались у громадських місцях ротою солдат. У зверненні коротко і досить переконливо говорилось про необхідність слідкувати за своїми особистими речами, а саме: „Ми радими вам закривати машину на ключ, не залишати ваші речі на видному місці. Слідкуйте за своєю власністю на вокзалі, у готелі, натовпі. Не залишайте кишеньковим крадіям ніяких шансів. Баварська поліція бажає вам приємного проведення часу. Ми не можемо бути всюди!”. Це звернення, у сукупності з посиленними оперативними заходами, дозволило значно послабити активність кишенькових крадіїв [73, С.64].

Зрозуміло, що не обов’язково вирішувати проблему саме таким чином. Однак слід підкреслити актуальність та ефективність своєчасного доведення до населення інформації, направленої на підвищення його пильності, тим більше, що в органах внутрішніх справ для цього є всі можливості. Адже

майже кожного дня в ефірі деяких телевізійних каналів з'являються відповідні передачі чи то документальні фільми, але всі вони іншої тематики.

Індивідуальна профілактика направлена на попередження, пов'язане з усуненням причин та умов негативного формування особистості, на подолання стійких антисоціальних поглядів, звичок тощо. Для кишенькових злодіїв характерно останнє.

Як у першому, так і в другому випадку заходи індивідуальної профілактики можна поділити на: 1) забезпечення виявлення, здійснення обліку криміногенних осіб; 2) ті, що сприяють подоланню негативних антигромадських нахилів, звичок і потреб.

Практика боротьби з кишеньковими крадіжками свідчить про те, що схильних до вчинення вказаних злочинів, слід виявляти з числа:

- раніше судимих за вчинення кишенькових крадіжок;
- судимих за інші майнові злочини;
- наркоманів, алкоголіків та осіб, які систематично зловживають спиртними напоями;
- жебраків;
- тих, що займаються азартними іграми;
- „проблемних” підлітків.

Від того, наскільки своєчасно організовано виявлення криміногенних осіб, залежить ефективність попередження кишенькових крадіжок. Однак у роботі по виявленню крадіїв та осіб, які схильні до вчинення кишенькових крадіжок, нерідко упускаються самі прості та надійні способи, у зв'язку з чим і утворюються невиправдані труднощі, витрачаються значні засоби і сили Національної поліції України. Це, як правило, зумовлюється великим рівнем спеціального рецидиву крадіїв та недостатньо гнучкої системи їх обліку.

Як відомо, кишеньковий крадій, що звільняється з місця позбавлення волі, за всіма документами вважається як особа, судима за крадіжку, у зв'язку з цим кишеньковий крадій виходить з поля зору працівників поліції. При

цьому, не слід забувати про той факт, що належність до середи кишенькових крадіїв злочинці приховують.

Усі сучасні заходи профілактики не в змозі вирішити дану проблему, але головне – вони розкривають її актуальність та показують практичне значення. Саме тому, враховуючи особу кишенькового крадія, було б доцільно вирішити це питання централізовано, на рівні всієї країни. Для цього, наприклад, у довідці про звільнення ставити, поряд зі статтею Кримінального кодексу, вид крадіжки. Саме так, на наш погляд, можна позбавити кишенькового крадія можливості ухилитися від обліку під видом судимості за інші крадіжки чужого майна.

Виявлення кишенькових крадіїв, а також осіб, від яких в силу їх антигромадської поведінки можна чекати вчинення даного виду злочинів, закінчується їх перевіркою та взяттям на відповідні види обліків з метою здійснення оперативного спостереження та індивідуально-профілактичного впливу. При цьому особливу увагу слід приділяти обліку затриманих за підозрою в кишенькових крадіжках. У випадку, якщо така особа позитивно реагує на зроблене йому застереження, продовжує безцільно з'являтися в місцях вчинення кишенькових крадіжок, то вона (особа) може бути залучена в активну агентурну розробку. На думку В.В. Лунєєва, індивідуальна профілактика, у порівнянні з іншими напрямками діяльності, найбільш оперативна, не потребує безпосереднього розв'язання великих соціально-економічних та інших проблем життя суспільства і може здійснюватись різними суб'єктами профілактики в будь-яких умовах життя, побуту, діяльності та дозвілля [161, С.162].

Високі показники ефективності індивідуальної профілактики досягаються за умови правильного визначення організаційних форм виховання, до яких відносяться безпосередній та опосередкований вплив. При цьому, слід враховувати основні принципи що відображають специфіку індивідуальної профілактики – цілеспрямованість, системність, облік

особистих особливостей особи та його найближчого оточення, комплексне використання засобів при різноманітні методів впливу.

Безпосередній вплив включає в себе комплекс заходів, переважно негласного характеру, які здійснюються оперуповноваженим карного розшуку та дільничним інспектором поліції відносно осіб з стійкою антигромадською поведінкою, особливо раніше судимих.

Опосередкований вплив реалізується через родичів підоблікового, вчителів, колег по роботі, а також через громадські організації та адміністрації підприємств, установ та організацій. Але навіть і в цьому випадку участь поліції в індивідуальній профілактиці кишенькових крадіїв обов'язкова.

Диференціація організаційних форм індивідуального попередження в залежності від особи, стосовно якої здійснюється профілактика, необхідна тому, що дозволяє більш раціонально використовувати сили та засоби працівників Національної поліції України та зосереджувати увагу на більш важливих дільницях роботи.

Успішна профілактика кишенькових крадіжок у більшості залежить від ефективності застосування кримінально-правових норм. У зв'язку з цим необхідно більше уваги приділяти своєчасному притягненню до відповідальності осіб, які ведуть антигромадський спосіб життя, систематично займаються жебрацтвом тощо.

Крім цього, у системі заходів індивідуальної профілактики важливе місце відводиться адміністративному нагляду. Однак у попередженні кишенькових крадіжок він відіграє лише незначну роль. Адміністративний нагляд досягне цілі попередження кишенькових крадіжок, як слушно зауважив О.І. Гуров, у тому випадку, коли будуть забезпечені три основних умови його здійснення.

1. Своєчасне виявлення осіб, які підлягають взяттю під адміністративний нагляд, що досягається сукупністю гласних на агентурних заходів. Оскільки право встановлення нагляду належить і адміністрації КВУ, то вагомого значення набуває взаємодія оперуповноважених карного розшуку

з працівниками оперативних частин виправних установ. У процесі такої взаємодії з'ясовуються та уточнюються дані, що характеризують особу взятого під нагляд правопорушника, визначаються найбільш результативні форми та методи індивідуального впливу. Особливо ретельно встановлюються наміри піднаглядних, їх зв'язки в кримінальному середовищі та інші питання оперативного характеру.

2. Диференційований підхід до вибору обмежуючих заходів, на підставі особистих даних піднаглядного, його крадійської спеціалізації (час, місце, спосіб вчинення крадіжок). Доцільно, наприклад, заборонити відвідувати не ті пункти міста, де є „питні” заклади, як це частіше робиться, а райони розташування крупних магазинів, ринків та інших місць активної діяльності кишенькових крадіїв. В усіх випадках для попередження гастролування злодіїв встановлюється обмеження виїзду за межі міста (району).

3. Постійний оперативний контроль, який в силу специфіки дій кишенькового крадія повинен бути значно вище, ніж за іншими категоріями піднаглядних. Контроль здійснюється в місцях можливої появи кишенькового крадія за допомогою помічників оперуповноваженого карного розшуку, а за місцем проживання чи роботи – за допомогою агентів і довірених осіб [73, С.51].

При здійсненні оперативного спостереження оперуповноваженим і дільничним інспектором слід перевіряти піднаглядних не тільки за місцем проживання, але й за місцем роботи. Останнє, як свідчить практика, робиться рідко (можливо в наслідок великого робочого навантаження). Між тим відомі не одині випадки, коли піднаглядний, використовуює роботу для прикриття злочинної діяльності. Знаючи, що в робочий час поліція ним не цікавиться, він під будь-яким приводом залишає робоче місце і вчиняє кишенькові крадіжки.

Для посилення оперативного контролю доцільно в окремих випадках практикувати спостереження за піднаглядними кишеньковими крадіями на шляху до роботи та до дому. Особливо важливо це робити в дні заробітної платні на підприємствах, установах, які кишеньковим злодіям відомі. Справа в

тому, що кишеньковий крадій, що перебуває під адміністративним наглядом, пристосовується до обмежуючих заходів і, не порушуючи їх, намагається вдатися до отримання злочинного прибутку під час пересування, пов'язаного з його трудовою діяльністю.

Для того, щоб викоринити кишенькові крадіжки або хоча б значно їх скоротити, слід активізувати ранню індивідуальну профілактику правопорушень серед неповнолітніх, які є основним джерелом поповнення середовища злодіїв-крадіїв. Тому виключної уваги з боку працівників поліції та громадськості потребують випадки кишенькових крадіжок, що вчиняються підлітками. Саме на даному етапі формування особистості існує реальна можливість назавжди перервати її негативну направленість.

У попередженні злочинів неповнолітніх дуже важко забезпечити чітку та постійну взаємодію кримінальної поліції у справах дітей з оперативно-пошуковими групами, яка сьогодні, на жаль, практично відсутня. А між тим саме оперативно-пошукові групи, у силу специфіки своєї роботи, мають можливості виявляти неповнолітніх кишенькових крадіїв та контролювати їх діяльність в місцях імовірного вчинення крадіжок.

Ми багато зазначали про значення та результати взаємодії працівників різних підрозділів Національної поліції України у розслідуванні кишенькових крадіжок, але особливого значення ця взаємодія набуває в справі попередження даної категорії злочинів. Взаємодія апаратів карного розшуку з іншими службами та підрозділами Національної поліції України у боротьбі з кишеньковими крадіжками є одним з головних принципів організації роботи названих апаратів, оскільки це дозволяє ефективно й економно використовувати сили і засоби, що є в наявності, своєчасно реагувати на зміни оперативної обстановки. В цьому значенні взаємодія апаратів карного розшуку слід розглядати, перш за все, як великий резерв у підвищенні боротьби з кишеньковими крадіжками. Саме тому необхідно подальше підвищення ролі, ініціативи та відповідальності апаратів карного розшуку за

організацію взаємодії служб та підрозділів Національної поліції України, у тому числі дільничних інспекторів поліції, у боротьбі із цим видом злочинів.

Організаційну основу взаємодії карного розшуку з іншими службами та підрозділами Національної поліції України складає оперативне, погоджене за ціллю, містом і часом маневрування силами та засобами, яке витікає з всебічного вивчення та аналізу оперативної обстановки.

Ефективність взаємодії карного розшуку з іншими службами міськрайоргану внутрішніх справ у боротьбі з кишеньковими крадіжками може бути досягнута при обов'язковому дотриманні низку умов. Перш за все повинні бути чітко визначені взаємодіючі ланки, їх завдання та об'єм, функційні обов'язки, обрані форми взаємодії та встановлені конкретні виконавці, яким повинні бути роз'яснені поставлені перед ними задачі. Згодом слід забезпечити обмін взаємною інформацією, визначити способи та засоби зв'язку між ланками, звертаючи увагу на своєчасне та повне виконання погоджених планів і завдань.

Основа організації взаємодії апаратів карного розшуку з іншими службами та підрозділами Національної поліції України по лінії боротьби з кишеньковими крадіжками в своїй більшості складають, за даними дослідження практики, наступні форми побудови вказаної діяльності:

1) спільне вивчення нормативних актів, що регламентують роботу по лінії боротьби з кишеньковими крадіжками, а також інших вказівок вищих керівних органів, розробка та здійснення комплексних заходів щодо їх виконання;

2) спільне вивчення й аналіз оперативної обстановки (про місце, час, спосіб тощо вчинення кишенькових крадіжок) з подальшою розробкою планів, окремих заходів, виконання яких потребує комплексного використання сил і засобів;

3) взаємний обмін оперативно-розшуковою та іншою інформацією (про осіб, які вчиняють кишенькові крадіжки тощо);

4) безпосереднє спілкування (з приводу шляхів і методів попередження та розслідування кишенькових крадіжок) взаємодіючих виконавців при виконанні різних оперативно-розшукових заходів по конкретним справам;

5) проведення оперативним складом карного розшуку (ОПГ) нарад та занять з працівниками інших служб з питань боротьби з кишеньковими крадіжками, що потребують мобілізації сил і засобів всіх взаємодіючих ланок.

Безсумнівно, що успіх в боротьбі з кишеньковими крадіжками багато в чому залежить від погоджуваності роботи всіх служб і підрозділів Національної поліції України і, перш за все, карного розшуку та слідства. У зв'язку з цим доцільно розглянути деякі можливості та форми взаємодії карного розшуку та слідства в боротьбі з указаним видом злочинів.

Ефективність такої взаємодії багато в чому залежить від вмілого поєднання оперативно-розшукових заходів, які проводяться працівниками карного розшуку і, насамперед, оперативно-пошуковими групами, і процесуальних дій, які проводить слідчий. Зрозуміло, що визначити заздалегідь та у всіх деталях тактичні способи й прийоми спільної діяльності вказаних підрозділів у сфері попередження кишенькових крадіжок складно, оскільки їх вибір залежить від певної оперативної обстановки, яка склалась. Разом із тим, спираючись на матеріали проведеного дослідження, Можна виділити, на нашу думку, найбільш ефективні способи та прийоми такої взаємодії у попередженні кишенькових крадіжок.

1. Виявлення слідчим у процесі проведення допитів підозрюваних кишенькових крадіїв причин та умов, які сприяли вчиненню злочину.

2. Проведення погоджених оперативно-розшукових і СРД з запобігання та припинення кишенькових крадіжок (збір даних про працюючих кишенькових крадіїв, проведення заходів по затриманню на „гарячому” тощо).

3. Виявлення причин та умов які сприяли вчиненню кишенькових крадіжок шляхом вивчення кримінальних справ, за якими досудове слідство завершено, узагальнення та аналіз цих причин і умов, а також спільна

підготовка в відповідні підприємства, установи та організації узагальненої інформації (подання) про усунення виявлених причин та умов.

4. Організація спільних виступів перед громадянами (по радіо, телебаченню, у пресі чи використовуючи мережу Інтернет) по фактам розкритих кишенькових крадіжок та по питанням прийняття особистих заходів по забезпеченню безпеки свого майна громадянами при перебуванні в місцях значної скупченості людей.

Отже, прийоми та способи, які можуть бути використані для попередження кишенькових крадіжок, достатньо різні та чисельні. Головне – чіткість дій, організованість, оперативність використання отриманої інформації. Та погодитись зі словами І.Н.Якімова відомого руського та радянського криміналіста: „Злодій повинний постійно почувати занесену над собою руку карного розшуку, готову схопити його при найменшій спробі вчинити злочин. Тільки при цій умові суспільство позбудеться одного зі своїх зол – кишенькових крадіжок, і набуде довіри до продуктивності роботи карного розшуку”[246, С.47].

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте причини які сприяють вчиненню кишенькових крадіжок.
2. Визначте основні умови які сприяють вчиненню кишенькових крадіжок.
3. Роль кримінального покарання у попередженні кишенькових крадіжок.
4. Охарактеризуйте міри загальної профілактики кишенькових крадіжок.
5. Визначте міри індивідуальної профілактики кишенькових крадіжок.

Завдання:

1. Дослідіть 10 судових вироків цієї категорії за 2017 рік.
2. Визначте умови, що сприяли чи перешкоджали вчиненню кишенькових крадіжок.
3. Надайте варіанти можливих профілактичних заходів правоохоронних органів, державних підприємств, установ та організацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – 40 с.
2. Кримінальний кодекс України: Офіційний вісник. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 223 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий Верховною Радою України Законом №4651-VI від 13.04.2012 р.; відп. за вип. В. А. Прудников. Харків: Право, 2016, 392 с.
4. Закон України „Про Національну поліцію”.
5. Закон України від 18 лютого 1992 р. „Про оперативно-розшукову діяльність” // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – 22 с.
6. Закон України від 30 червня 1993 р. „Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю” // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 35. – 25 с.
7. Закон України від 5 листопада 1991 р. „Про прокуратуру” // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53. – 7 с.
8. Аверьянова Т.В. Криминалистика /Т.В. Аверьянова, Р.С. Белкин, Ю.Г. Корухов, Е.Р. Россинская. – М.: НОРМА-ИНФРА-М., 1999. – 990 с.
9. Алексеев А.И. Причины преступлений и их устранение органами внутренних дел /А.И. Алексеев, А.Б. Сахаров. – М., 1982. - 48 с.
10. Аленин Ю.П. О структуре методики расследования преступлений / Ю.П. Аленин Юридична освіта і правова держава: збірник наук. праць. – Одеса: Астропринт, 1997. – 249 с.
11. Ананьев Б.Г. Некоторые вопросы изучения человека / Б.Г. Ананьев // Человек и общество. – ЛГУ, 1966 .- Вып. 1. –178 с.
12. Антипов В.П. Криминалистическая характеристика преступлений и система типичных следственных версий / В.П. Антипов // Алгоритмы и организация решений следственных задач: сб. науч. трудов. – Иркутск Изд-во

Иркут. ун-та, 1982. – С. 49-56.

13. Антипов В.П. Планирование расследование в проблемных ситуациях / В.П. Антипов // Вопросы борьбы с преступностью. – М.: Юрид. лит., 1981. – Вып. 34. – С. 72-82.

14. Байданов Г.П. Изоляция осужденных к лишению свободы и вопросы предупреждения преступлений / Г.П. Байданов, А.С. Крилов // Личность преступника и предупреждение преступлений. – М., 1987. – 37 с.

15. Баранов Н.Н. Расследование краж личного имущества / Н.Н. Баранов. – М., 1977. - 44 с.

16. Баранов Н.Н. Характеристика краж личного имущества. /Н.Н. Баранов // Криминологическое-криминалистическое исследование. – Вып.4. – М., 1980. –58 с.

17. Бахин В.П. Криминалистическая методика / В.П. Бахин : лекция. – К., 1999. – 26 с.

18. Безруких Р.К. Организационно-тактические основы раскрытия преступлений /Р.К. Безруких, А.Г. Лекарь. – М., 1977. – 115 с.

19. Белgorиц-Котляревский Л.О. О воровстве по русскому праву / Л.О. Белgorиц-Котляревский. – К., 1880. - 160 с.

20. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня / Р.С. Белкин. – М.: НОРМА, 2001. – 240 с.

21. Белкин Р.С. Криминалистика / Р.С. Белкин. - Л., Академия МВД СССР. 1978. – Т.1. – 384 с.

22. Белкин Р.С. Понятие и содержание криминалистического обеспечения деятельности криминальной милиции / Р.С. Белкин, В.Г. Коломацкий // Криминалистическое обеспечение деятельности криминальной милиции и органов предварительного расследования: учебник. – М.: Новый юристь, 1997. – 245 с.

23. Белкин Р.С. Курс советской криминалистики / Р.С. Белкин.- Т.1. – М., 1977. – 387 с.

24. Белкин Р.С. Тактика следственных действий / Р.С. Белкин,

Е.М. Лифшиц. – М.: Новый Юрист, 1997. – 176 с.

25. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы / Р.С. Белкин. – М., 1988. –181 с.

26. Біленчук П.Д. Криміналістика / П.Д. Біленчук, В.К. Лисиченко, Н.І. Клименко. – К., 2001. - 344 с.

27. Бобырь В.И. Предупреждение карманных краж органами внутренних дел: дис... канд. юр. наук: 12.00.08 / В.И. Бобырь. – К., 1991. – 189 с.

28. Бронников А.Г. Татуировки осужденных. Их криминалистическое значение /А.Г. Бронников. - М., 1980. –151 с.

29. Бронников А.Г., Словарь жаргона, употребляемого преступным элементом /А.Г. Бронников, Ю.Д. Фёдоров. – Пермь, 1983. – 187 с.

30. Бурнашов Н.А. Проблемы интенсификации предварительной проверки материалов о кражах, совершаемых в условиях крупного города /Н.А. Бурнашов. Актуальные проблемы следственной деятельности. – Свердловск, 1990. – 95 с.

31. Бышевский Ю.В. О некоторых тенденциях развития преступности. /Ю.В. Бышевский. Актуальные проблемы усиления борьбы с преступностью в свете решений XXVI съезда КПСС. – Иркутск, 1980 – 58 с.

32. Бышевский Ю.В. Криминологическая характеристика лиц, неоднократно совершавших кражи и уголовно правовые меры предупреждения рецидива: учебное пособие /Ю.В. Бышевский. – Омск, 1978. – 92 с.

33. Вакутин Ю.А. Словарь жаргонных слов и выражений. Татуировки /Ю.А. Вакутин. – Омск, 1979 – 212 с.

34. Васильев А.Н. Тактика отдельных следственных действий /А.Н. Васильев. – М., 1981. –245 с.

35. Васильев А.Н. О криминалистической классификации преступлений /А.Н. Васильев. Методика расследования преступлений (Общие положения): тезисы науч. конф. – М., 1976. – С. 23-27.

36. Васильев А.Н. Проблемы методики расследования отдельных видов преступлений / А.Н. Васильев. – М.: Изд-во МГУ, 1978. – 72 с.
37. Васильев А.Н. Следственная тактика / А.Н. Васильев. – М.: Юрид. лит., 1976. – 200 с.
38. Васильев А.Н. Тактика допроса / А.Н. Васильев, Л.М. Карнеева. – М.: Юрид. лит., 1970. – 208 с.
39. Васильев А.Н. Планирование расследования преступлений / А.Н. Васильев, Г.Н. Мудьюгин, Н.А. Якубович. – М.: Гос. изд-во юрид. лит., 1958. – 200 с.
40. Васильев А.Н., Предмет, система и теоретические основы криминалистики / А.Н. Васильев, Н.П. Яблоков. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 144 с.
41. Вайнгардт А. Уголовная тактика. Под ред. и с комментариями В.Л. Лебедева. – Вестник полиции, 1912, с.135.
42. Ветров Н.И. Индивидуальное профилактическое воздействие на молодых правонарушителей / Н.И. Ветров. – М., 1979г. – 114 с.
43. Ветров Н.И. Криминологическая характеристика правонарушителей молодёжного возраста / Н.И. Ветров. – М., 1981г. - с.8.
44. Виноградов С.В., Расследование квартирных краж / С.В. Виноградов, В.Е. Капитонов, В.П. Петрунов. – М., 1997. – 89 с.
45. Винокуров С.И. Криминалистическая характеристика преступления, ее содержание и роль в построении методик расследования конкретного вида преступлений. / С.И. Винокуров // Методика расследования преступлений (Общие положения): Тезисы науч. конференции. – М., 1976 – С. 101-104.
46. Владимиров В.А. Преступления против личной собственности граждан: учебно-практическое пособие / В.А. Владимиров. – М., 1963. – с.19.
47. Возгрин И.А. Криминалистическая методика расследования преступлений / И.А. Возгрин. – Минск: Вышэйшая шк., 1983. – 215 с.
48. Возгрин И.А. О структуре методик расследования отдельных

видов пре ступлений / И.А. Возгрин // Вопросы теории и практики борьбы с преступностью. – Л.: Высшая школа МВД СССР, 1974. – С. 75-77.

49. Волженкин Б.Ф. Непосредственная причина преступления / Б.Ф. Волженкин // Вопросы изучения преступности и борьбы с ней (Сб. материалов III Всесоюзного научного семинара по проблемам криминологии). – М., 1975. – 162 с.

50. Волобуєв А.Ф. Розслідування і попередження розкрадань майна у сфері підприємництва: навчальний посібник / А.Ф. Волобуєв; під ред. проф. О.М. Бандурки. – Х.: „Рубікон”, 2000. – 272с.

51. Гавло В.К. К вопросу о криминалистической характеристике преступлений. / В.К. Гавло // Вопросы повышения эффективности борьбы с преступностью: сб. науч. трудов. – Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1980. – С. 113-124.

52. Гавло В.К. Некоторые организационно-тактические проблемы в деятельности по расследованию пре ступлений / В.К. Гавло // Организационно-тактические проблемы расследования преступлений: Сб. науч. трудов. – Красноярск: Изд-во Красноярск. ун-та, 1990. – С.6-12.

53. Гавло В.К. Основания классификации преступлений в методике расследования / В.К. Гавло // Проблемы криминалистики и доказывания при расследовании преступлений: Межвуз. темат. сборник. – Барнаул: Алтайский гос. ун-т, 1990. – С. 49-60.

54. Гавло В.К. Проблемы теории и практики криминалистической методики расследования преступлений. : дис... докт. юр. наук: 12.00.09. – М., 1988. – с.327-342;

55. Гайдуков Н.П. Тактико-психологические основы воздействия следователя на участвующих в деле лиц / Н.П. Гайдуков. – Саратов, 1984, - с.99.

56. Гальперин И.М. Дифференциация уголовной ответственности и эффективность наказания / И.М. Гальперин // Сов. гос. и право. – 1983. - №3. – с.69.

57. Гальперин И.М. Использование наказания в борьбе с преступностью. По материалам судебной практики / И.М. Гальперин // Социалистическая законность. – 1974. - № 6. – с.20.

58. Герасимов И.Ф. Криминалистические классификации в методике расследования преступлений / И.Ф. Герасимов // Научная информация по вопросам борьбы с преступностью (Вопросы криминалистики). – М.: Всесоюз. ин-т по изуч. причин и разработке мер предупр. преступности, 1983. – № 76. – С. 51-53.

59. Герасимов И.Ф. Криминалистические характеристики в методике расследования / И.Ф. Герасимов // Методика расследования преступлений (Общие положения): Тезисы науч. конф. – М., 1976. – С. 93-97.

60. Герасимов И.Ф. Некоторые проблемы раскрытия преступлений / И.Ф. Герасимов . – Свердловск: Урал. гос. ун-т, 1975. – 184 с.

61. Герасимов В.Н., Тактика обыска и выемки. Криминалистика: учебник / И.Ф. Герасимов, З.Г. Самошина. – М., 1995, - 440 с.

62. Герасимов И.Ф. Структура частной методики расследования отдельных видов и групп преступлений. // Криминалистика: учеб. для вузов / И.Ф. Герасимов, Л.Я. Драпкин. – М.: Высш.шк., 1994. –479 с.

63. Гишинский Я.И. Некоторые проблемы отклоняющегося поведения молодежи // Вопросы борьбы с преступностью среди несовершеннолетних и молодежи в больших городах европейских социалистических стран / Я.И. Гишинский, Н.Н. Рыбкин // сб. статей по материалам IV Международного конгресса криминологов европейских социалистических стран 1975г. В Варне. – М.1973. – с.37

64. Глазырин Ф.В. Изучение личности обвиняемого и тактика следственных действий / Ф.В. Глазырин. – Свердловск, 1973. –184 с.

65. Глазырин Ф.В. Психология следственных действий/ Ф.В. Глазырин. – Волгоград, 1983. – 278 с.

66. Голунский С.А. Криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений / С.А. Голунский, Б.М. Шавер. – М.: Юрид.

изд-во НКЮ СССР, 1939. – 372 с.

67. Гончаренко В.И. Понятие криминалистической характеристики преступлений / В.И. Гончаренко, Г.А. Кушнир, В.Л. Подпалый // Криминалистика и судебная экспертиза. – К.: Вища школа, 1986. – Вып. 33. – С. 3-8.

68. Гранат Н.Л. Первоначальные следственные действия и их роль в методике расследования / Н.Л. Гранат // Методика расследования преступлений. – М., 1976. – с.80.

69. Гранат Н.Л. Решение следственных задач / Н.Л. Гранат, А.Р. Ратинов – Волгоград, 1978. – с.24.;

70. Громов В. И. Методика расследования преступлений: руководство для органов милиции и уголовного розыска / В.И. Громов. – [изд. 2-е.] – М., 1930. – 168 с.

71. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики / Г. Гросс. – [Новое изд., перепеч. с изд. 1908 г.] – М.: ЛексЭст, 2002. – 1088 с.

72. Гуров А.И. Профессионализм в преступном поведении – особенности городской преступности / А.И. Гуров // Актуальные проблемы усиления борьбы с преступностью в свете решений XXVI съезда КПСС.- Иркутск, 1981. – с.40.

73. Гуров А.И. Предупреждение и раскрытие карманных краж / А.И. Гуров. – М., изд. ВНИИ МВД СССР, 1979, 59с., прилож.

74. Гуров А.И. Предупреждение и раскрытие карманных краж / А.И. Гуров. – М., изд. ВНИИ МВД СССР, 1985, 96 с.

75. Гуров В.И. Орудия и средства совершения преступлений / А.И. Гуров // Уголовно-правовые и криминологические меры предупреждения преступлений. – Омск: Омская высшая школа милиции МВД СССР.-1986. с.91-99

76. Гуров А.И. Предупреждение и раскрытие краж культурных ценностей / А.И. Гуров, В.Г. Горбачёв. – М., 1983.

77. Густов Г.А. Понятие и виды криминалистической характеристики преступлений / Г.А. Густов // Криминалистическая характеристика преступлений: сб. науч. трудов. – М., 1984. – С. 43-48.
78. Густов Г.А. Программно-целевой метод организации расследования убийств: учебное пособие / Г.А. Густов. – СПб., 1993. – 122 с.
79. Дейнеко И.Л. Об особенностях раскрытия разбоев, грабежей и краж личного имущества граждан / И.Л. Дейнеко // Раскрытие преступлений. – К., 1970, - с.224.
80. Денисюк С.Ф. Обыск в системе следственных действий (тактико-криминалистические проблемы) / С.Ф. Денисюк, В.Ю. Шепитько. – Харьков: Консум, 1999. – 160 с.
81. Доля Е.А. Использование в доказывании результатов оперативно-розыскной деятельности / Е.А. Доля. – М.: Спарк, 1996. – 111 с.
82. Доспулов Г.Г. Психология допроса на предварительном следствии / Г.Г. Доспулов. – М., 1976, - с.91-92.
83. Доспулов Г.Г. Психология допроса на предварительном следствии / Г.Г. Доспулов. – М., 1983, - с.43.
84. Дорошевич В.М. Сахалин (каторга) / В.М. Дорошевич. – М., 1903, Т.1, – 63 с.
85. Драпкин Л.Я. Предмет доказывания и криминалистические характеристики преступлений / Л.Я. Драпкин // Криминалистические характеристики в методике расследования преступлений. – Свердловск: Изд-во УрГУ, 1978. – С. 11-18.
86. Дубинин Н.П., Генетика, поведение, ответственность (о природе антиобщественных поступков и путях их предупреждения) / Н.П. Дубинин, И.И. Карпец., В.Н. Кудрявцев. М.: Политиздат, 1982. –304 с.
87. Дулов А.В. Тактические операции при расследовании преступлений / А.В. Дулов. – Минск: Вышэйшая школа, 1979. – 128 с.
88. Дулов А.В., Тактика следственных действий / А.В. Дулов, П.Д. Нестеренко. – Минск: Вышэйшая школа, 1971. – 274 с.

89. Дулов А.В Судебная психология / А.В. Дулов. – Минск, 1970
90. Евгенийев М. Е. Методика и техника расследования преступлений: учеб. пособие. / М. Е. Евгенийев; под общ. ред. С.М. Потапова. – К.: Гос. изд-во полит. лит-ры при СНК УССР, 1940. – 122 с.
91. Еникеев М.И. Основы общей и юридической психологии / М.И. Еникеев. – М., 1996, - 465 с.
92. Ермолович В.Ф. Криминалистическая характеристика преступлений / В.Ф. Ермолович. – Минск: Амалфея, 2001. – 304 с.
93. Жарский В.Е. Взаимодействие следователя и органов дознания при расследовании краж / В.Е. Жарский. – Волгоград, 1976. –167 с.
94. Журавель В.А. О структуре частной криминалистической методики / В.А. Журавель // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1995. – Вып. 47. – С.62-67.
95. Закатов А.А. Розыскная работа следователя / А.А. Закатав; под ред. А.Г. Филиппова, А.Ф. Волынского // Криминалистика – М.: Спарк, 1998. – С. 212-216.
96. Зарубин Г.Г. Некоторые особенности раскрытия карманных краж /Г.Г. Зарубин // Вопросы совершенствования криминалистической методики. – Волгоград, 1981. – с.69.
97. Звирбуль А.К. Расследование краж, грабежей и разбойных нападений / А.К. Звирбуль, В.И. Смыслов. – М.: ВЮЗИ, 1982. – 46 с.
98. Зеленецкий В.С. Возбуждение уголовного дела /В.С. Зеленецкий.– Харьков: КримАрт, 1998. – 340 с.
99. Зелінський А.Ф., М.Й. Коржанський Корислива злочинна діяльність / А.Ф. Зелінський, М.Й. Коржанський. – К.: Генеза, 1998. – 144 с.
100. Зорин Г.А. Руководство по тактике допроса / Г.А. Зорин – М.: Юрлитинформ, 2001. – 320 с.
101. Зорин Г.А. Теоретические основы криминалистики / Г.А. Зорин – Минск.: Амалфея, 2001. – 608 с.
102. Зуйков Г.Г. Поиск преступников по признакам способов

совершения пре ступлений: учебное пособие / Г.Г. Зуйков – М.: Академия МВД СССР, 1970. – 191 с.

103. Зуйков Г.Г. Установление способа совершения преступления при помощи криминалистических экспертиз и исследований / Г.Г. Зуйков – М., 1970. – с.45.

104. Игошев К.Е. Типология личности преступника и мотивация преступного поведения: учебное пособие / К.Е. Игошев. – Горький, 1974. – 167с.

105. Информационный бюллетень по материалам Всесоюзного научно-координационного совещания юристов на тему „XXVI съезд КПСС и задачи дальнейшего развития юридической науки». – М., 1982, - с.24.

106. Ищенко Е.П. Пути интенсификации первоначального этапа расследования преступлений / Е.П. Ищенко // Межвузовский сборник научных трудов „Проблемы интенсификации деятельности по расследованию преступлений”. – Свердловск. 1987. – с.38-40.

107. Каневский Л.Л. Расследование и профилактика преступлений несовершеннолетних / Л.Л. Каневский. – М.: Юрид. лит., 1982. – 245 с.

108. Карпец И.И. Индивидуализация наказания в советском уголовном праве. – М.: Юр. литература, 1961. –213 с.

109. Карпец И.И. Наказание. Социальные, правовые и криминологические проблемы / И.И. Карпец. – М., 1973, - 257 с.

110. Каткова Т.В. Судебные экспертизы / Т.В. Каткова, Г.К. Кожевников. – Х., 2000. – 113 с.

111. Ковалёв А.Г. Психология личности / А.Г. Ковалёв. – М., 1970. – 356 с.

112. Колесниченко А.Н. Научные и правовые основы расследования отдельных видов пре ступлений / А.Н. Колісниченко // Автореф. дис. ...д-ра юрид. наук: 12.00.09. – Харьков: Юрид. институт, 1967. – 28 с.

113. Колесниченко А.Н. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений: текст лекцій / А.Н. Колісниченко . – Х.:

Юрид. ин-т, 1976. – 28 с.

114. Колесниченко А.Н. О системе версий и методике их построения / А.Н. Колісниченко, Г.А. Матусовский // Криминалістика і судєбна експертиза. – К.: РІО МВД УССР, 1970. – Вып.7 – С.7-13.

115. Колмаков В.М. Следственный осмотр / В.М. Колмаков. – М. Юрлитература, 1969. –256 с.

116. Колодин В.Я. Криминалистические знания о преступной деятельности: функция моделирования / В.Я. Колодин. – М., 1986. – 56 с.

117. Комарков В.С. Тактика допроса / В.С. Комарков. – Х., 1975, – 133 с.

118. Кондрашков Н.Н. Количественные методы в криминологии / Н.Н. Кондрашков. – М., 1971. –151 с.

119. Коновалова В.Е. Версия: концепция и функции в судопроизводстве / В.Е. Коновалова. – Х.: Консум, 2000. – 176 с.

120. Коновалова В.Е. Допрос: тактика и психология / В.Е. Коновалова. – Х.: Консум, 1999. – 157 с.

121. Коновалова В.Е. Теоретические проблемы криминалистической характеристики / В.Е. Коновалова, Н.А. Колесниченко // Криминалистическая характеристика преступлений: сб. науч. трудов. – М., 1984. – С. 15-19.

122. Коновалова В.Є, Інтуїція: поняття і роль у судочинстві / В.Є. Коновалова, М. Панов // Вісник Академії правових наук України. - №16, 1999. –180 с.

123. Коновалова В.Е. Правовая психология: учебное пособие / В.Е. Коновалова. – Х., 1997. –243 с.

124. Коновалова В.Е., Тактика допроса при расследовании преступлений / В.Е. Коновалова, А.М. Сербулов. – К., 1978, – 168 с.

125. Коновалова В.Е. Криминалистическая тактика: теории и тенденции / В.Е. Коновалова, В.Ю. Шепитько. – Х.: Гриф, 1997. – 256 с.

126. Коновалова В.Е., Шепитько В.Ю. Обыск: тактика и психология: учебное пособие / В.Е. Коновалова, В.Ю. Шепитько. – Х.: Гриф, 1997. – 80 с.

127. Комплексное изучение системы воздействия на преступность (методологические и теоретические основы) / Под ред.. П.П. Осипова. – Л., 1978. - с.15.
128. Короткова Т.М. О некоторых исходных положениях изучения правонарушителя / Т.М. Короткова // Предупреждение преступности несовершеннолетних. – М.: Юридическая литература, 1965. – с.69-89.
129. Кренев С.Н. Банковцы / С.Н. Кренев // Административный вестник. М.,– 1925, №7. – с.38.
130. Кривоченко А.И. Классификация преступлений / А.И. Кривоченко. – Х.: Вища школа, 1983. – 129 с.
131. Криміналістика. / За ред. П.Д. Біленчука. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Атіка, 2001. – 544 с.
132. Криминалистика / Под ред. Р.С. Белкина. – М.: НОРМА-ИНФРА, 1999. – 990 с.
133. Криминалистика / Под ред. А.Н. Васильева. – М.: МГУ, 1971. – 580 с.
134. Криминалистика / Под ред. И.Ф. Герасимова, Л.Я. Драпкина. [2-е изд.; перераб. и доп]. – М.: Высш. шк., 2000. – 672 с.
135. Криминалистика / Ответ. ред. С.А. Голунский. – М.: Госюриздат, 1959. – 511 с.
136. Криминалистика / Под ред. А.В. Дулова. – Минск: НКФ Экоперспектива, 1996. – 415 с.
137. Криминалистика / Под ред. В. А. Образцова. –М.: Юристь, 1997.– 760 с.
138. Криминалистика / Под ред. В.А. Образцова. – М.: Юристь, 1999. – 735 с.
139. Криминалистика / Под ред. И.Ф. Пантелеева, Н.А. Селиванова. – М.: Юрид. лит., 1988. – 544 с.
140. Криминалистика / Под ред. И.Ф. Пантелеева, Н.А. Селиванова. – М.: Юрид. лит., 1993. – 592 с.

141. Криминалистика / Под ред. Т.А. Седовой, А.А. Эксархопуло. – СПб: Лань, 2001. – С. 928 с.
142. Криминалистика / Под ред. А. Г. Филиппова. – М.: Юриспруденция, 2000. – 352 с.
143. Криминалистика / Под ред. А.Г. Филиппова, А.Ф. Волынского. – М.: Спарк, 1998. – 543 с.
144. Криміналістика / За ред. В.Ю. Шепітька. – К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2001. – 684 с.
145. Криминалистика / Под ред. Н. П. Яблокова. – М.: Юристь, 1999. – 718 с.
146. Криминалистика / Под ред. Н.П. Яблокова и В.Я. Колдина. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1990. – 464 с. С. 102-105.
147. Кримінологія – М.: Юридическая литература, 1988. – с.116.
148. Крылов И.Ф. Криминалистическое учение о следах / И.Ф. Крылов. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1976. – 197 с.
149. Кудрявцев В.Н. Предисловие к монографии Кузнецовой Н.Ф. „Проблемы криминологической детерминации” / В.Н. Кудрявцев. – М., 1984. – с.3
150. Кудрявцев В.Н. Причинность в криминологии / В.Н. Кудрявцев. – М., 1988. – 175с.;
151. Кудрявцев В.Н. Закон, поступок, ответственность / В.Н. Кудрявцев. – М.: Наука. 1986, - 206 с.
152. Кузнецова Н.Ф. Проблемы криминологической детерминации / Н.Ф. Кузнецова. – М., 1984. –313 с.
153. Куранова Э.Д. Об основных положениях методики расследования отдельных видов преступлений / Э.Д. Куранова // Вопросы криминалистики. – М., 1962. – Выпуск.№6-7. – С.152-167.
154. Ларин А.М. От следственной версии к истине / А.М. Ларин. – М.: Юрид. лит., 1976. – 199 с.
155. Ларин А.М. Расследование по уголовному делу. Планирование,

организация / А.М. Ларин. – М., 1970, - с.68.

156. Ларин А.М. Структура института возбуждения уголовного дела / А.М. Ларин // Советское государство и право. – 1978. – №5. – С.78.

157. Леви А.А. Осмотр места происшествия. Справочник следователя / А.М. Ларин. – М., Юрид. Лит., 1982. – 245 с.

158. Ледащев В.А. О совершенствовании структуры методики расследования отдельных видов пре ступлений / В.А. Ледащев // Методика расследования преступлений (Общие положения): тезисы науч. конф. – М., 1976. – С. 171-175.

159. Лекарь А.Г. Организационно-тактические основы раскрытия пре ступлений / А.Г. Лекарь, Р.К. Безруких.– М.: Юрид.лит., 1972. – 119 с.

160. Леонтьев А.А. Речь в криминалистике и судебной психологи / А.А. Леонтьев, А.М. Шахнарович, В.И. Батов. – М., 1977, - 236 с.

161. Лопушанский Ф.А. Следственная профилактика преступлений. Опыт, проблемы, решения / Ф.А. лопушанский. – К., 1980. – 212 с.

162. Лунеев В.В. Индивидуальная профилактика преступлений с учётом их мотивации / В.В. Лунеев // Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1983. – Вып..47. – с.162.

163. Оперативно-поисковые группы в борьбе с карманными кражами // Материалы ГУВД Мособлисполкома. – М., – 1983. – № 56. – с.28-30.

164. Матусевич И.А. Изучение личности обвиняемого в процессе предварительного расследования пре ступлений / И.А. Матусевич. – Минск, 1975, - 73 с.

165. Матусовский Ф.А. Организация работы аппаратов дознания и предварительного следствия органов внутренних дел / Ф.А. Матусовский, В.Д. Сущенко. – Х., – 1983. – 212 с.

166. Медведев С.И. Негативные обстоятельства и их использование в раскрытии пре ступлений / С.И. Медведев. – Волгоград, 1973. –238 с.

167. Миньковский Г.М. Принципы неотвратимости и справедливости ответственности преступников как гарантии законности уголовно-правовой

борьбы с преступностью / Г.М. Миньковский // Обеспечение законности в деятельности государственных органов. – Уфа, 1987. – С.71.

168. Митричев С.П. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений / С.П. Митричев // Криминалистика и судебная экспертиза. – К.: РИО МВД УССР, 1973. – [Вып. 10]. – С. 27-33.

169. Михайлов А.И., Юрин Г.С. Обыск. – М., 1971. – 92 с.

170. Мищенко А.Т. О значении осмотра места происшествия при расследовании карманной кражи / А.Т. Мищенко // Труды КВШ МВД СССР. – К., 1973. - №4. – с.97.

171. Мухамедзянов И.А. Способ совершения преступления и его уголовно-правовое значение / И.А. Мухамедзянов // Актуальные вопросы советского права. – Изд-во Казанского ун-та, 1985. – с.98.

172. Наказ МВС України від 17 липня 2004 р. № 007 «Про затвердження Інструкції про оперативно-розшукову діяльність оперативних підрозділів Національної поліції України України».

173. Николайчук Н.И. Методика расследования краж / Н.И.Николайчук. – Минск, 1987, - 331 с.

174. Нокомонов В.А. Определение и классификация причин конкретных преступлений / В.А. Нокомонов // Правоведение. – 1985. - № 6. – с.39-46.

175. Образцов В.А. Криминалистическая классификация преступлений / В.А. Образцов – Красноярск: Изд-во Краснояр. ун-та, 1988. – 176 с.

176. Образцов В.А. Криминалистическая характеристика раскрытия преступлений / В.А. Образцов // Борьба с преступностью на современном этапе. – Барнаул, 1982. – С.119.

177. Образцов В.А. О криминалистической классификации преступлений / В.А. Образцов // Вопросы борьбы с преступностью.– М.: Юрид. лит., 1980. – Вып. 33. – С. 90-98.

178. Образцов В.А. О типичных версиях и принципах их разработки / В.А. Образцов // Проблемы эффективности раскрытия и расследования

преступлений. – Свердловск: УрГУ, 1978. – С. 25-34.

179. Образцов В.А. Подготовка и производство допроса подозреваемого и обвиняемого / В.А. Образцов // Следственные действия. Криминалистические рекомендации. Типовые образцы документов – М.: Юристъ, 2001. – с.82.

180. Оперативно-розыскная деятельность: учебник / Под ред. К.К. Горяинова, В.С. Овчинского, А.Ю. Шумилова. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 794 с.

181. Остроумов С.С. Изучение личности преступника по материалам криминологических исследований / С.С. Остроумов., В.Е. Чугунов // Советское государство и право. – 1965. - №9. – с.98;

182. Перлов И.Д. Судебное следствие в советском уголовном процессе / И.Д. Перлов. – М., 1955, - 148 с.

183. Питерцев С.К., Степанов А.А. Тактика допроса на предварительном следствии и в суде / С.К. Питерцев, А.А. Степанов. – СПб.: Питер, 2001. – 160 с.

184. Пономарёв Н.П. Уголовно-правовое значение способа совершения преступления / Н.П. Пономарёв // Автореферат дис... канд.. юр. наук. 12.00.08. – М., 1976. – с.20.

185. Порубов Н.И. Тактика допроса на предварительном следствии / Н.И. Порубов. – М.: БЕК, 1998. – 198 с.

186. Преступный мир Москвы. – М.: Право и жизнь, 1924.

187. Проблемы судебной этики / Под редакцией М.С. Строговича– М., 1974, - 134 с.

188. Про судову практику у справах про корисливі злочини проти приватної власності. / Постанови Пленуму Верховного Суду України 1972-2002 рр. офіц. вид. / За заг. ред. В.Т.Маляренка. – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – 560 с.

189. Психологічні та тактичні особливості вирішення типових ситуацій по „кишенькових” крадіжках на початковій стадії розслідування: Практичний

посібник для спіробітників карного розшуку, дізнавачів та слідчих / За редакцією доцента В.Д. Берназа. – Одеса: Одеський інститут внутрішніх справ, 2001. – 38с.

190. Пути совершенствования мер по предупреждению преступности // Материалы всесоюзной научно-практической конференции / 17-18 декабря/. – М.: Академия МВД СССР, 1988. – с.68.

191. Радаев В.В. Криминалистическая характеристика преступлений и ее использование в следственной практике: лекція / В.В. Радаев. – Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1987. – 24 с.

192. Расследование преступлений: руководство для следователей / Под ред. И.Н. Кожевникова. – М.: Спарк, 1997. – 376 с.

193. Ратинов А.Р. Некоторые вопросы производства обыска / А.Р. Ратинов // Вопросы криминалистики. – М.: Госюриздат, 1961 – № 1-2. – С.179-202.

194. Ратинов А.Р. Обыск и выемка / А.Р. Ратинов. – М., 1961, - с.228.

195. Ратинов А.Р. Судебная психология для следователей / А.Р. Ратинов. – М., 1967. – 196-205.

196. Рейсс Р.А. Научная техника расследования преступлений / Р.А. Рейсс, под ред. С. Трегубова. – СПб, 1912. – 178 с.

197. Ременсон А.Л., Бышевский Ю.В. О совершенствовании правового регулирования борьбы с рецидивом / А.Л. Ременсон, Ю.В. Бышевский // Борьба с групповой и рецидивной преступностью. – Омск, 1986. – с.4

198. Ривман Д.В. Виктимологические факторы и профилактика преступлений / Д.В. Ривман. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1975. – 134 с.

199. Руководство для следователей / Под ред. Н.А. Селиванова и В.А. Снеткова – М.: ИНФРА-М, 1997. – 732 с.

200. Рыжаков А.П. Возбуждение и отказ в возбуждении уголовного дела / А.П. Рыжаков. – М.: КОНТРАКТ, ИНФРА-М, 2001. – 119 с.

201. Сазонов Т.Н. Настольная книга следователя / Т.Н. Сазонов. – М., 1949, - 811 с.

202. Салтевский М.В. Криминалистика. В современном изложении юристов / М.В. Салтевский. – Х.: Рубикон, 1997. – 432 с.
203. Самойлов Г.А. Основы криминалистического учения о навиках / Самойлов Г.А.. – М., 1968. – 332 с.
204. Самуйлов В.П. Некоторые вопросы организации борьбы с карманными кражами / В.П. Самуйлов. – Челябинск, 1974. – с.10.
205. Сахаров А.Б. О личности преступника и причинах преступности в СРСР / А.Б. Сахаров. – М., 1961. –146 с.
206. Селиванов Н.А. Руководство для следователей / Н.А. Селиванов, В.А. Снетков. – М., 1998. –264 с.
207. Сервецький І.В. Боротьба з кишеньковими крадіжками: навч.посібник / І.В. Сервецький, Р.А. Зайнутдінов. – К.: НАВСУ, 1998. – 56с.
208. Сервецький І.В. Науково-практичний коментар Закону України „Про оперативно-розшукову діяльність” (станом на 1.02.2002 року) / І.В. Сервецький, за ред. канд. юрид. наук проф. Я.Ю. Кондратьєва. – [2-е вид]. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2002. – 312 с.
209. Сергеев Л.А. Общие вопросы методики расследования преступлений / Сергеев Л.А. //Руководство для следователей. – М., 1971. – С. 437-448.
210. Сергеев Л.А. Планирование расследования / Л.А. Сергеев, Л.А. Соя-Серко, Н.А. Якубович. – М., 1975. – 116 с.
211. Сімаков-Єфремян Е.Б., Лук'яненко В.В. До питання застосування спеціальних знань при розслідуванні деяких злочинів, передбачених новим КК України. Новий КК України / Е.Б. Сімаков-Єфремян, В.В. Лук'яненко // Питання застосування і вивчення. – Київ-Харків, 2002. – 119 с.
212. Следственные действия / Под ред. В.А. Образцова. – М., 1999. – 501 с.
213. Словарь воровского жаргона. – Рига, 1967.
214. Соловьев А.Б. Использование доказательств при допросе на предварительном следствии / А.Б. Соловьев. – М.: Юрлитинформ, 2001. –

135 с.

215. Соловьев А.Б. Допрос свидетеля и потерпевшего / А.Б. Соловьев. – М., 1974, - 44 с.

216. Справочная книга криминалиста / рук. автор. кол. и отв. ред. Н.А. Селиванов – М.: НОРМА, 2000. – 727 с.

217. Старушкевич А.В. Криміналістична характеристика злочинів / А.В. Старушкевич К.: НВТ Правник – НАВСУ, 1997. – 41 с.

218. Сулейманов Д.И. Концептуальные основы использования информации при раскрытии пре ступлений / Д.И. Сулейманов // Автореф. дис... ..доктора юрид. наук.: 12.00.09. – Киев. ун-т им. Тараса Шевченко – К., 1997. – 45 с.

219. Танасевич В.Г. Проблемы раскрытия и расследования пре ступлений / В.Г. Танасевич // Советская криминалистика. Теоретические проблемы. – М.: Юрид. лит., 1978. – С. 169-190.

220. Танасевич В.Г. Теоретические основы методики расследования пре ступлений / В.Г. Танасевич // Советское государство и право. – 1976. – № 6 – С. 90-94.

221. Танасевич В.Г., Методики расследования и криминалистическая классификация преступлений / В.Г. Танасевич В.А. Образцов // Криминалистические характеристики в методике расследования преступлений. – Свердловск: УрГУ, 1978. – С. 19-25.

222. Тертышник В.М. Уголовный процесс: учебное пособие / В.М. Тертышник. – Х.: РИФ АРСИС-ЛТД, 1997. – 528 с.

223. Тертышник В.М. Допрос на предварительном следствии: учебное пособие / В.М. Тертышник, Н.А. Фурман. – Х., 1996. – 234 с.

224. Тертышник В.М. Проблемы теории и практики доказывания на досудебных стадиях современного уголовного процесса / В.М. Тертышник// дис... докт. юр. наук. 12.00.09. – Х., 1996. – 528 с.

225. Тищенко В.В. Криминалистическое значение связи "преступник-жертва" для методики расследования / В.В. Тищенко // Криминалистика и

судебная экспертиза. –К.: Вища школа, 1978. – Вып. 16. – С. 35-39.

226. Тищенко В.В. Криминалистическая характеристика преступлений в структуре методики расследования / В.В. Тищенко // Юридична освіта і права держава: збірник наук. праць. – Одеса: Астропринт, 1997. – С. 250-255.

227. Третьяков Л.И. Краткий словарь слов и выражений, употребляемых в преступной бреду / Л.И. Третьяков. – Тбилиси, 1976. – 328 с.

228. Туляков В.А. Виктимология (социальные и криминологические проблемы) / В.А. Туляков. – Одесса: Юрид. лит., 2000. – 336 с.

229. Уголовный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Отв. ред. В.И. Шакун, С.С. Яценко. – К.: А.С.К., 1999. – 1088 с.

230. Фёдоров Ю.Д. Расследование карманных краж / Ю.Д. Фёдоров. – Ташкент, 1978. – 58 с.

231. Филющенко А.А. О тактических основах задержания подозреваемого / А.А. Филющенко // Следственные ситуации и расследование преступлений: сб. науч. трудов. – Свердловск: СвЮИ, 1975. – С. 60-67.

232. Фокина А.А. Роль криминалистической характеристики преступлений в укреплении связи науки криминалистики и практики расследования / А.А. Фокина // Криминалистика и судебная экспертиза. – К.: Лыбидь, 1990. – Вып. 41. – С. 17-21.

233. Хайдуков Н.П. Тактико-психологические основы воздействия следователя на участвующих в деле лиц / Н.П. Хайдуков. – Саратов, 1984. – 316 с.

234. Холостов В.И. Криминологическая характеристика лиц, совершивших кражи / В.И. Холостов. - М., 1979. –38 с.

235. Цветков С.И. Организация и криминалистическая методика расследования имущественных преступлений / С.И. Цветков, Н.Г. Шурухов. – М., 1989. – с.32-32.

236. Центров Е.Е. Криминалистическое учение о потерпевшем / Е.Е. Центров. – М.: Изд-во МГУ, 1988. – 246 с.

237. Центров Е.Е. Тактика осмотра места происшествия // Криминалистика: учебник / Е.Е. Центров; отв. ред. Н.П. Яблоков. – М.: Юристъ, 1999. – С.391.
238. Чаюк В.К. О повышении эффективности расследования карманных краж / В.К. Чаюк // Криминалистика и судебная экспертиза. Республиканский междуведомственный научно-методический сборник. Выпуск 24 – К.– 1981. – С.25.
239. Шаргородский М.Д. Наказание по советскому уголовному праву / М.Д. Шаргородский. – М., 1958. –198 с.
240. Шепитько В.Ю. Справочник следователя / В.Ю. Шепитько. – К.: Ин Юре, 2001. – 216 с.
241. Шепитько В.Ю. Теоретические проблемы систематизации тактических приемов в криминалистике / В.Ю. Шепитько. - Х., 1995, - 38-40.
242. Шикунов В.С. Предупреждение краж личного имущества граждан / В.С. Шикунов // Советское государство и право. – 1963. - №9. – с.121.
243. Шмаров И.В. Предупреждение преступлений среди освободившихся от наказания (проблемы социальной адаптации) / И.В. Шмаров. – М., 1974. –61 с.
244. Яблоков Н.П. Криминалистическая классификация преступлений. // Криминалистика социалистических стран. / Н.П. Яблоков: под ред. В.Я. Колдина. – М.: Юрид. лит., 1986. – С. 127-131.
245. Якимов И.Н. Практическое руководство к расследованию преступлений / И.Н. Якимов. – М., 1924. – 218 с.
246. Якимов И.Н. Карманные кражи / И.Н.Якимов // Административный весник, 1925, №9-10, с.51.
247. Якимов И.Н. Осмотр / И.Н.Якимов. – М., 1935. – с.7;
248. Яковлев А.М. Борьба с рецидивной преступностью / А.М. Яковлев. – М., 1964. – 347 с. МВС України; УАВС. – К., 1995.
249. Астахова О. О. Поняття обстановки вчинення злочину як ознака об'єктивної сторони злочину / Юридична наука. № 3. 2015. С. 49-67.

250. Дердюк Б. М. Співвідношення огляду з іншими слідчими (розшуковими) діями / Прикарпатський юридичний вісник. – Випуск 2(8). – 2015. – С. 173-176.

251. Домашенко О. М. Тактичні помилки в слідчій діяльності: їх види та класифікація / О. М. Домашенко // Питання боротьби зі злочинністю. – Випуск 32. – 2016. – С. 125-140.

252. Єфімов М. М. Методика розслідування хуліганства : монографія / Микола Миколайович Єфімов. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. – 212 с.

253. Іваниця А. В. Організація і тактика розслідування вбивств через необережність : монографія / Андрій Володимирович Іваниця, Микола Миколайович Єфімов. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 188 с.

254. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська]. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. – 419 с.

255. Лушпієнко В. Особливості допиту свідка на стадії судового розгляду в кримінальному процесі / Підприємство, господарство і право. № 3. 2017. С. 263-267.

256. Мазур А. Межі початкового етапу розслідування / Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія юридична. Випуск 61. 2015. С. 435-441.

257. Павлюк О. Слідова картина та типова обстановка вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їхнім майном / Підприємство, господарство і право. № 2. 2017. С. 299-302.

258. Степанов В. В. Современные проблемы осмотра места происшествия / В. В. Степанов // Сборник материалов Международной научно-практической конференции «Влияние идей И. Н. Якимова на развитие

современной криминалистики», посвященной 130-летию со дня рождения И. Н. Якимова. – М., 2014. – С. 86–91.

259. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монограф. / Чаплинський Костянтин Олександрович. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2010. – 560 с.

Навчальне видання

Кобзар Олександр Федорович, Чаплинський Костянтин Олександрович

Методика розслідування кишенькових крадіжок

Підп. до друку 30.11.2017 р. Формат 60x84/16. Гарнітура – Times. Друк. RISO.
Ум.-друк. арк. 12,5. Тираж 100 прим. Замовлення А-169.

Відділ ОНР та РВД ДДУВС
49005, м. Дніпропетровськ, просп. Гагаріна, 26, т. (056) 370-96-59